

اصول تعليم و تربيه دن

تربيه كتيخانه سندن ۲ نچي جزء

اثر: عبد الله شناسي

مدرسهء حسنيه علوم طبيعيه و رياضيه و اصول تعليم و تربيه معلمی .

«وقت» مطبعه سمي اورنبورغده .

ТИП. ГАЗ. „ВАКЪТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГЪ.
1912.

اصول تعلیم و تربیه

دن

فِرْدَاوِش

اثر:

عبدالله شناسی

مدرسهٔ حسینیه ده علوم طبیعیہ و ریاضیہ و اصول تعلیم و تربیہ معلمی .

« وقت » نشریاتندن .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

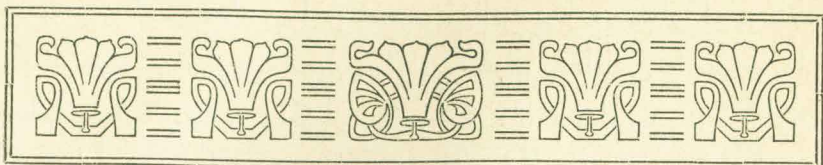
برایکی سوز

مکتبلرمنڭ پر و غراملری و آنلردهغی اوقتو یوللری یخشیغنه اوز -
گارگان بولسهده، هیچ ده قناعت ایتەرلک درجه ده توگللر. چونکه اصل
مکتبگه روح کرته طورغان و آنلر نڭ آغوملرن ایکنچی یاغنه ایلندر
طورغان نرسه معلملر بولوب، آنلر ایسه بزده کیره گنچه حاضرلنمه گانلر.
البتہ بو کیمچیلکرمز معلملر حاضرلیطورغان دارالمعلمینلرمز نڭ یوقلغندن
و معلملرگه تعلیم و تدریس بابنک درست و طوغری یوللر کورسته طورغان
کتابلرمز نڭ آزلغندنلر. مونه مین اوشبو یولک قولمدن کیلگان قدری
کچکنه گنه بولسون بر خدمت ایتہ آلمامی امید یایله «تربیه کتبخانهسی»
اسمی آستنده اصول تعلیم و تربیه گه عائد بعض کتابلر یازوب نشر
ایتوگه قرار بیردم. اوشبو کتبخانه نڭ برنچی کتابی اولارق «تعلیم
و تربیه تاریخی و دنیا نڭ فیلسوفلری» اسملی بر کتابنی ترجمه ایتوب
نشر ایلدم. حاضر ایسه «فن تدریس» اسملی اوشبو اثرمنی معلم
و معلمه قرداشلر مگه هدیه ایتهم. بو کتابک یاش بالالرنی اوقتو ایچون
بوکون یاور و پاده مقبول بولغان ایڭ یاڭا اصوللر بیان ایتلگان، القبادن
باشلاب ابتدائی و رشدی صنفلرده اوقله طورغان هر فن نڭ نی روشچه
اوقوتلووی تیوشلگی حقنک تفصیلی معلومات بیرلگان، اصول تعلیم

و تربيه گه موافق ايتوب يازلغان كتابلردن و اوقونلغان درسلردن نمونهلر
قولغاندر . و الحاصل بوكتاب ابتدائى ورشدى معلم و معلمه لرى ايچون
بردرجه گه قدر معنوى دارالمعلمين خدمتن كورسه كيرهك . جناب حق
نصيب ايتسه ، بوندىن صوڭ اصول تعليم و تربيه نڭ قسم نظريسى بولغان
« فن تربيه » نى يازوب نشر ايتمك فكونده من . كتابلرمده كورلگان
كيجيچيلكلرمنى كورسه توچيگه بيك زور تشكرلر ايتيه چكمنى عرض
ايله سوزمنى تمام ايتهم . طريشو بنده دن موفقيت الله دن .

اورنبورغ ۲ غنوار ۱۹۱۲

عبدالله شناسى .

« برنچى باب »

تعليم و تدرىسنىڭ يوللىرى

فرانسىزلىرىنىڭ « پداگوژى » ۋرۇسلىرىنىڭ « پىداگوگىيا » دىدىكلىرى (اصول تعليم و تربيە علمى) بالالىرىنى تعليم و تربيەدە طونارغە تيوش بولغان قاعدە ۋ يوللىرىنى اويرەتەدر .

اوشبو علمگە ۋ قوفى آرقە سىندە غنە بىر آتا ياكە آنا بالاسىنە چن تربيە بىرە آلادر . اوشبو علمدىن خبرى بولماغان معلم و معلمە لىرنىڭ اوقوتقان شاگردلىرىنە تيوشلى فائىقى تىدرە آلولىرى اصلا ممكىن توگىلدىر . بىلكەدە بىلمىسز طبيىلىرىنىڭ آوروللىرىنى ھلاكتكە توشوللىرى كىبى آنلىرىنىڭ دخى بالالىرىنىڭ زىرەكلەك ۋ قابىلىتلىرىن يوغالتوب آنلىرىنى ارەم ايتوللىرى بىك ممكىندىر . نىتەكىم غاىب زىرەك ۋ استعدادلى كوينچە مكىتلىرىمىزگە كرگان بالالىرىنىڭ كوبسى معلملىرىمىزنىڭ اھلىتىسزلىكلىرى آرقەسىنىڭ آڭغرا، اوقودن بىزگان، اوستىنە مسكىنلىك چوككان ، فطرى ادب و نزاكتلىرىنىڭ بعضىسنى يوغالتوب آنلىر اورىنىنە ئىللە نىندى عادت و ھىسلر ايلن يوكلەنگان بولوب چغەلىر . حالبوكە متمدن ملتلىرىنىڭ مكىتلىرىندە اوقوغان بالالىرىنىڭ اوتكونلىك ۋ قابىلىتلىرى كوندن كون آرتە ؛ مسكىنلىك اورىنىنە آنلىردە جدىت ، ھر اشكە شوق و غيرت طووا ؛ يورەكلرىندە وطن و مملكت محبتلىرى ،

ادب و نزاکت حسلری اور ناشه در. البته بو آيورمه لر اول ملتلر مکتبلرینک پروگرام و نظامی ایله، اول پروگرام و نظاملرنی تطبیقغه قویغان معلم و معلمه لرینک بز نیکیلردن بتونلهی باشقه بولووندندر. آنلرنک پروگراملری، نظام و ترتیبلری پیداغوغیا قاعده لرینه موافق ایتوب یاصلغان و اول پروگرام و نظاملرنی عملیاتقه قویوده اصول تعلیم و تربیه گه واقف معلم و معلمه لرگه طابشرلغاندر. چونکه آنلر «بلو» ایله «بلدره بلو» نك، «اخلاق کتابی اوقتو» ایله «حسن اخلاقی یاساو» نك بتونلهی باشقه نرسه لر ایکانلگیگین بیک یخشی آکلاغانلردر.

اصول تعلیم و تربیه علمی ایکی قسمگه بولنه: برنجیسی قسم نظریدرکه، آنک تربیه بدنیه، فکریه و اخلاقیه دن و الحاصل تربیه - نك قواعد و اصول عمومیه سندن بحث ایتلهدر.

ایکنجیسی قسم عملیدرکه، آنک بالالرنی تعلیم و تربیه ده یاشلرینه مناسب نیندی یوللر و واسطه لر طوتارغه کیره کلگیگین و اول یوللرنی نیچک استعمال ایتدیرگه تیوشلگیگین، تعلیم و تربیه دن مقصود بولغان نرسه گه آنصاتلق و تیزلک ایله نی روشچه ایریشو ممکن ایکانلگیگین و معلملر نك نیندی صفتده بولولری تیوشلگیگین بلدره در.

مونه بز نك بحث ایتدیرگمز «فن تدریس» اوشبو قسم عملیدن عبارتدر.

یوغارده غی ایضاحاتدن آکلاشلدیکه، تعلیم و تدریس نك شاگرد - لرگه فائز بیرووی و آنلرنی تیزلک و آنصاتلق ایله مقصودغه ایرشدر ووی ایچون اصوللر، یوللر و ترتیبلر باردر. شونک ایچون فن تدریسده ایك الیک «صورت تدریس»، «اصول تدریس»، «معامله تدریس» دیب ایتلگان اوچ نرسه حقنک بحث اولنه چقدر.

صورت تدریس: - شاگردلرگه عین درسنی اوقتو ایچون معلم نك طوتقان شکل و ترتیبنه «صورت تدریس» دیب ایتلهدر.

صورت انفرادیہ، صورت اجتماعیہ، صورت متقابلہ و صورت مختلفہ
اسمندیہ بر نیچہ توری صورت تدریس بارد.

صورت انفرادیہ :- معلمنگ بر درسنی شاگردلرننگ هر قايوسنه آيرم
آيرم اويره توب، شاگردلرننگ برسی ايله مشغول بولغانك باشقه لريننگ
تيك طور ويدر. معلم بو اصولك توري ياش واستعداده بولغان بالالرنی
اوقتورغه قبول ايتهدر. بو اصولنگ اوزينه كوره فائسسى يوق توگلدنر:
چونكه معلم هر بر شاگردنگ استعداد وقابليتین بيك يخشی آكلى آلا
وشوگا قاراب درس بيرو روشين شاگردينه قاراب اوزگارته در. بو
صورت تدریسده شاگرد ايله معلم قاره قارشى بولغانلقدن شاگردنگ
درسكه دقت ايتووی آرتغراق و آكلاماغان يرلرن قایتاروب صوراوی
آنصاتراق بولادر. لکن بو صورت تدریسنگ قیونلوق و اوگایسزلقلری
بيك كويدر: چونكه معلم هر شاگردنی اون غنه مینوت اوقتقاندده
ساعتنه ۶ غنه شاگرد اوقتته آلادر. اگر ۶۰ شاگردی بولسه بر درسنی
اويره تو ایچون ۱۰ ساعت وقت كیرهك بولادر. كونينه بر بالاغه ۱۰ غنه
مینوتلوق درس يوق درجه سنك آز بولغان كبی، معلمنگده چدی آلووی
اصلا ممکن توگلدنر. آندن باشقه معلم بر شاگردكه درس بيرگانده باشقه-
لری تيك طورغانلقدن آنلرننگ بر برسيله انشولری، سويله شو و طاوشلا-
نولری بيلگيلدر. البته مکتب ایچنك ترتیب صافلاب بولميدر. شوننگ
ایچون بو صورت تدریس متمدن ملتلرننگ مکتبلرنندن كويدن
چغارلغان، خصوصی معلمدن اوزيگنه درس اوقوغان كيمسه لرگه گنه
مخصوص بولوب قالغاندر.

صورت اجتماعیہ :- معلمنگ بر صنفده غی شاگردلرننگ بار سینه
بردن درس بيرووی وبارلوق شاگردنی شول درسنی طئكلارغه مجبور
ايتوويدر. ايگ مقبول ومعتبر بولغان صورت تدریس بودر. چونكه
مونده وقتدن بيك فائده ايتله در. هر شاگرد معلمندن كونينه ۱۰ غنه

مینوت درس آلاسی اورنینه بیک ایرکنلهب کونینه دورت ساعت معلمندن فائده لنه. آکا مقابل معلم بیک آز آریغان بولادر. همک معلم درسنی بیک ایرکنلهب تملندروب بیره آلا؛ درس آره سنک شاگردلرگه سؤال بیروب آنلرنک شوق وغیرتلرن، غبطه ورقابتلرن آرتدره آلادر. والحاصل بو صورتده معلم، درسنی تملندرو وجانلاندر و ایچون، آنصت وتیز توشندر و ایچون کیرهک بولغان اصول و وسیللرنک هر قایوسینه مراجعت ایته آلادر.

لکن شونک ایله برابر آنک بعض کیمچیلکلریده یوق توکلر. مثلا: شاگردلرنک استعداد و قابلیتلری، درسکه دقتلری بر درجه ده بولماغانلقدن عمومی روشدهگی تقریردن شاگردلرنک بار سیده فائده لنه آلمایه چقلری بیلگیلدر. لکن بومحدور معلمنک آره تیره باشقه صورت تدریس لرگه مراجعتی وهمتی آرقه سنک بتهرگه ممکندر: معلم بارسنه بردن خطاب ایتوایلن برابر اورنی کیلگانصایون شاگردلرنک هر قایوسی ایله سویله شووی، شاگردلرنک فایسیسی آنصاتلق ایله وقایسیسی قیونقله آکلاغانلغین بلورگه طریشووی، تورلی استعدادلرگه جواب بیرو ایچون تورلیچهرک آکلاتووی تیوشدر. والحاصل تدریسی اجتماعی بولسه ده دقت و طریشووینک شخصی وانفرادی بولووی لازم ایکانچیلگین ایسندن چقارماوی تیوشدر.

صورت متقابله: - معلمنک اوزی درس بیرمیچی، هر صنفدن بره شاگرد صایلاب آنلرنی اویره توب شونلرغه درس بیردرویدر. معلم، معاونلری بولغان شاگردلرنک درس بیرو لرن قاراب تیکشروب یورر، طنچلق و ترتیبنی صاقلار. قوه مالیه سی آز بولغان مکتبلرده بو صورت تدریسی قبول ایتلسه ده، معاون شاگردلر هیچ بروقت معلم اورنن طوته آلمایه چقلرندن فائده سی بیک آزدر. البته بو اصول بر معلم برنیچه صنفنی اداره ایتمکده گنه تطبیق ایتهلدر.

بعض یولرده اوچ صنفنی بردن اداره ایتارگه طوری کیلگانده معلم هر صنفقه یوروب ایڭ قیون درسلرنی صورت اجتماعیه روشنه اوزی اوقوته در. معلم بر صنف ایله شغلله نگانده ایکنچی صنفلرده معاون شاگردلر آنصت درسلرنی اوقوته لر، یاکه باشقه صنف شاگردلری یازو، رسم، قول هنری کبک درس لر ایله شغلله نه لر. بوکا « صورت مختلطه » دیب ایتله در.

اصول و معامله تدریس : - اصول تدریس، درس بیرگانده وبر حقیقتنی اویره تکانده طوتلورغه تیوش بولغان قاعده ویولدر در. معامله تدریس ایسه، اصوللرنی تطبیق ایتکانده استعمال ایتلگان خصوصی واسطه لر در.

مثلاً: صرف ونخودن درس بیرگانده اولاً بر قاعده سویله ب آنی ایضاح ایتو، سوکره آنی مثالگه تطبیق ایتو بر اصولدر. اوشانداق اول طاقته غه بر نیچه جمله یازوب شول جمله لرده عین وظیفه نی ایفا ایتکان کلمه لرنی آیروب آلوب شونلردن بر قاعده چغار وینه بر اصولدر. لکن اویره تلگان قاعده لرنی شاگردلرنک ذهنلرنک نغراق اورناشدر و ایچون آنلرغه سؤالدر بیرو یاکه تمرینلر یاصاتو بر معامله تدریسدر. بر جمله اوقوبک اویره تلگان قاعده لرگه تعلق ایتکان سوزلرنیگنه شاگردلرگه یازدر و سوکره درست یازوب یازماغانلقلرن تیکشروب قار او دخی بر معامله تدریسدر.

« ایکنچی باب »

مشهور اصول تدریس‌لر

اصول مسئله‌سی تدریس ابتدائیکده بیک زور اورن طوته‌در. شبهه‌سز شاگردلرنی اوقتور ایچون ایك بیلورگه کیرهك، اوزك بلمه‌گاننی کشیدگه اویره‌توب بولمیدر. همده بالالرنی چن کوکلدن سویه‌رگه کیرهك. لکن بونلرغنه مقصودغه ایرشدرمی. آندن باشقه‌ده معلم اوزینک هنرن بلورگه یعنی اویره‌ته بلورگه کیرهك: اویره‌تله‌طورغان فنلردن هر قایوسینک اوزینه موافق، بالالرنک یاشلری و ذهنلری ایله متناسب اصوللرینی؛ بالالرنی قزقدره‌طورغان و ذهنلرن فائلی معلومات ایله تیزطوتره‌طورغان واسطه‌لرینی بلورگه کیره‌کدر. مونه شول وقتک‌غنه چن معلم بولو ممکندر.

بزنک یوغارده «درس بیرگانک و بر حقیقتنی اویره‌تکانک طوتلورغه تیوش بولغان فاعده و یوللردر» دیب تعریف اینکان اصول تدریس‌میز البته برگنه توکلدر. بر نیچه‌تورلی اصول تدریس بار. بو اصوللر- اوقتله‌طورغان فنکه و شاگردلرنک یاشنه قاراب اوزگار. مثلا: جغرافیا، صرف و نحو، ریاضیات، طبیعاتدن آیرم روشک تدریس ایتله‌در. اوشانداق اعدادی شاگردلرینه اوقتولغان اصول ایله ابتدائی بالالرینه تاریخ اوقتوب بولمیدر. فن تدریس‌نگی مشهور اصول تدریس‌لرنی کوریک:

اصول حدسی - „Наглядная метода“

تعلیم و تربیه تاریخنده (صحیفه ۱۰۲) انتیوتیف اصولی دیب یازلغان اصول حدسی، بالالرغه نرسه‌لرنی حسلری یاردمی ایله بیگره‌کله

كوزلر يېنە كورسە تو ايله اويرە تودر . بوڭا « تدریس بالحواس » اصولی
 ديبده ايتله در . بو اصولده اويرە تلگان نرسە نڭ يا اوزی يا که بيک
 هيئت ايتوب ياصلغان رسم وموده لی يا که اوخشاشی - کورسە تله در .
 مثلا : جغرافياده يانار طاودن بحث ايتله ايگان شول وقتنوك شا کردلر گه
 اوسته بر رسام طرفندن ياصلغان يانار طاو رسمی کورسە تله ، يا که
 ياقنده بر يانار طاو بار ايگان درسدن صوڭ آنلرنی شونده آلوب
 باريله در . طاميك بر مثال ايله ايضاح ايتيك : مثلا هندسه درسك دائره نی
 « مرکز ديب ايتلگان ايچکی بر نقطه دن هر نقطه سی تيگنير اير اقلقه ده
 بولغان کا کرى بر صزق ايله ايلندر يلوب آنلغان سطحدر » ديب اوزون
 جمله لر ايله تعريف ايتوب طور غانچي طوتامده طاقته غه بر محیط دائره
 صزام وشول محیط دائره نڭ ايلندروب آنغان سطحينڭ دائره ايگانلگين
 آڭلاتام . بيگره کده آنصاتی : توگهره ک قالای صاوتی توبن ، کيوم
 تويمه لر ينيڭ يوزن وشونلر غه اوخشاشلی باشقه توگهره ک نرسه لر نڭ
 يوزلرن کورسە تهم . اول وقت بالا باش واطميچی آنصانقنه دائره نڭ
 نی ايسکانن آڭلی ده قالادر . بالالر غه غنه توگل زور شا کردلر ايچونده
 بو اصولنڭ فائده سی کوبدر . چونکه کوروب بلو ايله ايشتوب بلو
 آره سنك آيورمه زوردر . همك بو اصول ايله درس بالالر غه بيک کوڭلی
 بولا ، تيز آڭلاشله و ذهنلر نده نق اورناشه در . بو اصولنی دروس
 اشياء ، علوم طبيعیه ، جغرافيا حتی تاريخ وحساب کبی شاقطای فنلرنڭ
 تدریسنه تطبیق ايتەر گه مکندر . مثلا : تاريخ درسك صوغشلرنڭ ، پادشاه
 وقومانلرنلرنڭ رسملرن ، ايسکی ملتلرنڭ عرف و عادت ، دين
 ومدنيتلرينه عائد رسملرنی کورسە تو البته درسنی بيک جانلاندره
 و آنصانلاشدره در . کذالك حساب وهندسه درسلرنده کهميت وشکللرنی
 آڭلاتوايچون خصوصی چبوقلر ، شاقماقلر وتويمه لر استعمال ايتو بيک
 فائده ليدر که بونلردن آلدە بحث ايتله چکدر . دروس اشياء ايله علوم-

طبیعیتهی تدریس ایتوده بو اصولنڭ ایڭ کیره کلی وفائده لی بر اصول
ایکانلگی البته کون کبک آشکار در . مشهور پیداغوغ پستالوجی بو
اصولغه شول قدر اهمیت بیرگاندرکه : کیرهک نرسه لری و قور انلری
حاضر لنمه گان هیچ بر در سکه باشلامیطورغان بولغان .

نرسه لرنی بالارغه کورسکانده رعایه ایتلووی تیوش بولغان
بعض قاعده لر باردرکه آنلرده شونلردر :

۱ - کورسه تله طورغان نرسه نی قدر بسیط بولسه ده ماده سی بتون
حالدده کورسه تلورگه تیوش .

۲ - شا کردلرنڭ دقتلرن جلب ایتو ایچون کورسه تلگان نرسه -
لرنی کوز آللرنده اوزاغراق طوتارغه و کچکنه رک نرسه لر نڭ صانن
کوبرهک حاضر لرگه تیوش .

۳ - نرسه نڭ اوزین کورسه تو ممکن بولغاننک رسم وموده لرنکنه
کورسه ترگه یارامی . وحشی حیوانلر ، یراق اقلیلرده اوسه طورغان
اوسملکار کبک اوزلری طالبلمیطورغان نرسه لر نڭ چاره سز رسم
وهیکلریگنه کورسه تله در . لکن شهر ایچنک حیوانات و نباتات باقچه سی
کبک اورنلر بولغانده مطلقا شا کردلرنی شونده آلوب باررغه تیوش .

۴ - شا کردلرنڭ ذهنین چووالتماس ایچون بر زمانده ایکی اوچ
تورلی نرسه نی کورسه تله سکه تیوش . لکن ایکی نرسه نی چاغشدر رغه
و آنلر آرسنده غی اوخاشلاق و باشقه لقنی تیکشررگه طور ی کینلگانن
البته ایکی نرسه نی برگه کورسه تو لازمدر .

۵ - نرسه نی اوزاق کورسه توب بالالرنی یالقدر ماسقه ، کورسه -
تلگان نرسه کیسه کلرگه آیریلوردای بولغانده هر بر کیسه گنه وهیئت
مجموعه سنه آیرم آیرم دقت ایتدررگه ، وضعیفره کلرینه کوبرهک سؤالر
بیروب یاردم ایتهرگه تیوشدر .

۶ - نرسه لر نڭ اسمی سویله نلگانده نیز ایسارینه توشوب نی

ایکانون تیزوک آکلی آلسونلر ایچون، کورسه تلیگان چاقده اسملری
 کوتهرنکی طاوش ایله آیتلوب کوکللرینه سکدر یلورگه کیرهک .
 ۷ - معلملر کوزلرن نرسه لرگه گنه نکمیچی، شاگردلرنک یوز-
 لرینه و حاللرینه ده کوز صالو تیوشدر .

اصول تشریحی یاکه تقریری

معلمنک درسنى باشندن آخرينه قدر حکایه کبک سویلهب چغووینه
 « اصول تشریحی » یاکه « اصول تقریری » دیب آیتله در . مونده
 فکدر لر آقغان صو کبک بر برسى آرتندن کیلوب طور لر ؛ معلم سویلر ،
 شاگردلر طککلار لر .

تقریر ایتکانه شاگردلرگه آکلاشماغان یر لر فالماسون ایچون
 البته درسنى بیک آچق وساده بر تل ایله سویلرگه تیوش بولادر . همده
 سوز لر و فکدر لر بر بر سینه بیک یغشى به یله نوب باررغه کیره کدرکه
 درسنگ خلاصه سى نی ایکانلگی آکلاشلوب طور سون . تیوشلی اورنلر -
 ده کیره گنچه ایضاحات بیررگه و اهمیتسن نقطه لرنی طاشلاب قالدر ونی
 معلم آلدانوق او یلاب قویغان بولورغه تیوشدر . « اویره تو دیمک
 صایلی بلو دیمکدر » دیولرینه قاراغانده معلم بیره طورغان درسنى بیک
 تیکشروب و تقریر پلانن حاضر لهب کیلورگه تیوشدر . مونده معلمگه
 موفقیت ایشیگین آچقان نرسه - یاصاغان پلانی ایله شونی عملگه قویا
 بلو ویدر . بیک کوب معلملر ابتدائی درس لرنی جینگلگه صاناب درس
 حاضر له ونی کیره کسنمیلر ؛ نی قدر زور خطا ایتلر . درست ابتدائی
 درس لر آنصاندر ، آنلرنک کوبسى معلمنک ذهنده درده ، لکن شول
 آنصات دیگانلر مرنی یاش بالالرغه سویدر و ، آنلرنک ذهنلرینه اورنا -

شدر و اول قدر جینگول اش توگلدر . ذاتا، عادیکنه بر اشدہ پلانسنز موفقیت بامیدرکہ ؟ یاش بالارنک فیکر لرن تربیه کبک نچکہ بر صنعتده پلانسنز اش کوروب بولسون .

همده معلمنک ممکن قدری جمله اصلیه لر ایله گنه تقریر ایتہرگه طریشوی لازمدر . خصوصیلہ برنچی مرتبه سویله نگان فیکرنی جمله معترضه طرزنگ سویله و دن بیک صافلانورغه کیره کدر . مثلا: تاریخ درسنگ حضرت ابوبکر رضی الله عنہنی آکلاتقانک اگر آنک قایسی یلده وفاتی الکن سویله نگان بولماسه « ۱۳ نچی سنہ ہجریه سنک وفات ایتکان حضرت ابو- بکر دن صوگ ، خلیفہ لک حضرت عمرگه کوچدی » دیب ایتہسکه ، بلکه « حضرت ابوبکر ۱۳ سنہ ہجریه سنک وفات ایتدی . صوگرہ خلیفہ لک حضرت عمرگه کوچدی » روشندہ سویلہرگه تیوشدر .

بو اصول تدریسده اهمیت بیریلہ طورغان طاغن بعض نقطہ لر باردر: معلم درسنی هر شاگرد ایشتردای کوتہر نکیرہک طاوش ایله آچق ویوغوملی افادہ لر ایله سویلہرگه ، همده شاگردلرنی قزقسندرو ودقتلرن جلب ایتو ایچون درسنی ممکن قدر تملندرگه کیره کدرکہ معلمنک آغزندن چقغان حقیقت نورلری بالارنک ذہنلرینه بهریلہ آلسون . بو اصول تشریحی آلدہ « اصول کشفی وتولیدی » بعثندہ دخی محاکمه ایتلہچکدر .

اصول قیاسی و اصول استقرائی

تاریخی بر واقعہ نی آکلاتقانک ، یا کہ بر شهر ویا مملکت طورو- سندہ معلومات بیرگانک البتہ اصول تشریحی بیک فائیکلدر . لکن ریاضیات وطبیعیات کبک فنلردن درس بیرگانک اول شولای اول بولای دیب تشریح ایتوگنه یتمی، بلکه بر قاعده ویا قانوننی اثبات ایتہرگه طوروی کیلہدر .

شول وقت بر برسینه مخالف ایکی اصولنڭ برسین طوتارغه ممکندر. آنلرده اصول قیاسی و اصول استقرائی در.

اصول قیاسی شولدرکه: اوّل بر قاعده ویا قانوننی سویلهب شونی مثال ایله ایضاح، یا که تجربه ویا محاکمات ذهنیه ایله اثبات ایتودر. اصول استقرائی ایسه: اوّل باشلاب قاعده ویا قانون سویلهمیچی آنلرنڭ موجودلری کبک اوّلا اول حادثهلرنی تیکشرو، حائلر ایله سببلری آره سنکغی مناسبتلرنی ازلهب شوندن بر قاعده ویا قانون چغار ودر. مثلا مین شاکردلرکه حکمت طبیعیه درسند «هر نرسه اسسیلک تائیری ایله زورایه وکیکایه» دیمده - قاطی، صییق، غازی جسملردن بر نیچه سینڭ اسسیلک ایله کیکایگانلکلرن خصوصی قوراللر ایله تجربه ایتوب کورسه تم. شولای ایتوب سویلهگان قانوننڭ درستلگینه اشاندرام. بو ایسه «اصول قیاسی» در. یاخود شاکردلرکه اوّل باشلاب قانوننی سویلهمیچی، آره به ته گهرمه چنه تیمور قورشاونی اورناشدر و ایچون آنی قزدرغانقلقن، قرانکغی صونڭ جلینه باشلاغاچ طاشقلانغین سویلیم و حکمت قوراللری ایله قاطی، صییق و غازی جسملرنڭ اسسیلک ایله کیکایگانلکلرن تجربه ایتوب کورسه ته مده صوکره دنعنه «دیمکه هر جسم اسسیلک تائیری ایله کیکایه ایکان» دیب قانوننی چغاروب قویام. بو ایسه «اصول استقرائی» در. ابتدائی تدریسات ایچون ایڭ موافقی البته اصول استقرائی در. چونکه سویلهنگان قاعده ویا قانوننی قدر آچق عباره ایله بولسه ده هیچ بر وقت بالاغه آکلاشلوب یتمیدر؛ مثاللر ویا تجربه لردن صوگننه آکلاشله در. شولای بولغاچ قاعده ویا قانوننی اوّلدن سویله وعبث بولوب قالادر. آندن باشقه «استقراء» ایله شاکردنڭ ذهنی اونکونلنه، محاکمه و استدلالگه ملکه سیده آرتهدر.

اصول استفهامی

ابتدائی مکتبہ معلم قیاسی و استقرائی اصولرنڭ قایسی ایله درس بیرسه ده اوزینڭ دارالفنون معلمی توگللگین اعتبارغه آلووی، شاگرد لرن قاقغان باغانه کبک تیک طوتودن صاقلانووی تیوشدر. اورنی کیلگانصایون سؤالرن صوراب یا که یازوطاقتهسی یاننه کیتروب شاگرد لرنی ده حرکتده طوتارغه تیوشدر. بر نرسه آڭلاتقاندی یا که اصول قیاسی ایله بر دعوی نی اثبات ایتکانده شاگرد لرگه یش یش صوراشدرغالارغه، درسنی طکلاب طکلاماغانلقارن بلو یا که درسکه دقتلرن آرتدرو ایچون بعض فکر لرنی آنلردن تمامله تورگه و بعض نتیجه لرنی اوزلرندن چغارترغه کیرهک بولادر. اصول استقرائی وحدسی ده سؤال - بالالرنی درسکه دقت ایتدره طورغان و آنلرنی یالقدرمیطورغان عادیکنه واسطه بولمیچی، بلکه ایڭ برنچی تعلیم یولیدر. معلمنڭ سؤال لری خصوصیله شاگرد لرنڭ جوابلری مقصوده ایرشدره طورغان یولنی یاصوی، همک سؤالنڭ بیک کوب اورنک تطبیق ایتله آلووی « اصول استفهامی » دیگان بر اصولنڭ یاصالووینه سبب بولغاندر. بو اصول ده، بر حقیقتنی طابو و شاگردگه توشندرو ایچون بیرلگان سؤال لرنڭ آنصات جواب بیررلک بولولرندن، همده اول سؤال لرنڭ بر برسینه منطقی وطبیعی بر رابطه ایله بهیلنه بارولرندن عبارتدر.

یونان حکماسندن مشهور سقراط درس بیرگانده بو اصولنی طوتقانلقدن « اصول سقراطی » دیدیه ایتله در. اوزینڭ شاگردی و آنڭ ترجمهء حالن یازوچی بولغان « قسه نوفون » سقراطنڭ سؤال لری ایله شاگرد لرینه نی روشجه حقائق اخلاقیه نی طابدرغانلغین بیک کوب مثال لریله کورسه ته در.

تدریسات ابتدائیه مجموعه سندن آلتغان توبندهگی نمونه
« اصول سقراطی » غه مثالدر .

آنامزنی سویه رگه کیرهك

مکالمه اخلاقیه

- معلم - بوکون قایسی کون ؟
شا کرد - شنبه ، افندم !
— کیچه نی ایدی ؟
— جمعه .
— کیچه مکتبکه کیلدگزمی ؟
— یوق افندم . جمعه کون مکتب یوق .
— آلائی بولغاچ قایده ایلدگز ، قایه
باردگز ؟
—
— طارتماگز بالام ، آیتگز ؟ قایده
ایلدگز ، نی اشلهدگز ؟
— اتسکام ایله مگازینگه باردق ، کیوم
آلدق .
— صوگره ؟
— صوگره اویگه قایتدق .
— یاری . اویگه قایتقاچ نی اشلهدگز ؟
— کیومنی اُنیم گه کورسه تئک .
— اُنیمگز یاراتدیممی ؟ شادلاندممی ؟
— ایی افندم ! یاراتدی . بیک هیبت
ایکان دیدی . مینی اوپدی .
— عجبنا نی ایچون اوپدی ؟
— یاراتاده شونگ ایچون .
— سزده اُنیمگزنی یاراتاسزمی ؟
— ایی افندم ! یاراتام .
— نیک یاراتاسز صوگ ؟
— اولده مینی یاراتاده شونگ ایچون .
— اُنیمگز سزنی یاراتاغنه می ، باشقه
یخشیلقلرده ایتمیمی ؟
— ایته افندم کیومنی کیدره ،
کولبه گمنی تگه .
— طاغن باشقه ؟
— کیسج بلن اورنمنی جهیه ، مینی
یاتقره .
— طاغیده طاغیده کیم بله ؟
— سز آورو بولغانگز باریمی ؟
— اولغانم بار ، اونکان یل .
— آوروگز نی ایدی ؟
— قزامق افندم !
— اول وقت اُنکاگز سرگه نیلر
اشلهدی ، ایسگرده می ؟
— باش اوچمه مینی صاقلاب اوطوره
ایدی ، دارواچره ایدی . آش آشاته ایدی .
— کوب مشقت چیکدیمی ؟
— بیک چیکدی . تونلرده یوقلیک آلمانان
ایدی .
— بتون اُنیلرده بولایمی صوگ ؟ هر
آنا بالاسی ایچون بولای مشقت کوره می ؟
— بتون بالالر : — ایی افندم ، کوره کوره !
— سزنگ بیلهوده قردهشگز باریمی ؟
— یوق افندم !

— اُنمىگىز سزنى يىنە ياراتامى؟
 — ياراتا افندىم!
 — دېمىگىكە بتون مۇشۇنى كوتەردى؟
 تۈرلى تۈرلى زىچىمىز چىكىدى، سزنى
 اوستردى، بو ياشىگە كىتەردى...
 ھەركىشىنىڭ آناسى دە بولاي توغلىمى؟
 شاگردلارنىڭ بارسى بىردىن: — ائى افندىم-
 شولاي افندىم!
 — يارى. انكاگىزنىڭ بو يىغىشلىقلارنى
 بو سۈيۈلۈپ قارشى نى اشلەرگە
 بورچلىسىگىز؟
 — بارسى بىردىن: — آنى سۈيەرگە
 كىرەك... سۈيەمەن... مېن بىك سۈيەم.
 — يىغىش... لىكن قورى سۈيەم
 دىبو بىلگىنە اش بىتەمى. كىشى آناسىن
 چىنلادى سۈيگەننى نى ايله كورسەتە
 آلور؟
 — بىر شاگرد: — سوزن طىگلاو ايله
 افندىم!
 — طاغىدە؟
 — شايارماو ايله.
 — آفرىن... بالا بىك شايارسە...
 انكاسىن بورچىسە... سۈيۈ قايدە
 قالىر؟ انكاسىن چىن كوگىلدىن سۈيگەن بالا
 آنىڭ سوزن طىگلار، آنى بورچىماز،
 آنى مۇشۇنەنەن. شولاي توغلىمى بالاىرم؟
 — بارسى بىر آوزدىن: — ائى افندىم!

 اوشۇ رووشچە سۆالە دوام ايتوب
 بىك يىغىش نىتىجەلەر چىخاردى.

— كىمىكى بار؟ («مىنم مىنم» دىگان،
 بارمىق كوتەرگەن بالاردىن بىرىنىنە اشارت
 ايتوب:) سز سۈيۈلەنگىز؟ قىرەشگىز نىچە
 ياشىدە؟
 — دورت آيلقغىنە ئالى افندىم.
 — اُنمىگىز آنى نىشلەتە، دقت ايتىدىگىمى؟
 — اول بىك جىلى، انكام آشا ائىمى
 بىروب طوقتاتە.
 — اول يورى آلانى؟ مىثلا طهارتنە
 چىقامى؟
 — يوق افندىم. آستىن بۈيۈ. اُنمى
 طازارتە، چۈپرەكلرن آلماشدە.
 — قىرەشگىز تونلەدە جىلمى؟
 — ھەرتۈننى بىر نىچە مرتبە اويانە، جىلى.
 اُنمى دە اويانە، آنى ائىمىزە.
 — آلانى بولغاچ انكاگىز تونلە طىنچ
 ياتە آلانى؟
 — يوق افندىم. قىرەشم كىفسىزەرەك
 بولغانىكەن نىچە مرتبە اويانە، بعض
 تونلارنى بىرە يوقلى آلمانغانلغىن سۈيۈ.
 عىجا سزە كىچىكەنە چاقىدە، سزە بىلەۋدە
 چاقىدە، انكاگىز سزنىڭ ائىچۈنكە مۈندى
 زىچىمىز چىكىگەنمى؟
 — البتە افندىم... چىكىگاندىر.
 — چىكىگانلرن سزگە آگىلاتقانى بارمى؟
 — آگىلاتانا افندىم. بىك جىلانەن،
 بىك آورىطورغان بولغانەن. انكام بىك
 مىشت كورگان...
 — شايارغانسۇدەمى؟
 — (اوبالوب وكولوبىكەن:) شايارام
 ائىكان، بىرە طىگىدىرماغانەن.

یوغاردەغى نمونه دقت ایله فارالسە « اصول استفهامى » نىڭ بالالرنىڭ ذهینەنى قدر آصاتلىق ایله حسیات اخلاقیەنى اورناشدرغانلىغى آڭلاشلەدر .
 اصول استفهامى ایله اصول استقرائى نىڭ بىر بىرسيله قاتناشوروندن « اصول كشفى وتولیدی » اسملى غایت فائىلى بىر اصول میدانغه کیلهدر .

اصول كشفى وتولیدی

بو اصول ، تشریح یعنی تقریر اصولینىڭ بتونلهی کیریسیدر .
 تقریر طرزنده : معلم اویرهته طورغان نرسه لرن طوب طورى سویلەر ، يالغز آڭلاتو ایله شغلله نور . بالالرغه ، سویله نگان نرسه لرنى آڭلاب آڭلاماغانلقلرن ، اویره نوب اویره نمه گانلکلرن بلو ایچونگنه سؤال صورار .

كشفى وتولیدی طرزنىڭ ایسه : معلم اویرهته طورغان نرسه لرنى طوب طورى ایتودن صاقلانر . آنلرنى اوزى سویله مسدن الیک شا کردلرنىڭ اوزلرندن طابدر رغه طریشر ، درسنى يالغز آڭلاتورغه وتوشندر رگه گنه طرشمیچی ، بلکه شا کردلرنىڭ ذهنلرنده طودر رغه و آنلرنىڭ اوزلرندن طابدر رغه طریشر . آنلرغه يالغز آڭلاب آڭلاماغانلقلرن بلو ایچونگنه بولمیچی ، بیگره که اویره ترگه تله گان حقیقتنى اوزلکلرندن طابا آلورلى ایچون سؤال صورار . بوايکى اصولنى بىر مثال ایله ایضاح ایتیک :
 بىر معلمنىڭ صرف ترکی درسندن « جمع قاعدهسى » طور وسنده بىر درس بىر گانلگین فرض ایتیک :

معلم تقریر اصولن طوتقاندە : بودرسده گى تعريفلرنى ومثاللرنى بارسنک اوزى سویلەر ، جمعنىڭ تعريفن سویلەب آڭلاتر ومثاللر کورسه تر وبو مثاللرنى ایضاح ایتەر ، صوگره جمعنىڭ قاعده سن سویلەب مثاللر کورسه تر . بالالرغه يالغز بونلرنى آڭلاب آڭلاماغانلقلرن بلو ایچونگنه

صو راشدرر. «آڭلادڭزمى؟ جمع ديب نىگه آيتەرلەر؟ جمعنڭ قاعىسى نيدر؟ كلمهسى جمعيدر مفردميدر؟ . . . الخ» روشنك سؤاللر صورار. شاكردلر درس تقرير ايتلگانده طڭلايقنه طوررلر، صورانغان چاقده معلمنڭ سويلگانلرن يا تكرار ياكه تقليد ايتەرلر.

معالم، كشف وتوليدى اصولن طوتقانده ايسه، جمعنڭ تعريفى وقاعدهسى طوروسنك هيچ بر نرسه سويلهميچى سؤاللر صورى باشلار؛ برسوزنڭ مفردى ايله جمعسن (مفرد وجمع تعبيرلرن ايتيميچى) ايتوب بونلر نڭ آره سنك معناچه نيندى آيورمه بولغانلغن صورار. مثلا: قاره طاقتغه «آغاچ»، بر چيتكه ده «آغاچلر» سوزن يازار، صوكره «بونلرنڭ آره سنك نيندى آيورمه بار؟ آغاچ ديب ايتكاننڭ نى آڭلارسز؟ نى وقت آغاچ ديب ونى وقت آغاچلر ديب ايتورسز؟ «آغاچ» سوزى ايله بر جمله سويله كز، «آغاچلر» سوزى ايله بر جمله ياصا كز؛ باقچه ده بر آغاچكز بار، يميشينڭ پشكانن كوردكز؛ اتكا كزگه بونى ايترگه تليسز، نى ديب ايترسز؟ باقچه ده يميش اونلېب آغاچكز بار، بارسينڭك يافراقلى سارغايغانون كوردكز؛ بونى اتكا كزگه نيچك ديب ايترسز؟ . . .» كېك سؤاللر صورار. بوروشچه بالالرنى بو ايكي كلمه آره سنده غى آيورمه غه دقت ايتدررگه وبو آيورمه نى طابدررغه طريشر. اوشبو اشنى طاغن بر نيچه كلمه طوروسنك تطبيق ايتەر. مثلا: «آغاچ» نڭ آستنه «كتاب»، «آغاچلر» نڭ آستنه «كتابلر» سوزن يازار، بالالرنڭ دقت ومحاكمه سن بو كلمه لرنڭ هيئت عموميه سنه يونه لتوب: «حاضر قارا كز! اوڭده غى كلمه لر ايله (آغاچ، كتاب)، سولنڭ غى كلمه لر (آغاچلر، كتابلر) آره سنده معناچه نينداى آيورمه بار؟ بو ياقده غيلر نيچه شهر نرسه نى بلدرلر؟ بو ياقده غيلر نيچه شهر نى؟» روشنك سؤاللر صورار. طبيعى شاكردلردن: «بونلر يالغز بر نرسه گنه، بونلر ايسه بر نيچه نرسه ايكانلىكنى بلدره در» جوابن آلور. ايندى شاكردلر مفردلر ايله جمعلر

آرەسندەغى آيورمەنى تابقان ويخشى آڭلاغانلردى، ايندى آنلرنىڭ
 ذھنلرنى مەردىك، جەمەك فېكرلىرى توغاندىر. بوفېكرلىرىنى قوتلندىرىمك
 ونق اورناشدىرمق ايچون يالغىز بىرگەنە وظيفە قالغاندىر. اولك: بوفېكرلىرىنى
 خلاصە و اخطار ايتە طورغان اصطلاح علمىنى سويلەودن وبواصطلاحنى
 اويرە تودن عبارتدىر. معلم اول وقت: « بوياقە غىلر كىمى بىر يالغىز
 نرسە نىگنە بىلدىرگان كەلمەلرگە «مەرد»، بىر نرسەنىڭ بىر نىچە ايكانلىگىن
 بىلدىرگان كەلمەلرگە «جەم» دىلر « دىب ايتىر. بوروشچە «مەرد و جەم» نىڭ
 نى ايكانلىگىن آڭلاتوب بىرير. اڭر بالالرنىڭ بىر آز عربچە دن
 معلوماتلىرى بولسە نىچون مەرد و جەم دىب ايتىلگانلىكلرنىڭ آڭلاتىر.
 معلم، مەرد و جەمنىڭ تەرىفى طوروسندەغى وظيفەسن بىرگەچ،
 جەمنىڭ قاعدەسنە عائد وظيفەسن اشلى باشلار، طاقتە اوستنە يازغان
 و مەنالىرى آرەسندەغى آيورمەلرنى تەدقيق و كىشى ايتدىرگان كەلمەلرنىڭ
 شەكللىرى آرەسندەغى فېرقلرنى تەكشۈرە باشلار: « ايندى دقت ايتىز!
 آغاچ ايلە آغاچلر آرەسندە شەكل و روشچە نىندى آيورمە بار؟ » دىب
 صورار. « لىر » اداتنى تابدىروب بونى ايكى كەلمە آرەسندە يازدىر، سوڭرە
 « بىتون كەلمەلردە مەردلردن آرتق نى بار ايكان؟ آلاى بولغاچ بىر كەلمەنى
 جەم حالنە كىترو ايچون نى اشلەنە ايكان؟ » كىك سۇاللرايلە
 جەم قاعدەسن تابدىرر. بوروشچە تابدىرغان قاعدەنىڭ ذھنلرنىڭ يىخىشراق
 اورناشوى ايچون بىر نىچە تەبىقات ياصاتىر: « ساعىت نىڭ جەمى
 نىچكىدىر؟ » انسانلر « سوزىنىڭ مەردن سويلەنگىز! آر بە،
 جەمىدىر، مەردمىدىر؟ » روشندە سۇاللر صورار. ايكىڭ آزاقدن كىشى
 و افادە ايتدىرگان نرسەلرنى خلاصە ايتوب ويا ايتدىروب « خلاصە: اسملر
 يامەرد بولور يا جەم بولور، مەرد دىب شوڭا ايتلە، جەم دىب شوڭا
 ايتلەدر؛ بىر كەلمەنى جەم ياصامق ايچون آخىرنە « لىر » اداتى قوشلەدر »
 دىب ايتىر و بونلرنى يازدىروب درسىنى بىرير.

اصول كشفى وتوليدىنىڭ نى ايسكانلىكى بو روشچە آكلاشلاغچ ،
 آنىڭ قايسى فىلرگە تطبيق ايتلە آلغانلىقى اوز اوزىدىن بىلىنور . البته
 اصول كشفى وتوليدى « يالغز اويلاو ومحاكمه ايله گنه طابله آلا طورغان
 حقيقتلرنى وقضيهلرنى اويره تكان درسلر » دە تطبيق ايتلە آادر .

لسان درسنىك تطبيق ايتلە آادر : چونكه آنا تلى بالالرنىڭ اوزلرینه
 بىك معلوم بر نرسەدر . بر تىلنىڭ قاعدلرنى ياكادان طابو ايچون استعما-
 للرگە دقت ايتو يتەدر .

حسابدە دە تطبيق ايتلەدر : چونكه حساب قاعدە لرىنىڭ بار سيدة
 بديهى نرسەلر اوستينه فورولغاندر . بو قاعدە لرنىڭ نىگزلرى بولغان
 بديهى قضيهلردن ايك يوغار دەغى نظرى قضيهلرغە بارغانچى هر قضيه
 اوزىدىن اولىكى قضيهنىڭ نتيجه ضروريه ومنطقيه سيدر . عقل سليم بتون
 بو قاعدەلرنى اوز اوزىنە طابا آادر .

اخلاق درسندە دە تطبيق ايتلە آادر : چونكه حسيات اخلاقيه هر
 كشيده بارد . اخلاق قاعدەلرى بو ميل وحسلرنىڭ افاده وتغريف
 ايتلوروندىن باشقە بر نرسە توگلد . اخلاق قاعدەلرنى ياكادان طابو
 ايچون اويلاودن ، حسياتنى تحليل ايتودن ، تورلى انسانلر آره سنەغى
 مناسباتنى تيكشورون باشقە بر نرسەگە حاجت يوقدر .

اصول كشفى وتوليدى هندسه ومعلومات فنيه درسلىرنە دە تطبيق
 ايتلە آادر : چونكه بو علملردەگى حقيقتلرنى طابو ايچوندى اويلاودن ،
 تيكشور وتجر به ياصاودن باشقە بر نرسەگە حاجت يوقدر .

لكن جغرافيانىڭ اويره تكان حقيقتلرى ، سياحتلرنىڭ ويرنىڭ هر
 ياغندە اجرا ايتلىگان تدقيقلرنىڭ نتيجهسى بولغانلىقدن ؛ تاريخنىڭ
 اويره تكان حقيقتلرى دە ، ايشيتىلگان ، كورلىگان ونقل ايتلىگان نرسەلرنىڭ
 نتيجهسى بولغانلىقدن اصول كشفى وتوليدى بو ايسكى فندە اول قدر
 تطبيق ايتلە آلميدر .

خلاصه ، اصول كشفى و توليدى نقلگه استناد ايتكان علملرده تطبيق ايتله آلمى ، يالغز عقلى بولغان علملرده گنه تطبيق ايتله آلادر . بو اصوللرنڭ فائده و كيمچيلكلرى ، بو اصوللرنڭ فائده و ضررلىرى ماهيتلىرى تيكشوريلو ايله آڭلاشلور .

۱ - اصول تقرير ايله درس بيرلگانده برشا كرد يالغز طكلاوچى و بويصنوچى صفتنك قالور . يالغز معلمنڭ سويله گان نرسه لرن طكلامق ، آڭلامق ، سوڭره تكرار ايتمك ، ايڭ قصه سى معلمنڭ افاده و محاكمه سن تقليد ايتمك كى گنه بر اشلكك كورسه تر ...

اصول تكشيف ايله درس بيرلگانده ، درسكه شا كرد اوزيد قاتناشير ؛ بر طكلاوچى و بويصنوچى حالنك گنه قالمىچى ، بر ازله وچى و اشله وچى صفتنه كرىر ؛ يالغز معلمنڭ افاده و محاكمه سنگنه تقليد و تكرار ايتمىچى ، آڭ سؤاللىر ايله كورستان يولندن بارر ، طوريدن طورى اويلار و محاكمه ايتهر ، اوزى كشف ايتيه باشلار .

هر نه قدر تقرير اصولنده « محاكمه » بتونلاي تيك طورمىچى بر آز اشلاسه ده ، بيك چىكلى بولوب « تقليد و تكرار » درجه سنده گنه قالادر . ياكادان ازله و وطابو حالنه هيچ باروب يتيه آلميدر .

ديمهككه ، تكشيف اصولى ذهننى محاكمه و كشفكه اويره تو ، فكرنى متشبهت و متجبرى (*) بر حالگه كيترو اعتبارى ايله ، تقرير اصولندن قات قات فائده ليدر .

۲ - تكشيف اصولنده بالا هر وقت سؤاللىر ايله اويغانلغانلقدن و درسكه قاطشدرلغانلقدن ، آڭڭ درسكه دقت ايتووينه و درسنى يخشى تعقيب ايتووينه همك معلمنڭ دقت ايتكانلىر ايله ايتمه گانلرنى آيرووينه سبب بولادر . حالبوكه تقرير اصولنده بالا درسكه قاطشدرلماغانلقدن آڭڭ درسكه بيك نقى دقت ايتيه آلووى شبهلى ، ذهن و اويينڭ ئلله

(*) متشبهت - اشكه باشلاوچى . متجبرى - ازله وچى .

فایلر ده یورووی بیک مکندر. ذاتا، بالارده دقت و فکر لیرنک بر نرسه ده بهیل نوب طور ووی آز وسیرهک بولغانلقدن آنلرنی هر وقت اویغاته و سیکاندره طور و فائده لیدر.

۳ - تکشیف اصولی ایله درس بیرلگانده، شاگرد معلمنک سؤلرینه موافق جواب بیره آلمانصایون و بو سؤلر اوزرینه برر حقیقت طابقانصایون کوکلنده زور شادلق سیزه. درس وقتنده بو نرسه تابودن کیلگان بوشادلقنی چن کاشفلرنک کاشفلرندن کیلگان شادلقه اوخشیدر دیب آیتورگه مکندر. بوشادلق و کوکل کوتهرنکیلک شاگردنک آلفه کیتووینه زور یاردم ایته در.

۴ - لکن تکشیف اصولنک درس لر، شاگردگه سؤل صوری صوری دوام ایتکانلکدن اوزاقه طارته در. حالبوکه تقریر اصولنک هر نرسه طو- ریدن طور یغه سویله نگانلکدن درس اوزونغه صوزلمیدر. لکن شولای بولسه ده تکشیف اصولنک درس آقرونلغی نسبتنک نقلی و طامرلی بولور. بو اصولده درس آقرون بارر؛ فقط صوگره کوب طریشرغه حاجت قالماز. تقریر اصولنک درس تیز بارر؛ فقط بالالرنک ذهنلرنک نق اورناشو ایچون آنلرنک درسدن صوگ شاقطای طریشولری لازمدر.

۵ - تکشیف اصولی ایله بیرلگان درس لر، بالالرنک فکر لیری ایله متناسب روشک بارادر. معلم، بو اصول ایله درس بیرگانک بالالرنک سویه فکریه لرندن کوتار له آلمیدر؛ شاید کوتهر لسه ده برنجی سؤل اندوک بالالرنک آکا جواب بیره آلمانلقلرن و طابدرغه تلگان نرسه سن طابا آلمانلقلرن کورر؛ یولن آلماشدرغه، آنلرنک فکر لیری ایله متناسب سؤل صورارغه مجبور بولور. لکن تقریر اصولی ایله درس بیرگانک بالالرنک حال فکریسندن یراقلشاقنلغن سیزه آلماز؛ آنلردن آیرلغانلغن درس لرنی بتروب آقتقدن سؤلر صوری باشلاغاچقنه آکلی آور. تکشیف اصولنک معلم ایله شاگرد قول قولغه طوتشوب جیته-

كله شوب بارلر. معلم شاگردنڭ كوچنه قارابقنه آدوم آتلار. شاگردنڭ آرتك طوروب قالو احتمالی يوقدر. حالبوكه تقرير اصولنك معلم آلدن شاگرد آرتدن بارا. شاگردنڭ اوزينڭ آرتندن ايهروب بارا آلامى؟ ئلله آرتقه قلامى؟ آسنن معلم برده تيكشرمى، آرتنه ايله نوب قاراميدر. آقتقدن قاراسده شاگرد ئلله قايدنه قالغان بولورغه ممكندر.

۶ - تكتشيف اصولنده درس بيك واقلنر، طوب طورى بارا آلماز، اوڭغه صولغه كيتهر، بالالرنڭ ذهننده كيسهك كيسهك طارقاو برار قالدر. تقرير اصولنك ايسه درس طوب طورى بارر. لىكن معلم درسينڭ پلانن يىخشى حاضرلنسه، سؤاللرينى هيبت ترتيب ايتوب بر نقطه غه غنه جونلننسه ودرسدن صوڭ خلاصه ايتسه، اصول تكتشيفده گى بو مخدورنى بترگان بولور.

۷ - تكتشيف اصولنده درس بيك واقلانغانلى، بيك طارقاوروشك تاءثير ايتكانلىگى و آندن باشقه محاكهنى بيك فعال و متيقط بر حالگه كيتركانلىگى ايچون حس اوزرينه بيك زور تاءثير اجرا ايتنه آلماز. اصول تقريرده بولغان كيك شاگردلرنى تاءثيرلندروب بولميدر. شونڭ ايچونده شاگردلرنى تاءثيرلندرگه طورى كيلگانك و قتلچه غنه تكتشيف اصولن قويوب طوروب تقرير اصولنه مراجعت ايتهرگه كيرهك بولادر. واصل حاصل اصول كشفى و توليدينڭ كيمچيلكلرى فائده لرينه قاراغانده يوق درجه سنده بولغانلقدن ابتدائى و رشدى مکتبلرده تطبيق ايتلوگه ايتك موافق بر اصولدر. اوشبو اصول تطبيق ايتلمه گان مکتبلرگه « اصول جديده مکتبلرى » ديب ايتو بو علم ومدنيت زماننده درستده توگلددر. مکتبلرنده اوشبو اصول تطبيق ايتلگان آلمانيا ايله اوسويچره علم و معارف خصوصنك باشقه مملكتلردن كوب آلغه كيتكانلردر. حاضرده فرانسهده دخى اوشبو اصول تطبيق ايتله باشلاب شول اصول اوزره بيك كوب مکتبلر آچلغاندر.

سؤال صورامق اصول تدریسده بیک مهم اورن طوتقالقندن وحتى «اصول استفهامی» و «اصول کشفی وتولیدی» اسملی مشهور ایکی اصولنڭ یاصالووینه سبب بولغانلقندن مشهور پیداغوغ ساطع افندی جابلرینڭ «تدریساتده استجواب» مقاله سین عینا ترجمه ایتونی مناسب کوردک :

تدریساتده استجواب

تعلیم وتدریس اشلرنڭ ایڭ مهم اورن طوتقان واسطهلرنڭ برسینک شبهه سز سؤال صوراو، شاگردلرنی درس خصوصنده استجواب ایتودر. چونکه معلم، شاگردلرنڭ درس وقتنده دقت ایتوب ایتمه گانلکلرن وتقریر ایتلگان بحثلرنی آڭلاب آڭلاماغانلقلرن یالغز «استجواب» ایله گنه بله آلور؛ اولدن بیرلگان درسکه طریشوب طریشماغانلغین وبو درسنی اویره نوب اویره نمه گانلگین ده یینه «استجواب» آرقه سنک آڭلی آلور. همک شاگردلرنڭ معلم سویله گان نرسهلرنی گنه اویره نوب قالمیچی اولرلی اولارغه وتیره یاقدهغی عادثه وحاللرگه دقت ایتەرگه اویره نو- لرن ده، یینه آنلرغه سؤاللر صوراو وسؤاللر طور وسنک فکرلرن یورگزو آرقه سنک غنه تأمین ایته آلور. شونڭ ایچون بر معلمنڭ قیمت وموفقیتی، بیگره کک تحصیل ابتدائیک شاگردلردن صوراو وصوراشدره بلو طور وسنک کورسته آلاچقی تدبیر واوستهلرگه قاراب بیلگیله نه در.

شونڭ ایچون اوقتو باپنده سؤال صوراو مسئله سنه بیک زور اهمیت بیررگه وسؤال صوراو طور وسنده اوستهلر وصافلق ایله حرکت ایتەرگه تیوشدر.

بز موند بوطوروده طوتارغه تیوش بولغان یولنڭ اساسلی نقطهلرن ایضاح ایتەرگه تلییز :

۱ - سۇاللىرىڭ بىك آچق بولورغە وشاكردلرنىڭ ذھنئەندە ھىچ ابھام والتباسكە اورن قالدىرماسقە تىوشدىر. بعض معلملەر، بىگرەكە بعض مىنىلر شوندى سۇاللىرىڭ بىك بولورغە، بوسۇالدىن مقصودلىرى نى ايكانلىگىن اوز- لرنىڭ باشقە بىر كىشىنىڭ آڭلاوى مەكىن بولمىدىر. شاكردلرنىڭ موندى سۇاللىرىگە جواب بىرەلماولرى، ياكە ياكلىش جواب بىرولرى، صورالغان سۇاللىرىڭنىڭ آڭلىلماولرىدىن ياكە ياكلىش آڭلاولرىدىن كىلەلور. بوقسە مطلقا صورالغان نرسەنى بلمەگانلىكلىرىنە ياكە آڭلىلماغانلىقلىرىنە دلالت ایتماز. شونىڭ اىچون معلملر سۇاللىرىڭنىڭ شاكردلر آڭلارلىق بولويىنە بىك طریشولرى، جواب آلاالماغاندە ياكە ياكلىش جواب آغاندە سۇاللىرىڭنىڭ آڭلاشلوب یتىمەگانلىگىن احتمال طوتوب ياكادان آچق ایتوب صوراولرى تىوشدىر.

۲ - صورالغان سۇاللىرىگە معلم اوزى جواب بىررگە آشغودن بىك صاقلانورغە كىرەك .

معلم، صورالغان سۇاللىرىگە جواب آلاالماسە، ياكە ياكلىش وكىم جواب آلسە اىكىنچى تورلى ایتوب صورارغە، ياكلىشنى شاكردننىڭ اوزىدىن توزەتدرو وكىمچىلىكنى شاكردننىڭ اوزىدىن تاماملەتو مقصدى ایلە عىن مسئلە طوروسندە باشقە سۇاللىرىڭنىڭ صورارغە تىوش بولادىر. بو روشچەدە جواب آلاالماسە باشقە شاكردلردن صورارغە، آندەدە بولماسە اوزى جواب بىررگە كىرەك بولادىر.

حالبوكە بىزدەگى معلملرنىڭ كوبسى بتونلاى بونىڭ كىرىسنىچە اشلىلر: بىر شاكردىن صورىلر، جوابنىڭ بىر آز كىچىككەن كورگانچە حاضر جواب بىررگە آشغە باشلىلر. شاكردىن كىم بىر جواب آلسەلردە حاضر وك آنى اوزلىرى تامامليلر، بعضادە درسنىڭ يارطىسنى اوز سۇال- لىرىنە اوزلىرى جواب بىرو ایلەگنە اوتكارەلر.

۳ - سۇال جواب وقتىدە اوزون مدت بىر شاكر ایلەگنە شغللە -

نودن صافلانورغه، ممکن قدری بتون شا کردنی مشغول ایتهرگه و بتون شا کردنی جوابقه حاضرلرگه طریشو تیوشدر.

بونک ایچون ایك یخشی یول - سؤالنی باشه بتون صنفقه خطاب ایتوب صور او و بتون شا کردنی تیزگنه سوزوب چقچاق و بارسنده بر آز او یلاتقاج، آره لرندن برسین بیلگیلهب « سز سویله گز » دیب ایتودر. البته بو وقت بتون شا کرد « بلیکه میکا صورار » قورقوسی ایله او یلارغه، ذهنأ حاضرلنمه گه و ازله رگه باشلار. شونک ایچون هم معلمنک سؤالنه همده شا کردنک بیره چگی جوابقه ده باشلانغچه دقتسن قالمایا - چقدر. بو روشقه باشلانغچه شا کردنک لاقید لیکن منع و علاقه سن تأمین اینکاج، سوگره دن هم شا کرد طرفندن بیریله طورغان جوابلرغه همده معلم طرفندن صوراله طورغان ایضاحی ویا اتمامی سؤاللرگه قارشیده لاقیدلکنی منمگه و علاقه سن تأمین ایتوگه طریشرغه تیوشدر. بونک ایچوننه بر شا کردکه صورغانده طووا طورغان بعض تالی سؤال - لرلریده آره تیره باشقه افندیلرگه صورارغه، جوابلرده گی کیمچیلکرنی باشقه شا کردلرگه طابدر و تماملاتورغه کیره ک بولادر.

بعض درسلرده، بتون صنف شا کردلرن سؤاللرگه بیك نق دقت ایتدرو ایچون ایکنچی بر « اصول سؤال » تطبیق ایتلورگه ممکندر: هر شا کردنک آلدنده بر طاش طاقته ایله قولرندنه بر طاش قلم بولدر، سوگره دن معلم بارسینه بردن بر سؤال صورارده شا کردلر نك او یلاوینه بر آز ایرک قالدر، سوگره دن قرانداش قلم ایله اوستهل اوستینه صوغوب جوابینی یازارغه اشارت ایتدر، شا کردلر نك کوبسینک یازوب بتکانن کورگاج ایکنچی مرتبه قرانداش قلم ایله صوغار؛ اول وقتنی بتون شا کرد طاقته لرن ما گلایلری طور وسنه کوتهر و طوتارلر، معلمده تیز آره ده طوری یازوب یازماغانلرنی بلوب آلور.

شا کردلر نك بارسن بردن جواب بیررگه مجبور اینکاندن باشقه،

تیزلك طور وسندە بېرىن رىقابىت ايتىدىغان بو اصول - حساب ذهنى درسى ايله صرف درسنىڭ بىر قىسمى جىغرافىيا درسندە تىپىق ايتىلەن آلدر: اون بېشى يردە اون ايكى نېچە ايتە؟ كىلىك مىصدرىن مىنقى فەل التىزامىنىڭ جەم مىخاطب سىغەسى نىدىر؟ فلان شەەر، قايسى مىملىكتىڭ قايسى ياغنىڭدىر؟ روشنىلىقى سۇاللىر بو اصول ايله بىتون سىنقى بىردىن صور يلىورغە مىمكىندىر. بو اصولغە، فرانسىدە ايتىلدىكى تىپىق ايتىلغان مىكتىڭ اسمىنە نىسبەت ايله «لامارتىنى يەر» اصولى دىيىلەن ايتەلدىر.

هر حالده سۇال جواب وقتىدە سىنقى قىدىسىز قالدۇرما سىقە بىك طرىشىرغە تىوشىدىر.

استىجاب طور وسنىڭ بوندىن باشقىە طاقىن بىعض قاعىلىرىگە رعايت ايتىك لازىمىدىر. فقط بو قاعىلەر صور اونىڭ غايەسىنە قاراب اوزگارىلر. حالبوكىە درس وقتىڭ شۇ كىرلىرىگە صورالغان سۇاللىر، غايە ومقصدلىرى اعتبارى ايله اوچ سىنقى آىرىلە آلورلىر:

۱ - اولدىن بىرىلغان درسنىڭ اويرەنوب اويرەنلمەگانن بىلو اىچون صورالغان «تكرارى» سۇاللىرى.

۲ - درس وقتىڭ سويلەنگان بىخىلرنىڭ آكلاشلوب آكلاشلمىغانن بىلىگىلەو اىچون صورالغان «تكرارى واستىضاحى» سۇاللىرى.

۳ - بىر درس وقتىدە ھىچ سويلەنمەگان نىرسە طور وسنىڭ، مىخۇش شۇ كىرلىرىڭ نىظر دقتلرن اوياندۇرۇ ومىخاكەلرن قوتلىندۇر اىچون صورالغان «تكشيفى» سۇاللىرى.

۱ - بىر نېچى سىنىق سۇاللىر طور وسندە، بىخىت ايتىلغان عمومى اساسلردىن سوكۇرە، ايتىك كىوب دقت ايتىلورگە تىوش بولغان اساس: سۇاللىرى بىگىرەككە درسنىڭ ايتىك جانلى و ايتىك مەم قىسىملىرى آرە سىندىن سايلامىق، بىعضا تىرتىبىنى بىرىاتىغە طاشلاب مىمكىن بولغان قىدرلى تورلى بىرلردىن و تورلى روشچە صور اودۇر. درسنىڭ چىنلاب بىنوب ايتوب

يتمه گانلىكى، بختلر ترتىبن طوتمىچى تورلى افاده لىر ايله صور او واسطهسى ايله گنه آڭلاشله آلور.

حالبوكه بزده كوب معلملر بتونلاى بونڭ كىرىسنجه اشلىلر: سؤاللىرى بختلرنڭ كىتابدهغى ترتىبى ايله صوريلر وسؤاللىرنڭ شىكلن ده هيچ آلماشدرمىلر، حتى كوبىسنجه شا كىرلرگه باصمه قالىب سؤال وجوابلر يازدرلر. شونڭ ايچون هر وقت گل بر تورلى سؤال صورار وبر تورلى جواب استه رلر. بزده گى سؤال جوابلى درس كىتابلىرنڭ اصول تعليم وترىبه گه نى قدر مخالف وشا كىر اىچون نى قدر ضررلى ايكانلىكى آزغنه اويلاو ايله آڭلاشلسه كىرهك.

۲ - ايكنچى صنف سؤاللىر طور وسنده دقت ايتله چك اساسلر: درسكه دقت ايتمه گانلىكلرى يوزلرندن آڭلاشلىغان شا كىرلرگه سؤال صور او، يالغزغنه «آڭلاڭز مى؟» دىيكنه قالمىچى و «اىى آڭلاڭدق» ديولرىنه قناعمت ايتمىچى قصه غنه بولسه ده بعض اىضاحات استه و، بىگه كىر درسنڭ ايك كىرهكلى بختلر بىنڭ آڭلاشلىغانىنه اشانغاچقنه درسكه دوام ايتودر.

۳ - اوچنچى صنف سؤاللىرده دقت ايتله چك اساسلر ايسه: شا كىرلرگه ذهن ايله محاكمه ايتوب طابولرى ممكن بولماغان نرسه لىر صور اماو، صورالغان نرسه نڭ سويله نمه گانلىگن و اويلاغانن طابله آلاچن بىلدر دى سوزلر سويله و، «اويلا ب قاراڭز ئلى بولايىمىكان، نى دىب ايتىسىز؟ مین سويله مدم، لىكن اويلاسه كىز طابارسز» كىك خطابلر ايله شا كىرلر نى قىز قىسندرو وهوسىندرو، جواب بىره آلماشلىقلرن كورگاچده كىنه تىدن اميد اوزوب اوزك آڭلاته باشلامىچى شا كىرلرنڭ محاكمه سىنه يول كورسه تو... كىك نرسه لىر در.

« اوچىچى باب »

اصول تدرىسنىڭ قواعد اساسىيەسى (۳)

تدرىساتە نىندى بىر يول طوتارغە ونىندى قواعد اساسىيەگە موافق
حرەكت ايتەرگە كىرەكلەگن آڭلاوايچون ، ايڭ ايك تدرىسەن مقصود
وغايە نى ايكانلەگن اويلاو تىوش بولادر .

عمومىتە تدرىساتەن كوتلەگان فائەلەر ، تدرىسات ايلە از لەنوب
بارلغان غايەلەر ايكى اساسقە قايتار يە آلورلەر . انسانغە كىرەك بولغان
معلوماتنى بىرو ، ذهننى آچوب فەكرنى تەربىيە ايتودر .

چىلابدە يەشەوايچون ، حىياتدە موفق بولو ايچون شاقطاي نرسەلەر
بلو تىوش بولا . تدرىسات ايسە بىر ياقەن اوشبو نرسەلەرنى اويەرەتوگە
خدمت ايتەدر . لەكن تەركلەگمزدە شوندى نرسە واشلەرگە اوچرەمەزكە ،
آنلەرنى بولدروغە يالغز بلوگنە يەتمى ، بلكەدە شەخسى و ذاتى محاکمەلەردە
كىرەك بولادر . شونڭ ايچون تدرىسات ايكنچى ياقەندە بىزنىڭ محاکمەگە
اويەرەنومەزگە خدمت ايتەدر .

بو جەت بىلەگىلەنگەچ ، تدرىساتە تەقىب ايتلوى تىوش بولغان
اصوللەر بىك آچى آڭلاشلور :

۱ - تدرىس خصوصەدە دقت ايتلورگە لازم بولغان اساسلەر نڭ
بىرنچىسى درسەلەرنى ياتلاتوغە تەرشەمچى ، بلكە آڭلاتوغە تەرشەمچى . ياتلاتە
طورغان منظومەلەرنى دىخى اۋل آڭلاتوب سوگرە ياتلاتەمقدەر .

(*) ساطەك ائەندى خەزىنەلەرنىڭ بو مقالەسى ، اصول تدرىس طوروسىنىڭ بوڭا
چاقلى سويلەنگەن و سويلەنورگە تەلەنگەن نرسەلەرنى خلاصە ايتەنلەكەن كىتابمەزگە درج
ايتىنى مناسب كوردەك .

آكلاشليميچى ياتلانغان نرسەلەر ھېچ بىر فائىدە بېرىمىلەر، آنلار ذھندە چىت بىر نرسەگىنە بولۇپ قالالار. شۇنىڭ ئىچىن آنلار مەلۇمات اسمىن كۆتەرە آلمازلار و فكرنىڭ اوسو وىنە و تىرىبە سئە خدمت اىتمەزلر.

انساننىڭ آلغان مەلۇماتى، فكرى و مەنوى بىرغدا گە اوخشاتلسە، آكلامىچى قورىغە غنە ياتلانغان نرسەلەرنى سىگمەگان آشلىغە اوخشاتو تىوش بولادر. مەلۇمكىز كە آشانغان آشلىرىمىز تىمىزده شول كوپىنچە قالمىلەر، بىك كوپ اوزگارشلرگە اوچرىلەر: آغىزمىزده چاينەلە، آش قىزانمىزده ھىم ايتلە، قانمىزغە قاتناشە، تىمىزنىڭ ھەر ياغىنە باروب تىمىل ايتە، يعنى ايتكە، سوبەككە، و تىرىگە و باشقە نرسەلەرگە ايلەنەلەر و بوروشچەگىنە (ھىم و تىمىل اولنو ايلەگىنە) تىمىزنى آصرىلەر. بوروشچە سىگمەگان و تىمىل ايتمەگان، قانمىزغە قاتناشە آلماغان نرسەلەر مىلا چەينەمىچى آشالغان يىمىشلەر، قابوقلىرى و اتلىمىچى يوتلغان توشلەر، چىكلە و كلر، تىمىز اچىك بىرغدا ياصى آلمىلەر. آنلار آش قىزانمىزده بىر آز قالغاچ طشقە چىقارلەر؛ تىمىزنى آصراماغانلىقنى باشقە مەكەنى بوشقە آرتوب ضرردە كىتىرگان بولورلەر.

آكلاشليميچى ياتلانغان نرسەلەر، قابوقلىرى ايلە بىرگە يوتلغان و سىگمەگان چىكلە و كلرگە اوخشار. مەلۇماتنىڭ چىنلا بىر مەنوى غدا بولا آللوى، ذھنىڭ آچلو وىنە و اوسو وىنە خدمت ايتە آللوى، يالغىز ھىم و تىمىل ايتلوى يعنى آكلاشلوب ذھنىڭ مالى ھالىنە كر ووى ايلەگىنە مەكەن بولور.

ھەمدە آشكلامق، فائىدەلەرنىڭ بىرىچى شىرطى بولغان كىك، ياتلاونىڭ و ايسىك طوتونىڭ دە شىرطلەرنىندىر: بىر نرسەنى قىدر يىغىشى آكلاشلسە، شول قىدر آنصات ياتلانە و اول قىدر نىق ايسىك قالادر. شۇنىڭ ئىچىن اوزمىز بىلمەگان تىل ايلە سويلانگان نرسەلەرنى ياتلامىز و ايسىدە طوتوومىز، بىلگان تىمىز ايلە ايتىلگان نرسەلەرگە قاراغاندە بىك قىيون بولادر. بىنئەلىيە مەلۇملىرىمىز ھەر نرسەدىن ايلەك دىرسلەرنى ياتلاتو ئىچىن

توگول ، بلسکه آڭلاتو ايچون چاره لر وتديبيرلر اويلارغه تيوشدر .
۲ - درسنى آڭلاتو ايچون رعايه ايتلورگه تيوش بولغان قاعده
اساسيه ده : آنى شاگردنڭ آڭكى و بلمينه موافق و مطابق ايتدرودر .

معلم هر وقت سويليطورغان سوزلرى آره سنڭ بالارغه معنلرى
بليئوب يتمه گان سوزلرنڭ ، و بيره طورغان ايضاحلرى آره سنده
آنرغه بيلگىلى بولوب يتمه گان مسئله لرنڭ بارلغين ويوقلغين اويلارغه
وبوندى كلمه و مسئله لر كورلسه ايڭ اليك آنلرنى ايضاح ايتهرگه
تيوشدر . بوڭا ايريشه آلو ايچون معلم اوز ذهنن و قتيلىچه شاگردلرنڭ
آڭكى درجه سنه توشررگه و اوزن اورنى بلهن آنلر ديب حسابلاب
آنلر كيك اويلارغه اويره نورگه تيوشدر . بونڭ ايچون دغى شاگردلرنڭ
هم اولگى معلوماتلرن ، همده حاضرگى قابليتلرن هر وقت كوز آلدنڭ
طوتارغه و دقت ايتهرگه تيوشدر .

هر كشى بعض آشلرنى بالالرنڭ سڭدره آلماغانن بله ، شونڭ
ايچون هيچ بر كشى بالالرنى اولسكان كيمسه لر كيك آشاتميدر . شاگرد -
لرگه بيريله طورغان معنوى غدالرنڭ يعنى درسلرنڭ ده آنلرنڭ
ذهنلرى سڭدره آلورلق بولووى لازمدر . بو اساسكه رعايت ايتميچى
درس اوقتو ، تشى ده چقماغان بالاغه بيفشستيك آشاتام ديب ماطاشوكى در .

۳ - درسلرنى شاگردلرنڭ آڭلرينه و بلملرينه موافق ايتدر و
ايچونده تدرىجگه رعايت ايتو تيوش بولادر .

برمكتبنده تدرىس اولنه طورغان بحثلر بيك تورليچه بولا : هر
درسنڭ بعض بحثلرى بالالرنڭ ذهنلرى آنصاتلق ايله ايريشيرلك قدرى
چيكل و ساده در و بعض بحثلرى ايسه بالالرنڭ ذهنلرينه قاراغانده
بيك يوغارى و بيك قيوندر . درسلر شول روشچه ترتيب ايتلسونكه
آنصات بحثلر قيون بحثلر ايچون برر مقدمه و برر باصقچ بولسون
وبالالرنڭ ذهنى ايڭ آنصات بحثلردن باشلاب باصقچ باصقچ منوب

ايك قيون بھئىلرگە چاقلى چغە آلسون . درسلىرىدە « اصول تدرىج » گە رعايت ايتمەگان ، « آنصاىدىن قيونغە » اساسنە موافق حرىكت ايتمەگان بر معلمنىڭ حالى يوغارى بر بالقوندىه طوروبك اورامدىن اوزوب بارغان بر بالاغە قول اوزاتقان بر آدمنىڭ حالنە اوخشىدىر . بالانىڭ كينەدىن بالقونغە چغام دىب ماطاشووى بوشقە كىتكەن كېك ، برشا كر دىڭ قيون بر بھئىنى كينەتكەن آڭلاو ايجون صرف ايتكان مشقتلىرى دىخى بوشقە كىتىدىر . يوغارى بالقونغە بالانى مىدىرگە تلەگان كىمسە نىچك آڭا باصقېنى كورسەتسە و آنى باصقېدىن مىدىرسە ، شا كر دلرىنە قيون بھئىلرنى آڭلاىرغە تلەگان معلمدە شولا يوق معنوى باصقېلر كورسەترگە و آنلرنى شوندىن مىدىرگە كىرەك بولادىر . بالالر منە طورغان باصقېلر نىچك بالالرنىڭ آياغىنە قاراب اشلەنسە ، شا كر دلرنىڭ ذھنلرن چقارە طورغان درس باصقېلرى دە آنلرنىڭ ذھن آدملىرىنە قاراب ترتىب ايتلورگە تىوشدىر .

۴ - تدرىجگە رعايە ايتو ، آنصاىدىن قيونغە بارو اساسىنىڭ بر نىجەسى دە : درسلىرگە ھەر وقت كوزگە كورنگەن ، بىلىنگەن و طانلىغان نرسەلردىن باشلاو ، مجردات و كلىيانكە عائد بھئىلرگە كورنگەن و بىلىنگەن نرسەلردىن مەشكىل بر اساس - ماضىلەو قاعدەسىدىر .

بالالر عمومىتەلە كوزلرنى ايلە كورگان ، قوللرنى ايلە طوتقان ، طاوشلرن ايشىتكەن ، ايسلرن ايسىنگەن و الحاصل طورىدىن طورىغە حس ايتكان و ايتە آغان نرسەلرنى طاغىدە آنصاىراق آڭلىلر . محسوس بولماغان ذھنى و تصورى بولغان نرسەلرنى ، مجرد و كلى مفھوملرنى ، باشلانغۇچ اصلا حوصلەلر نىنە صىدرە آلەملر . مثلاً: نى اشلەنسە اشلەنسەن ، كمىت ، بعد مجرد كېك افكار كلىە و مجردەنى بالالرنىڭ آڭلاوى مەمكىن نوڭلىر . صانالىغان نرسەلر طوروسىنە تىكشىرو بولمىچى « عدد - سان » فكرن ، كشى اشلەنگەن اشلرگە دقت ايتدىرلمىچى « فضىلت » فكرن ذھنلرنە

طوره آلمازلر. بوفکرلر طور وسنه غی تعریفلرنی، ایضاحلرنی آکلامیچی یاتلاودن، برماشینه کبک تکرار له و دن باشقه نرسه اشلی آلمازلر. شونک ایچون درس لر گه مجردات و کلیات ایله باشلاودن صافلانو، دائما تصویری و ذهنی بولغان نرسه لر نی حقیقی و مادی نرسه لر دن چغار رغه طریشو لازمدر.

۵ - مجردات و کلیاتنک، مشخصات و جزئیاتدن چغار یلو اساسینک بر نتیجه سیده، قاعده لر ننگ و تعریفلر ننگ عملیاتدن و ایضاحلردن چغار یلودر (اصول استقرائی گه اشاره).

هرکشی بله درکه: تعریفلر و قاعده لر بعض فکرلرنی و مثاللرنی خلاصه ایتمک، تعمیم و اجمال ایله افاده ایتمک بزر جمله دن باشقه بر نرسه توکلدر. شونک ایچون مثاللر قاعده لر دن، نرسه لر تعریفلردن اولره ک و آنصاتراق آکلاشلور؛ خصوصا بالالر قاعده لر نی و تعریفلرنی مثاللر و ایضاحلردن سوکغنه آکلی آلورلر. بتون معلملر بو طور ونی بلگانل کلمری ایچون قاعده و یا تعریفنی سویله گاجده آنی مثاللر ایله ایضاح ایته باشلارلر. اشلر بولای بولغاچ، قاعده و تعریفلر ایضاحلردن سوکغنه آکلاشلغاچ، نیک درسکه اصل قیون و ایضاح ایتمورگه محتاج بولغان بر بحث ایله باشلارغه؟ نی ایچون درسکه بر قاعده و افاده کلمه نی سویله و ایله کریشورگه؟ بالالرنی اوقتوده موفق بولا آلو ایچون مطلقا بو روشجه اوقتونی طاشلارغه، بتونلای بوننگ کیر یسین طوتارغه تیموشدر: ایکن الیک نرسه لر نی کورسه تورگه، مثاللرنی سویله رگه، سوکره تعریفنی شونلردن چغاروب سویله رگه کیره ک؛ ایکن الیک عملیاتنی یاصاترغه، استعماللرنی تیکشتر ترگه و دقت ایتمدر رگه، سوکره قاعده نی بو عملیات و استعمالتنی اجمال ایتمو صورتیله میدانغه چغار رغه کیره کدر.

۶ - تدریسک رعایت ایتمو وی تیموش بولغان اساسلرننگ برسیه: بالالرنی قزقسندرو، آنلرننگ حس و مراقلرن قوزغاتودر.

عقل وزیره کلک آدم بالاسینک ایڭ زور افتخار ایټکان و شرفنه سبب بولغان خصلتی بولسده ، مع التأسف احوال روحیده نڭ بتونلای حاکمی و ناظمی توکلدر: حسیات نفسانیه و تمایلات طبیعیه ، احوال روحیه ده کو بسنجه عقل و ذکادن نغراق تأثیر ایته لر؛ یالقاولق و اشلکلیلک ، یورش طورشلر اویلاودن بیگره ک حس و میللرنڭ اونلونه قاراب یوریلر؛ مطالعه و تفکر و قتنده دقتنڭ درجه سی ده ، اویلانغان یاکه اوقلغان نرسه نڭ قزقلغی و کوکللیلگی ایله متناسبدر؛ اویلاونڭ یورو روشی و نتیجه سی دخی حسلرنڭ تأثیراتندن قوتله آلمی : غطیلرنڭ ایتنش و قیلانشلری طیکلاوچیلرنی اشاندرو ایچون بعضاً منطقی دلیللردن ده آرتق تأثیر ایته در. مقاله لرنڭ اعتباری کو بسنجه محررلرینه قارشى صاقلانغان حسلرگه کوره بولادر. و الحاصل حسیات و تمایلات - حظ ، مراق ، محبت ، نفرت ، حس غرور ، آرزوی غلبه و موفقیت ، ذوق کشف . . . ایڭ نق و ایڭ تیرهن فکرلرده تأثیرن کورسه تمیچی قالمیدر.

حسیات و تمایلاتنڭ اولسکانلرده اهمیت و تأثیری آڭلاشلغاچ ، بالالرده غی اهمیتی طور و سنده سوز سویله رگه حاجتده قالمیدر و ایڭ بسیطقنه قاراو و تیکشرو اثبات ایته که : « بالالرده تمایلات و حسیات ، بتون احوال روحیه نڭ حاکم و ناظمیدر » .

بو حقیقتنڭ تعلیم و تربیه ده بیک زور اهمیتی باردر . بو کور - سده ته که ، تعلیم و تربیه ایچون هر نرسه دن الیک بالالرنی قزقسندرو ، حس و مراقلرن قوزغاتو ، اوشبو حس و مراقلرنندن فائده لانه بلو لازمدر .

ایى! بالالرنی قزقدرمق و هوسسندرمک ، شونلردن فائده لانمق ، مکتبى و کتابلرنی سويدرمک . . . درس لرگه مراق ایتمدمک . . . بالالرنی اثر - لندررلک و آنلرغه حس بیررلک روشده سوز سویله مک و نصیحت

بیرمک... والحاصل مراقبیروب اویره تمک، اثرلندروب تربیه ایتمک...
تعلیم و تربیه نڭ ایڭ میهم نیگزی مونه بودر.

معلملر و مربیلر بو طور وده دوقتورلر نڭ معاملهلرینه دقت
ایتسونلر: دوقتورلر دارولرغه آنلر نڭ اوتکونلکلرن و آچیلقلرن
چیکلهیتو ایچون بعض نرسه لر قاطشدره لر؛ بیگره کک بالارغه مخصوص
بولغان دارولرغه شیکو قاطشدره لر و بعض دارولرنی کانفیت و لامپاسی
حالنه کیتره لر، دارو ایکانلنگن بلدرمیچیگنه اچیره لر ویوتدره لر. معلم
و مربیلر ده شولای بولورغه کیرهک: درسلرنی و نصیحتلرنی بیره ترگه
و تملیله شدررگه، بیگره کده یاش بالارغه درس و نصیحت ایکانلگنده
بلدرمسکه، آنلرنی گل او یون کولکیلر ایله تربیه ایتەرگه تیوشدر.

۷ - تدریساتده رعایه ایتلورگه تیوش بولغان قاعدهلرنڭ ایڭ
معلملرندن برسی ده: اویره تله طورغان نرسهلرنی بالارغه طوب طوروی
سویلمه و، ممکنکک طابولغانصایون آنلرنی او یلاتوب اوزلرینه طابد.
رودر (اصول کشفی و تولیدی).

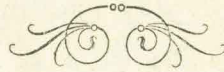
درسلر نڭ ذهننی آچووی، انساننی محاکمه گه اویره تووی، بو
روشچه گنه ممکندر. درس وقتنده معلم سویله گان سوزلرنی طیکلاو
و آکلاو ایله گنه محاکمه و کشف قابلیتلری اولقدر اوسه آلماز. بو
طرزده غی درسلر بالانی اوز اوزینه او یلارغه مجبور ایتماز، یالغز
معلمنڭ او یلاغانلرن آکلاارغه و شونڭ نق اوزن تقلید و تکرار ایتوگه گنه
سوق ایتهر. حالبوکه بوغنه یتمی. بو روشچه بیرلنگان درسلرنی قدر
آکلاتلسه آکلاتلسون، ذهننی قوچاقده آلوب یورودن باشقه بر
نرسه اشله نگان بولماز. بالالرنی قوچاقده غنه یورتوب آیاقغه یورگزو
ممکن بولماغان کبک، درسنی طیکلابقنه آکلاارغه مجبور ایتو ایلن ده
محاکمه و کشفکه اویره تو ممکن توگلدنر. بالالرنی آیاقغه یوررگه اویره تو
ایچون اولای ایکی قولندن سوگره برگنه قولندن طوتوب یورگزه لر

صوگرەندە بالانىڭ اوز ايركنە قويوب آرتىدىن قاراب يوريلر؛ شولاي ايتوب باشقەلرنىڭ ياردىمى ايلە آقرونلاب آياقغە يوروب كىتەدر. شونىڭ كېك بالانى محاكەمە وكشفكە اويىرەتو ايچون دە باشكە ذھنلرن قوللردىن طوتقان كېك يوروتە باشلاو، صوگرە آنلرغە بعض سؤاللر ايلە يول كورستوب و آلىنە طورغان جوابلرغە كورە محاكەملرنىڭ آرتىدىن باروب جغىلوب توشولرىنە مانع بولو، شولاي ايتوب اوزلرن ياردىمسز فكر يوروتە آلورلىق حالگە كىترو تىوش بولادر.

بوروشچە اويىرەتلورگە تلەنگان حقيقتلرنى بالالرنىڭ اوزلردىن طابىدروب سويلەتو، آنلرنىڭ ذھنلرن محاكەمەگە اويىرەتكەن كېي، بالا-لرنىڭ بو حقيقتلرنى طابقانصايون بىر موفىقت شادلىقى طويارغە و بو شادلىق آرقەسنىكە درسكە طاغندە آرتغراق ميل و محبت كورسەتوگە سىب بولور. آندىن باشقە اول حقيقتلرنىڭ ذھنلرنىكە تىرەن طامرلر يىبەرووينەدە فائىسى بولور: معلمنىڭ ياردىمى ايلە بولسەدە شاكردىڭ اوزى كشى ايتكان حقيقتلر آنىڭ ذھنىكە اورلقدىن شىطوب چىققان بىر اوسملىك صاباغى كىيدىر. ھىر كشى بلەكە اورلقدىن يتشكان صاباقلر طوفراق ايچنە يىخشىراق اورناشىر ونق طامر يىبەرر؛ لىكن چىتىدىن كىتروب اوطرتلغان صاباقلر قىونلىق ايلە اورناشىر ونق طامر يبارە آلماز. بىر درسنى بالالرغە شول كوينچە آڭلاتورغە طرشمق آنلرنىڭ ذھنە چىتىدىن كىتروب بىر صاباق اوطورتمق كىيدىر، حالبوكە آنلرغە طابىدروب وازلەتوب اويىرەتمك ايسە آنلرنىڭ ذھنلرنىكە اورلقدىن صاباق يتشىدىن كىيدىر. شىبەسز بوروشچە يتشىرلىگان صاباقلر صوگرە دىغنە اوطورتلغان صاباقلردىن نغوب و اورناشوب قالوچانراق بولادر.

۸ — تدرىساندە اھىمىت بىرىلورگە تىوش بولغان اساسلردىن بىرسىك: درسلىرنىڭ بارسىن بىر بىرسىنە بەيلەمك، بىر بىرسىنە ياردىم ايتدىرىك، بىر بىرسىن نغىتورلىق و تىكرار ايتەرىك روشدە تىرىپ ايلەمكىر.

بىر حقيقت ذهن قاشىندە نى قدر قات قات كورلسە ، نى قدر تورلى
 درسلىر آره سىندە بالالىرىنىڭ دقتىن جلب ايتەرلىك روشدە كورنسىە ، شول
 قدر آتق وتيرەن بىر روشدە ذهنە اورناشپىر . بىر قلەنى ضبط ايتو
 اىچون نى قدر تورلى ياقلىردن يورلسە وهجوم ايتلسە ، جىگىو وموقىيت
 شول قدر اشانچلى بولور . شونىڭ اىچون درسلىر ، فىكر وحسنى جىگىو
 اوز قولپنە آلا بلو اىچون بارسىدە بىر بىرسىنە بەيلەنگان وپار دملەشكان
 حالە آلدە باررغە ، بارسىنىڭ آره سىنك بىر بەيلەنش وپر آھنىك بولورغە
 كىرەك .

« دورتنچی باب »

الفبا، قرائت و یازونک اصول تدریسی

الفبا

باشلاب مکتبکه بارغان یاش بالانک ایگ برنچی اشی یازو طانو، اوقورغه و یازارغه اویره نودر. چونکه بونلر، آنک باشقه نرسه. لرنی اویره نووینه یاردم ایته چکدر.

لکن بو بالالر یاگناغه بر شفقتلی آنا قوچاغندن آیریلوب، عالم جدیت ایشیگنه آیاق باصقان بولالر. بو وقتده کوب بولسه آنلر ۷-۸ یاشنده گنه بولالر. بونلر ننگ دقتلری آز و حسیاتلری تماماً اوزلرینه خاکمدر. باشک قزلی حکایه لر سویله ب آنلرنی قزقسندررغه و کوکللرن یووانرغه، شولای ایتوب مکتبکه ایهلشتررگه کیرهک بولادر. (آله کوره چکمز و جهله اصول صوتیه ایچون بالالرنی آلدن حاضرله و تیوش بولغانلقدن اوشبو حکایه لر آره سنده بالالرنی حاضر لرگه ده طر- یشیلور.) اصل درسکه باشلاغانچی بر ایکی کون اونکاریلور. شول وقتلرده معلم شا کردلر ایلن باقچه ده ده برگه بولوب ممکن قدر آنلرنی اوزینه ایهلشتررگه طریشیر. درسکه باشلاغانده ده بر آز مقدمه لر یاصلور. مثلاً: برسندن صور یسک: - آبیگ بارمی؟ - بار. - قایده طورا؟ - قزانک. - آنک نی کسب ایته؟ - سودا ایته. - خبر کیله می؟ - کیله. - نی بله؟ - خط بله. - کم اوقی؟ - انکای اوقی. - سین اوقی بله یسگمنی؟ - یوق بلیم، یازو طانیمیم. - اوقی بله سگ کیله می؟ - بیگ کیله. - (بتون شا کردلرگه قاراب:) بارگزننگ ده اوقی بله سز کیله می؟ - کیله، کیله، بار بزه اوقورغه تلپیز خلفه آبری! - آلا ی بولغاچ بالالرم

مېن سزگه اوقورغه و يازارغه اويره تيم . صوكره معلم در سینه باشلاب كيتەر . البته معلم بالارغه يازو طانتو ايچون بر الفبا استعمال ايدچكدر . الفبالرنى ترتيب ايتو و اوقورغه اويره تو ايچون ايك موافق بولغان اصول صوتيه نى سويله مهس برون باشقه اصوللرنى سويله ونى ده موافق كوردك .

بالالرنى اوقورغه اويره تو ايچون مشهور اوچ اصول باردر :
 اصول تهجى ، اصول مديه ، اصول صوتيه (*).

اصول تهجى . - بزده « ايجك » ديب ايتلگان و بيك ايسكى بولغان « اصول تهجى » ايك قيون بر اصول بولوب ، آوروپاده ۱۸ نچى عصر آخرنسوق طاشلانغاندر .

اصول تهجى ايله اوقتوده اوچ درجه باردر : برنجى درجه ده بالارغه الفبا تر تينچه حرفلر نك اسملرن بلدره لر و طانيته لر . معلم بر حرفنى كورسه توب اسمين ايتيه ، شا كردلر آنك آرتندن تكرار ليلر ، آندنصوگ ايكنچى حرفنى كورسه توب اسمين ايتيه ، شا كردلر ينه تكرار ليلر . . . شول روشچه بار حرفلر حتى باش ، اورته ، آخرده بولغان شكللرى ايله كورسه تلوب بته لر . بالار قايدن طوتوب صور اغاننده يالغشميچى ايتوراك حالگه كيتريله لر .

ايكنچى درجه ، ايجكله رگه اويره تودر : اولاً بر هجائى تشكيل ايتكان حرفلر نك اسملرى ايتله ، آندنصوگ شول حرفلردن ياصالغان هجا اوقوله . مثلا : با الف - با ، ميم واو - مو ، نون يا - نى ، تا اوست - ت (ته) . . . كبك • اوشبو روشچه بالا حرفلرنى قوشوب اوقورغه اويره نكچ او قونك اوچنچى درجه سى باشلانهدر .

(*) بوكونده آلمان ياده بيك تطبيق ايتلگان دورتهجى بر اصول باردر كه . اول ده رسملر ياردمى ايله يازو طانتو و اوقورغه اويره تودر . لکن اول اصولنك مکتبلره زده تطبيق ايتلووى تيز امید ایتلمه گانلکدن کتابنك بوبرنچى طبعنده بحث ایتلمه دی .

بو اوچنچى درجه سوزلرنى اوقورغە اویره تودر. اوّل سوزنىڭ
 برنجى ھجاسن تشكىل ايتكان حرفلرنىڭ اسملىرى ايتلۇب، آندىن سوڭ
 اول ھجاسنىڭ نىچك اوقولغانى ايتلە. آنڭ آرتىدىن ايكنچى اوچنچى
 (بار ايسە) وباشقە ھجالرى شول روشچە اوقلە بارادر. لىكن اوّلگى
 ھجالر اونوتلماسون ايچون ھر بر ياكئا ھجا اوقلور آلدىدىن آنلر
 تکرارلاب چغىلا. مثلاً: «كتابى» سوزى «كاف آست - كى، تا الف
 تا، كى تا، بايا - بى، كى تايى» دىب ھجالىلر. بو اصولنىڭ قىونلغى
 اوز اوزىدىن بلنوب طورەدر: موندە حرفلر «الف، با، تا، جىم،
 سىن، واو، نون، يا» دىب اسملىرى ايلە اوقوتلە، لىكن بربرسىنە
 قوشلغاج «آ، ب، ت» دىب اوزلردىن چقغان طاوشلر ايلە گنە اوقو-
 لەدر. «باى» كلمە سىندەگى حرفلرنى «با، الف، يا» دىب اوقوبدە
 سوڭرەدىن «باى» دىيكنە قويو البتە بالانىڭ ذھنى بىك چووالتەدر.
 بالاغە اوّل «الف» دىب «أ، ل، ف» كىك اوچ حرف ايتىلەدە
 سوڭرەدىن آنلرغە ھىچ مناسبتى بولماغان بر «آ» طاوشى ايلە گنە اوقتەدر.
 آندىن باشقە نى قدر لزومسىز تکرارلر باردر. بزده اوّلگى ايچك
 اوقتوچىلر، ايچكنىڭ اصل سرن بلمەگانلىكلردىن بىگرەكە چووالتوب
 بترگانلرگە ايسى كىتەرلىكدەر.

موندىن ايكى عصر اوّل موسىيو «كويو» طرفىدىن وضع ايتلىگان
 ياكئا بر ايچك باردركە، اولدە حرفلرنى «با، تا، جىم، نون» دىب
 اسملىرى ايلە اویره تىمىچى، يالغز اوست بيروب اوز طاوشلرى ايلە مثلاً:
 «ب، ت، ج، ن» دىيكنە اویره توب آندىن سوڭ ايچكلەونى اویره تودر.
 بو اصول اوّلگىگە قاراغاندە مشقتنى بر آز كىمتسەدە مکتىلرگە قبول
 ايتلورگە يارامىدر.

اصول مەدىيە . - ۱۷۹۱ نچى يىلنى گىرمانىيادە ايچك اورنىنە ايكنچى
 آنصاتراق بر اصول طاىلدى. بو اصول بوينچە سوزلرنى ھجالرگە بولب

اول ھىجالرنى سوزنىڭ ھىچ بولنىپتورغان جزئىرى كېك اوپىرەتلەدر. حرفلارنىڭ طاوشلىرىنىڭ (كېك) ھىچ بولمىغىنى (كېك) حرف سامتلارنى (*) حرف صوتلارغە قوشوب «با، ما، قا» كېك ھىجالرنى اۆل معلم اوزى اوقور، آنڭ آرتىدىن بالالار كوكىللىرىنىڭ اورناشدرغانچى قات قات اوقورلار. بو اصول بىزنىڭ روسىيەدە «اصول مەدىيە» دىيىپ مشھوردىر. ھەر بىر حرف سامتنىڭ «آ، ى، و، ە» حروفى صوتىيەسى ايلە قوشىلووندىن ۱۳۰دىن آرتىق علامەت حاصل بولاكە، بالالارغە بوقدر تورلى علامتلارنى ايسىدە پوتو البتە بىك قىيوندىر. بو اصول آوروپا مەكتەپلەرنىڭ كوپ دوام ايتە آلمىغاندىر. اصول جەدىك مەكتەپلەرنىڭ كوپىسىنىڭ اصول مەدىيە ايلە يازغان الفبالارنىڭ استعمال ايتىلۇوى شايان تأسقىدر.

اصول صوتىيە . - بالالارغە اوقو اوپىرە تو ايچون ايك انصات بولغان بو اصول ۱۹نچى عصر اۆلندە آلمانىيا و فرانسە مەملىكتەرنىڭ چىقارلغاندىر. بو اصول ايلە اوقوتقاندە حرفلار «الف، با، جىم، نون . . .» دىيىپ اسملارنى ايلە اوپىرە تەلەپلەر، بلكە اوزلەرنىڭ چىققان طاوشلىرى ايلە «آ، ب، ج، ن، . . .» دىيىكنە اوپىرە تەلەپلەر. اۆلا «آ، و، ى، ە» حروفى صوتىيەسىنىڭ بىر ايككىسى، سوڭرە دورتسىيەك طانتلوب، اوپىرە تەلەپلەرگە حرف سامتلارنى شونلارغە قوشوب اوقورغە مەسكە لندىر يىلور. موندە اصول مەدىيە دەگى كىيى ۱۳۱ ھىجالنىڭ صورتلارنى ايسىدە قالدىرغە حاجەت يوقدر؛ ۳۳ حرفنىڭ ايسىدە پوتوب شونلارنى بىر بىرىنىڭ قوشە بىلۈگنە كىرە كدر. شونىڭ ايچون اصول صوتىيە، اصول مەدىيەگە قاراغاندە كوپ چىكىلەر.

بو اصول ايلە اوقوتقاندە ايك يىخشى طارىق - حرفلارنى اوپىرە تە با- شلاماس برون شاكدىلارنى بىر آز حاضىرلەددر: اۆلا جەملەلەرنى سوزلەرگە،

(*) حرف سامت - «ب، ت، ن» كېك طاوشلىرىنىڭ حرفى. حرف صوتىيە - «آ، و» كېك طاوشلىرىنىڭ حرفى.

سوزلارنى ھىجالرغە ۋەھىجالرنى طاوشلرغە آيررغە اويررغە اويررغە نيوشدۇر. مثلاً معلم «آبى باقچە دە» جەملە سىنىڭ ھەر سوز ن طوقتاب طوقتاب آيتور، آندە ايكى سوز بارلغن توشندىرر و باشقە بىك كوب جەملەلرنى سوزلرگە آيررغە اويررغە تور. آندن صوڭ «آبى» و «باقچە دە» سوزلر ينىڭ «آبى» و «باقچە دە» كىك ھىجالرغە آيرلغانون آڭلانتور و باشقە كىلمەلرنى دە ھىجالرغە آيرتوب شاكر دلرنى بىر كىلمە دە نىچە ھىجا بارلغن تمام بلە آلورلىق حالگە كىترىر. صوڭرە ھەر ھىجادە نىچە طاوش بارلغن تىكشىترىر. مثلاً: «باقچە» كىلمە سىنىڭ «باق» ھىجاسنىك «ب، آ، ق» كىك اوج طاوش «چە» ھىجاسنىك «چ، ھ» كىك ايكى طاوش بارلغن آڭلانتور. بىر نىچە كىلمەنى ھىجالرغە ۋەھىجالرنى طاوشلرغە آيرتوب آنلرنى مىلكە لندىرر. تىلمىزنىڭ ھەر بىر طاوشلرى تورلى كىلمەلردىن طابدىر يىلوب درىست مخرجىدىن چىقارە آلورلر يىنە طرىشىير.

سوزلرنى ھىجالرغە ۋەھىجالرنى طاوشلرغە بولوگە «تھلىل اصولى» دىب آيتلەدر.

شاكر دلر تمام تھلىلگە اويررغە نىگىچ آنلرغە طاوشلردىن ھىجالر ۋەھىجالردىن كىلمەلر يىصارغە اويررغە تلەدر. مثلاً: «ب» ايلە «آ» نى قوشقاچ «با»، «ت» ايلە «آ» نى قوشقاچ «تا»، «با» و «تا» ھىجالرن قوشقاچ «باتا»، «آ» طاوشىن «تا» ھىجاسنە قوشقاچ «آتا»، «تا» ھىجاسن «ب» طاوشنە قوشقاچ «تاب»... الخ بولغانلغى اويررغە تلەدر. و العاصل ھەر بىر حرفى صامتنى حروف صوتىە ايلە قوشارغە، ھىجالرنى بىر بىر سىنە قوشوب آنصاتلىق ايلە كىلمەلر يىصارغە اويررغە تلەدر. بوڭا «تركىب اصولى» دىب آيتلەدر.

اوشبو حاضرلە ۋوكونلرنىڭ حرفلرنى يىزارغە ياردىم آيتەردەى «طورى، تك، كاكرى...» صىزقلىر صىزارغە دە مىلكە لندىر يىلور. اوشبو حاضرلە ۋو مدتى ايكى اوج كون صوز يىلور.

اوشبو حاضرلىكدىنصوڭ بالالارغە اوقو يازو اوشبو روشچە اويىرە -
تلور: معلم قايسى حرفنى اويىرەترگە تەلسە ، اوزىڭ شول حرف بولغان
بىر كىمە طابوب ئىچىرىدىن چىقاروب آچق ايتوب ايتور (*). شولوق
سوزنى بالالاردىن ايرىم ايرىم ياكە بىر اوزدىن ايتىدىر. مىثلا: «آ» حرفى
اويىرەترگە تىلى ايكەن «آل» سوزىن ايتىدىر ، آندىنصوڭ شول سوزدەگى
«آ» و «ل» طاوشلىرىن ايتىدىر و «آ» طاوشىنى بالالارنى ايرىم دقت ايتىدىر
وشول «آ» طاوشى بولغان بىر نىچە كىمە طاغىن طابوب ايتور وشا كىرد -
لرگەدە بىر نىچە سوز طايتىر. سوڭرە «آ» طاوشىنىڭ علامتى بولغان «آ»
حرفى قالىن وزور ايتوب طاقتىغە يازار؛ قاترىغىغە باصلىغان ياكە طاقتە -
دىن ياصالغان متحرك الفبا بولسە آنڭ ايلەدە كورسەتر.

آندىنصوڭ ئىچىرى طازە و بالالارغە ايتووى انصاتراق باشقە بىر
ايكى حرف اويىرەتور. اويىرەتكەن و طانتقان ھىر بىر ياكە حرفنى اۆل
اويىرەتكەن حرفلر ايلە قوشتروب معنالى سوزلر ياصاتىر. بىر ايكى حرف
اوزغاچە «و، ي، ە» حروفى صوتىيەلر بىك اويىرەتلور. بىزنىڭ حرفلر نىڭ
كوبسى دورت تورلى يازىلوب بىر نىچە سىگنە ايكى تورلى يازغانلىقدىن
چىكىلكك ايچون باشقە «ر، ز» كىمە ايكى تورلىگىنە يازىلە طورغان
حرفلرنى، سوڭرە دورت تورلى يازىلە طورغان حرفلرنى كورسەتر. لىكن
باشقە راق بىر نىچە حرفكە چاقلى دورت تورلى يازىلە طورغانلرنىڭ باش
ويالغىز روشلىرىن گىنە كورسەتوب موافقىر؛ چونكە بالانىڭ كىنەتدىن دورت
شكىلى بىردىن دىھنندە قالدرووى بىك قىوندىر.

«س» و «ص» كىمە ئىچىرى بىر بىرسىنە ياقىن حرفلر بىرى آرتىدىن
ايكىنچىسى كورسەتلىمىچى، آرهلرنىدىن بىر نىچە كون اوزغاچقنە كورسەتلور.
عربى حرفلر ايسە بتونلاى آزاقتە قالدرىلور.

(* اويىرەتلە طورغان حرفنىڭ سوزنىڭ باشقە ياكە آخىرىدە بواووى تىوشىر؛ چونكە
اورتەدە بولغان چاقىدە آچق ايتىلىدىر.

طائیتلغان ھر ھر حرف ایله آنلردن یاسالغان ھر ھر کلمه نی اوز
 درسندە یازارغە اویره تە بارو تیوشدر . شونڭ ایچون یازووی آنصا -
 تراق حرفلر ممکن قدری آلدانراق ھمدە شکللری ھر برسینە اوخشاغان
 حرفلر (مخرجلری یقین بولماسە) ھر برسۈ آرئندن کورسە تلورلر .
 دیمک بالالر ھر یاقدن حرف و کلمە لرنی طائی بارالر ، ایکنچی یاقدن دە
 آنلرنی یازارغە اویره نە بارالر . بالالرنڭ ذھنلرن چو والتماس ایچون
 باشدە باصمە حرفلرنڭ خطی یعنی خط نسخ اویره تلور .

تلمزدە گی بعض کلمە لرنڭ بعض ھجالری حرف صوتیە سز یازیلە .
 مثلاً: برون - ھاکبۈ سوزلر « ب - رون » ، « ب - ھا » کبک ایکی
 ھجالی بولسە لردە ، ھرنچی کلمە دە گی « ب » دنصوڭ « و » و ایکنچی کلمە -
 دە گی « ب » دنصوڭ « ھ » یازلمی . درستۈ او لگیسنڭ اوستنە « اوتر »
 ایکنچیسنڭ اوستنە « اوست » علامتی قویلو تیوش ایدی . لکن یازو
 وباصوغە جیکللك بولسون ایچون حرکە قویماو عادت بولغاندر . شونڭ
 ایچون اوّل بالالرغە حرکە لر حقندە معلومات بیررگە و حرکە یاردمی ،
 ھجالری یاسالغان کلمە لرنڭ ھرنچی مرتبە کورسە تلووندە حرکە لری
 قویلو رغە تیوشدر . ایکنچی قات کورسە تلولرنڭ حرکە لر حنف ایتلسە دە
 بالالرغە او قووی قیون بولمیدر .

حرفلرنی طانتقاندە قاطرغە غە توشرلگان متحرک الفبالر ایله
 آغاچدن یاسالغان مجسم الفبالر (*) استعمالی بیک فائدە لیدر . ھمدە
 بالالرنڭ قولنە واقغنە طاشلر و آغاچ تویمە لر بیروب شونلرنی تزدروب
 حرفلر یاصاتو ، یا کہ کاغد قاطرغە لرنی کیسدروب و کاغد طاسمە لرنی
 بوکدروب حرفلر یاصاتودە کوکلی و فائدە لی ھر اشدر .

(*) مدرسە عالیہ دینیہ طلبە سننن عطاء افندی اسحاقی طرفندن ایجاد ایتلگان .

قرائت

الفبا کتابلرنده حرفلر طانی تلغان نصابیون کلمه و جمله لر ترتیب اینلنگان و حتی قصه غنه حکایه و عبرتلی مقاللری یازلغان و بارا طورغاچ الفبا کتابینک آخری بر قرائت کتابنه ایلنوب کیتکان بولادر. الفبا کتابندن صوڭ ده بالالرنی قرائتکله ملکه لندرو ایچون خصوصی قرائت کتابلری اوقوتله در. قرائت درسی ابتدائی صنفلرنک هر قایوسنده بولغان کبک رشدی صنفلرده دوام ایتدیرگه تیوشدر. قرائت درسی ایله بالا چینگل و درست اوقورغه اویرهنگان شیکلی تیلینک قیون لغتلرن و مشهور اصطلاحلرن اویره نووی؛ فنی، اخلاقی و مدنی شاقطای معلوماتقه ایله بولووی لازمدر. قرائت کتابلرنده توبه نده گی شرطلر طابلورغه کیرهک :

۱ - بیک چینگل عبارهلر دن باشلاب آقرو نلابقنه قیون عبارهلرگه کوچسون .

۲ - تمسز و نچار عبارهلی بولمیچی ، رغبتلی عباره ایله یازلغان بولوب بالالرنی تلمزگه قز قدر رلق و آنی سويدر لک بولسون .

۳ - یالغز نثری فقره لرگنه بولمیچی منظوم فقره لرده بولسون . چونکه قرائت کتابلرنده تملی و تاثیرلی شعرلر بولسه شاگردلرنک قز غوب اوقولرینه و ایسلرنده قالوغه سبب بولادر .

۴ - بر برسینه مناسبتلی بولغان فقره لر بر برسی آرتندن یازلسون .

۵ - فقره لر فکرنی اویغاترلق ، حس اخلاق اویره ترلک و حسیات دینیه بیرر لک بولسون .

۶ - سیاحت طور وسنده و اولوغ کیمسه لرک ترجمه حاللری حقنده معلومات بولسون . چونکه سیاحت بالالرغه قز قلی بولغان کبک آنلرنک فکترلرن ده بیک کیکایتهدر . اولوغلرنک ترجمه حاللری ایسه بالالرنک آنلرنی نمونه امثال ایتولرینه زور یاردمی بولادر .

۷ - تاريخ، جغرافيا، دروس اشياء، حكمت، كيميا و تاريخ طبيعى گه عائد مختصر مفيد فنى مقاله لرده بولسون. چونكه قرائت ايله بو فنلر نڭ بالالرنڭ ذهنلر نده بيك آنصات اورناشقانلغى بالتجربه ثابت بولغاندر. لکن فنى اصطلاحلر نڭ ممكن قدر آز بولووى علوم طبيعىه حقنده غى فقره لر «اصول استقرائى» ايلنهرهك ياز يلووى تيوشدر.

۸ - عبرتلى وقزقلى حكايله لرده بولسون. چونكه موندى حكايله لر بالالرنى قزقسندروب اوقوتقان كبك اخلاقلرن ده تربيه ايتهدر.

۹ - تلمز نڭ تورلى طرز افاده لرن و تورلى شيوه لرن شامل بولسون.

شوما وايضاحلى قرائت. - بالالرنڭ اولگى قرائتى سوزلرنى هجالرغه آيرويقنه بيك آقرون روشده بارادر. بو قرائتنڭ برنچى درجه سيدر. بالا جينگلگنه اوقى باشلاغاچ اصل قرائت يعنى قرائتنڭ ايكنچى درجه سى باشلانه. بو نوع قرائنده توبنده گى روشچه حركت ايتله در:

معلم، اوقوله طورغان حكايله ويامقاله طوروسنك باشك بر آز فكر اجمالى بيرر. بوندن مقصود اوقله طورغان نرسه گه بالالرنى دقت ايتدرو بولغانلقدن، حكايله نڭ اياڭ قزقلى اورنلرن بيگرهكك نتیجه - لرن سويله و دن صاقلانور. چونكه بارسيده سويله نوب بتسه بالالر «نى بولغان ايكان؟» ديم هوسسنوب طكلااب طور ماسلر.

معلم، تعريف اجمايدينصوڭ حكايله نى آقرونغنه، لکن بيك طبيعى تل و طاوش ايله اوقور. اوقوغانك هجالرنى آيرو، حروف مدنى كيره - گندن آرتق صوز و كبك صنعى قيلانشلردن بيك صاقلانور؛ يعنى نى روشچه سويله نسه شول روشچه اوقور. معلملر مز اوشبو نقطه غه اهميت بيرمه - گانلكدن بالالر كو بسنچه كويله ب ئله نيندى طاوشلر چغاروب اوقوچان بولالر.

معلم، عبارەنى اوقوب بىنكاچ، بالالارغە بىلىگىلى بولماغان وانلر ايدەلشەمگان سوزلرنىڭ قصقە چە غنە معنالرن سويلەر و آڭلاتر؛ چوالچق ومعنالرى قيون بولغان جملەلرنى توشندىرر. بو حاضرلىكن صوڭ شاكردلر (بيك كوب بولماسلر بارسى بر آوزدن، اكر كوب بولسە اوچەر بيشەر بولوب) معلمنىڭ طوقتاغان يرنده طوقتاب، سوزغان حرفلرن سوزوب، آنڭ طيبعى بولغان طاوش وشيوەسن صاقلاب شول متننى اوقورلر. اوشبو قرائت مجتمعه بىنكاچ، معلم بر نيچە شاكردكە آيرم آيرم اوقتور. لىكن هر قايسى دقت ايلە طىكلاپ طورسونلر ايچون اوطرو ترتيبى ايلە اوقتوماس. برگەلەب و آيرم اوقتاندە دە برر سوز ياكە جملە يانگلىش ايتلسە، معلم شاكردلرنىڭ اوزلرندىن توزەتدىرگە طريشير؛ يانگلىش وقاعدەگە خلاف اوقولغان سوزلرنى توزەتو ياكە اوزلرينە توزەتدىرو ايلن برابر سبيلرن دە سويلەر؛ حرفلرنىڭ مخرجلرندىن درست چغار يلووينە دە بيك طريشير.

معنيدار قرائت. - شوما وايضاحلى قرائتد نصوڭ قرائتنىڭ اوچنچى درجەسى كىلەدركە آڭكا «معنيدار قرائت» ديلر.

بو اوچنچى درجە دە شاكردلر اوزلرى اوقوغان عبارە، فقرە، حكايە ومقالەلرنىڭ معنالرن بيك آچق آڭلارلق، كلمەلرنى وجملەلرنى مناسب روشدە بر برسینە ربط ايتە آلورلق، يالغز «اشارات تنقيطيه» نىڭ كورستكان طورش اورنلرنىڭ غنە توگل، بلىكە معنا تەلگان طورشلردە دە طوقتى بلورلك والاحاصل تاكىنى، استفهامى، ندائى جملەلرنىڭ ايچاب ايتدىرگان خصوصى طور قرائتلرنى، اورنينە كيترە آلورلق حالگە كىلورلىرى تيوشدىر. اوقولغان نرسە نيگنە بولسە دە معناسى آنصاتلق ايلە آڭلاش اووى وقولاققە يەلى ايشتلووى ايچون بوشرطلرنىڭ طابلووى مطلقا تيوشدىر. بودر جە قرائتكە بالالرنى ملەكە لندرو ايچون معلم شاقطامى مشقتلر يوكلەرگە، تمام همتن صرف ايتەرگە كىرەك بولادر.

بىر قىرغە ياكە مقالە نىڭ يىخشى اوقلۇوى ايچون مطلقا معنا سىنىڭ
 آڭلاشلۇب يتووى تيوش . شونىڭ ايچون معلم بو اوچنچى درجە دە دە ،
 اوقلە طورغان نىرسە نىڭ مال عمومىيىسن سويلەر ؛ البته ايك جازلى يىرن
 سويلەمى قالدرر ، قيون لغت و جملەلرنى ايضاح ايتەر .

معلم ، بىر مقالە ويا فقرەنى اوقوغاچدە بتون شاكردگە بىردن ، سوكرە
 بىر نيچە سنە آيرم آقتور . بو قرائتدە شاكردلردن بىك طبيعى ، شونىڭ
 ايلە برابر بىك آچق ويوغملى بىر آھنىك تلفظ استەرگە كىرەك . ابتدايى
 درجە سىندە بولغان بالالرنى قرائتدە مھارسە لىندرو ايچون فقرەلرنىڭ
 عربى و فارسى كلمەلەر سىزگنە بىك سادە بولۇوى مناسب بولسەدە ، تلمۇدە
 استعمال ايتلىگان وادىياتمىزگە كىرگان عربى ، فارسى و عثمانلى لغتلىرگە
 بالالرنىڭ ياشدىنوك الفت ايتە كىلۇلرى و آنلرنى درىست اوقى آلۇلرى
 تيوش بولغانلىقتىن قرائت كىتابلرنىدە تدرىجى صورتدە عربى و فارسى
 لغتلىر فاطش فقرە و مقالەلر يازىلۇوى تيوش . چونكە قرائت و اسطەسىلە
 اول لغتلىر صورت استعماللرى و معناللىرى ايلە بالالرنىڭ ذھنلرنىدە اورنىلا-
 شوب قالماقتۇر . بالالارغە چىنگىلك ياصىم دىب قرائت كىتابلرنىدە آنلر
 بىلگان گل بىر تورلى شيوہ و سوزلرنى تەپەب طور و بالالرنىڭ تل
 طوروسىندە بىك نادان قالۇلرىنە سبب بولادىر .

مأنوس و غير مأنوس كلمەلرنىڭ يىخشى تلفظ ايتلە باشلاوندن صولۇڭ ،
 بالالارغە اول كلمەلرنىڭ بىر بىرسىنە عطف و ربط ايتلۇ روشى ايلە طاوشنىڭ
 طولقونلاوونى بىلدىر يىلورگە ، فائىك سىز طوقتاو و طنولردن طيلو ايلن برابر
 كىرەكلى اورنلردە طنولردە اھمىيت بىررگە اخطار ايتلۇ تيوش . بىك
 آقرون اوقو ، طىكلا وچىلرنى يالقدىرغان كىك ، بىك تىز اوقودە يىخشى
 و آچق آڭلاشۇغە مانع بولغانلىقتىن ھىر ايكىسىنە دە رخصت ايتلمە و لازم .
 تنوين و تشديد كىك املاء اشارتلىرى ايلە ، تنقيط علامتلىرىنىڭ ھىر
 قايسىنىڭ خىدمتلىرى و استعمال ايتلۇ روشلىرى باشكراق اويرەتلۇ تيوش .

اگر کتابك رسم بولسه ، معلم رسمنى آڭلاتوب ، رسم بولماسه موضوعنڭ مهم اورنلرى طوروسنده سؤاللىر صوراب وجوابلر آلوب ، بر آز قيون كورنگان جملهلرنى طاغیده آنصاتراق روشكه ايلندروب ايضاح ايتوده دوام ايتەر . ليكن بو ايضاحلرنڭ قصه غنه بولووينه طريشيلير : چونكه بو ايضاحلردن مقصود شاكردلرنڭ معلوماتن كوبيتو بولميجى ، بلكه اوقوغان نرسهلرن اويلارغه كونكدر و يغشى اوقلو-وينه ياردم ايتودر .

قرائت درسى بتكاج ، معلم شاكردلرنڭ برنيچه سنه مالن سويله تور ؛ جوابلرى اوقولغان نرسه نڭ خلاصه سى بولوردى سؤاللىر صورار . اگر شاكردلرنڭ قابليت كورسه ، وقت ده بولسه ، اول جوابلرنى كاندگه يازدرو صورتيله ، درسندن كچكنه گنه بر انشا وظيفه سى ده چقاره آلور . حاضر اوشبو نظرياتنى توبانده گى حكايه گه تطبيق ايله قصه غنه بر نمونه كورسه تيك :

اولاً معلم طرفندن اوشبو روشچه شفاهى بر اجمال يصالور : بالالرم ! بوكون اوقيطورغان حكايه نى سزگه قصه غنه آڭلاتيم : « اسكندر اسملى كچكنه گنه بيش آلطى ياشلى بر بالابار ، آنا آناسى ايلن برابر آشارغه اوطورغان ، آشاغانده صوصاب انكاسندن صو صورانغان ؛ اما «انى صو بيمر» ديب طوپاس بر تل ايله صورانغان . انكاسى ايشتمه مشكه سالنغان . اسكندر طاغن صورانغان . انكاسى بو يولى صو بيره سى اورنده كچكنه گنه بر حكايه سويلى باشلانغان . بالا حكايه نى جان قولاغى ايله طسڭلانغان . انكاسى حكايه نڭ آخريته يته باشلانچ ، اسكندر سوزنڭ فايه يته چگن آڭلى باشلانغان ؛ انكاسينڭ نيچون صو بيرميجى بو حكايه نى سويله گاننه ذهنى ايرشكان ؛ قباحتن بليگان . مونه بالالرم ! بوگون بو حكايه نى اوقويه چقمز . اسكندرگه يغشى بر درس بولغان بو حكايه نى البته سزده آڭلامق و آنڭ اشله گان قباحتن اشله مه مك استه رسز

توگلمى؟ چونكى بونى اويره نيمىچى آش ياننده سزده بر قباحى اشله -
سه گز سزنىڭ دە صوسز قالوگوز بار .

بوندىن صوگ معلم توبانده گى حكايه نى اوقور :

رحيم ايتوب

آش طابىننه اوطورلدى . كچكنه اسكندر نىڭ استه كاننه صو صالحا -
غانلر ايدى :

- « انى صوبير » ديدى . انكاسى التفات ايتمه دى . اسكندر ياكادى :

- « انى صو صوريه بيت » ديدى . لكن انكاسى صو بيره سى

اورنده بر كچكنه حكايه آگلاته باشلادى :

- اوّلده بيك كوب مملكتلرده يورگان ، هر پارغان يرندن

بيك يغشى وقيمتلى نرسه لر جيوب اوز ايلينه قايتقان و آنده مغاره كبك

بر اورنغه بيكله نوب ياشي طورغان بر كيمسه بار ايدى . بو عجب قارتنىڭ

مغاره سنده غى ماطور نرسه لر نىڭ ، قيمتلى خزينه لر نىڭ شهرتى دنيانغه

طارالقان ايدى . بتون كشىلر آنلر نى كوررگه ممكن بولسه آلورغه

تيلير ايدى . بر كون ينه بر نيچه كشى كيلوب مغاره نىڭ ايشكىن شافلدا -

تديلر . اچدىن قارت انكاشدى . بونلر : - « ايشكىن آچ ! » ديب قچقر -

ديلر . قارت جواب بيره دى و ايشكىن آچمادى . آنلر طاغنده كوتەر -

نكيرهك و قاطيراق طاوش ايله :

- « ايشكىن آچسه نه ! . . . بزنى نيك كوتدره سىڭ ؟ » ديديلر .

قارتدىن جواب يوق . ايشكىده آچلمى . كشىلر ايسه نغنه آچولانديلر :

باغرديلر ، قچقر ديلر ، تورلى طوپاس و نچار سوزلر سويلدديلر . لكن

قارت بونلرغه برده اهميت بيرمى ، ايشكىده آچمى ايدى . زور

يمانلىق بولا يازوب قالدى ؛ بركت بيرسون ! شول وقت تريبه لى بر

كيمسه كيلوب برگنه سوز ايتور ايتمه ز قارت آدم ايشكىن آچوبده

بهردى ؛ بوسوز آڭسا سحر كى تائير ايتدى .

اسکندر، آناسینک حکایه لرنده گی مقصد اخلاقینی آکلارغه اویره-
نگانلنگندن :

— بوسوز «رحیم ایتوب» توگل ایدی میکان؟ دیدی.
آناسی ده ایی دیدی وضو صورغانده بوماطور سوزنی اونو-
تقانلنغندن سوزی التفاتقه آلمانغانلغن سویلهدی .

معلم اوقوب بنگاچ بالالرنی آکلاماس فرض ایتوب : «قیمتلی ،
عجیب ، معاره ، خزینه ، اهمیت ، مقصد اخلاقی . . .» کبک لغتلرنی
آکلایتر؛ حکایه ننگ متنن واجنده گی حکمت اخلاقیه سن ایضاح ایتهر .
سوکره یوغارده ایتلنگان روشچه شا کردلرگه اوقوتور ، طیکلار ، خطالرن
توزهرتر؛ شاگردنک آکلایمی ، آکلایمیچی اوقوغانلغنه دقت ایتهر .

اوچنچی درجه قرائنده شا کردلرگه توباننگی کبک سوؤاللر صورار ،
بونلرننگ جوابلرن برر ایکیشهر سوزگنه بولمیچی بتون جمله لر بولوون
استهر . بو ایسه «ممارسه تقریر» و «کتابت» درسلرینه حاضرلق بولاچقدر :

— اسکندر کیملر؟ نیچه یاشنده در؟ آش طابنده انکاسندن نی صورادی؟
انکاسی صورغانون بیردیمی؟ بیرمهدی ایسه نیچون؟ اسکندر صورغانن آلا آلمانچ
نی اشله دی؟ نصیحت ایچون سویله نگان حکایه نی آکلایتوب قاراگز ئلی؟ بو حکایه دن
اوزینه بردرس چقانلغن اسکندر نیچک آکلادی؟ اول درس نی ایدی؟ سز اسکندر
اورنده اولسه گز نی اشلر ایدگز؟ بو حکایه دن نیندی عبرت آلدگز؟ میگا قصه چه
غنه سویلهب قاراغز ئلی؟

اگر حکایه دن بر انشأ درسی چغارغه تله نسه سوؤاللرنی بر آز
کیمتورگه تیوش بولادر .

قرآن کریم تدریسی . - بالاننگ قرآن کریمنی اوقی آلووی
ایچون مطلقا قرائت عربیه نی بر آز بلووی تیوش بولغانلقدن الفبا
کتابلرینک آخرنده قرائت عربیه اویره تلو تیوش وشول قرائت عربیه
ده بر آز ملکه دنصوگ قصه آیتلر کورسه تلو وشول روشچه آقرونلهب
قرآن کریمگه باشلاتو کیرهک . البته قرآن کریمنی یخشى مقام ایله

اوقتوب، باشلانغچە ھېچ تجويد قاعدەلىرى سويلەنمىچى مەمكىن قدر تجويدگە موافق قرائت ايتىر وگە طريشو لازمدر. ابتدائى اوچنچى صنفدە تجويد قاعدەلىرى آوز دىنغەنە و دورتنچى صنفك غنە قصقە رسالەلر واسطەسىلە، اويرەتلور. لىكن قاعدەلر مثاللرگە تطبيق ايتلوب بالالار بىك مەسكەلندىر يلور. والحاصل تجويد بىك عملى روشدە اويرەتلورگە، بزدەگى كىبى آكلامىچى قورى ياتلاولردن بالالارنى بىك صاقلارغە تيوشدر.

يازو اويرە تو

بتون پىداغوغلر، بالالارغە مەكتىكە كرگاچدە يازو اويرەتە باشلاونى وشوما اوقى باشلاولرن كوتەمنى تىوش طابقانلر. چونكە «رسم، يازو و قرائت بر برس چاقره و بر برسینه ياردم ايتە در». اىكنچى ياقدن يازو درسى كوچرلىگان سوزلرنىڭ، يازلغان اخلاقى عبارەلرنىڭ معنالىرى اوستنە شاكرد لرنىڭ دقتن جلب ايتە طورغان يىخشى بر وسيله بولا. شونىڭ اىچون شاكردلىرگە بىرىلە، طورغان مشقلىرنىڭ عبرتلى و فائىلى جەلەلر بولۇويىنە بىك طريشو تىوش.

يازو اويرەتە اىچون تورلى يوللر بار. مشقورلىرى: اوتە كورنە طورغان كاغد اوستندن يازدرو، كوچرتوب يازدرو، حسن خط اىچون حاضرلەنگان دفترلىرگە يازدرودر.

اوتە كورنە طورغان كاغد آستنە يازو قويوب، اوستندن قلم يورتوب يازارغە اويرەتونى توصىه ايتوچىلر بولسەدە اول قدر مقبول توگىلدر. كوچروب يازو ايسە بالائى اوزىنە و اوز كوچنە طاياندرەدر. بوروشچە يازو باشق قىونراق بولسەدە، مەمكىن قدر ايرتەرەك باشلانوب، شاكرد اىچون كاغد اوستندە كوچرگچلر حاضرلەو ياكە قارە طاقتەغە بىك ماطور ايتوب حرف و كلىمەلر يازو، اشنى بر آز انصائلاتەدر. حسن خط اىچون حاضرلەنگان مشق دفترلىرىنە كىلسەك: بونلر

ياڭا يازا باشلاغانلار ايچون بىك موافقدىر . بو دفترلردە كوچرگچلەرگە بالالارنىڭ قولن كونكدىر و ايچون ، كوچرىلە طورغان حرف و كلمەلەرگە موافق سزقلردە بولغانلىقدىن ، بو دفترلر اوتە كورينە طورغان كاغد ايلە يازونى ، كوچروب يازو ايلە ايكىمىسن بىرگە قاطشدرغان واسطە لردىر . شولاي بولسە دە ياش بالالارنى بودفتىرلر ايلە بىك كوب يازدرمىچى ممكن مرتبە كوچرگچلرنى تىقلىدگە ملسكە ندىر و تىوش .

يازو ايچون بالانىڭ قولنە تاش طاقتە و قىرنداش قلمى ، يا كە كاغد ، تىمىر و قامش قلمى بىر و طور و سىنك پىداغوغىلر اختلاف ايتكانلر . پستالوجى تاش طاقتە استعمال ايتلورون بىك موافق طابە ايدى . چونكە ، بالا تاش طاقتە و قىرنداش قلمنى تىمىر و قامش قلمدىن آنصاتراق طوتونە آلا و تاش طاقتەدن يا كىلشلىرن تىزىرەك بوزە آلادر . ايكنچى بىر كىمسەنىڭ فكىرنچە : يارلى كاغدى بولغان تاش طاقتەنى طوتنو قولنى آورايتە و بارماقلىرنى بوروشدردىر .

يازونىڭ نوعى دە اهمىتلى بىر مسئلهدر : بالاغە اليك كتاب يازو-ويمى يا كە قول يازو ويمى كورسە ترگە كىرەك ؟ باشكە خط نسخ اوپىرە تو شاكردىنى كتابقە ايلەلشتر وگە ، رسم خطنى بىرگنە تورلى ايتوب كورسە توگە ياردىمى بولغانلىقدىن ، ايڭ اليك خط نسخ اوپىرە ترگە ، قول يازووى بولغان خط رقعەنى صوكرەدن اوپىرە ترگە تىوش بولادىر .

قول يازوومز ايچون هېچ بىر رسم خطمىز بولمى طوروب ، قول يازوغە بىك موافق بولغان خط رقعەنى قبول ايتمەومز و مكتىبلر مزمە اوپىرە تمەومز غفو ايتمەسلىك زور كىمچىل كىمىزدىر .

ماطور يازونىڭ شرطلىرى . - قوۋە خىيالىيەنىڭ عرض و عكس ايتە آلو قوتى ، رۇيت حقيقىيە ماطور يازوغە لازم بولغان شرطلردىر . بوندىن باشقە شرطە قولنىڭ اوستەلغىدىر . بو اوستەلنىڭ بىر اولوشى طبيعى و فطرى بولسە دە قلم طوتە بلو و يىخشى اوپىرە تلورلارنىڭ دخلى و تاثيرى كوبرىر .

یخشی یازہ آلو ایچون توبانده گی شرطلرغه رعایه قیلو تیوش :

- ۱ - گاوده طوری و آشاغانده غی کبی تکه بولو تیوش .
- ۲ - بوطلر آلك بولورغه ، کاکری و بر برسی اوستنه قویلغان بولماسقه تیوش .

۳ - صول بلهك اوستهل ویا پارطه غه میلی بولورغه و گاوده نی طوتارغه ، قول آچلغان و بارماقلر دفترنی آله اتو ایچون دفتر اوستنه قویلغان بولورغه تیوش .

۴ - اوڭ قول تلگانچه قیملدارلق ، گاوده دن آیرم ، اوچده ایکیمی پارطه اوستنده بولو تیوش .

۵ - قلم اولگی اوچ بارماق آرسنه یومشاقغه طوتلورغه کیرهك .

۶ - باش آله بیک آز میلی بولورغه ، کاغد اوستنه اول قدر توشمه سکه کیرهك .

بعض نصیحتلر . - یازو اویره تو بالالرنی ماشینه کبک اشله تو ، آنلرغه یالغز دفتر طوترتوغنه بولماغانلقدن ، معلمنگ هر وقت آنلرغه یاردم ایتووی و کوز صالووی لازمدر . معلمنگ اوسته یازه بلوویگنه یتمی ، بلکه قاره طاقته غه یازه آلو هنری ده بولووی تیوش . یازو درسیک باشقه درسلر کبک آلدن حاضرله نورگه و تمرینات خطیه نی بالالرغه سو استعمال ایتدرمه سکه کیرهك . بتون کتابت ، املاء و حساب وظیفه لری دقتلی بر یازو تعلیمی بولو لازم . یازو درسنه ابتدائی صنفلرده هر کون برر ساعت بیلگوله نورگه املاء و کتابت درسلری قوشلغاچ آزایتلورغه کیرهك .

یازوده تدریجگه رعایه ایتلورگه ، بیریله طورغان مشقنی قاره طاقته غه یازارغه ، دفترلرنی توزه ترگه ، بالالر آڭلارلق ساده و اخلاقی جمله لری یازدرغه و باشده اری یازولر اویره ترگه تیوشدر .

« بېشىنچى باب »

تاتار تىلىنىڭ اصول تدرىسى

تاتار تىلى اوقتونىڭ اهمىتى . - ابتدائى مکتەپلەرمىز، ئانا تىلى بولغان تاتارچەنىڭ تەلىم ايتلۇوى بىك اهمىتلىدۇر . بۇدەرس تەخسىلنىڭ باشلا- نغىچى ، شاگردنىڭ بىرىنچى ترقى قورالىدۇر . انسان اوز فەكرىنى صاف ودرست ايتۇپ آڭلانا آلو ايلنگەنە چەن كىشى بۇلۇر . بۇ مقصودقە ايرىشۇدە ئانا تىلنى اوقۇ ايلنگەنە مەكىندۇر .

تەل اويرەتۇنىڭ تەربىيە فەكرىيە گەدە زور ياردەمى بار : نى قەدر كۇپ كەلمە بىلەنسە فەكرە شۇل قەدر كىڭ بۇلۇر . طانلغان سوزلەرگە ياڭدان نى قەدر سوزلەر قوشلسە ، فەكرە مۇھول دىياسەن شۇل قەدر كىچرە يىتكان بۇلۇر . آندەن باشقە نى قەدر كۇپ تەبىرلەر بىلەنسە ، شۇل نەسبەتە فەكر- لەرنى آچقۇ وقصقە ايتۇپ افادە ايتۇ مەمكن بۇلۇر . خلاصە : جەملەلەرنىڭ تەركىبى صرفى ونەو قاعدەلەرنىنە موافق بۇلۇوى ، كەملەرنى وقىياسلەرنى رەتكە سالاقچۇ ، منطق ايلە طۇرىدەن طۇرىغە مەناسبەتە طوتەچقۇدۇر . ئانا تىلنى اويرەتۇ دىگەچكە يالغىز بىر كۆتۇ سوز اويرەتۇ دىگان سوز تۇگۇل ، بلكە اول تىلنىڭ كەلمە وتەبىرلەرنى استعمال ايتە بلۇ وانلەر ياردەمى ايلە فەكرنى تەربىيە ايتۇ و اوسترۇدۇر .

روسىيە تەركلەرنىڭ كۇبىسىنىڭ عومومى وەلمى تەللىرى بولغان تاتار- چە نى اوقۇ و اويرەتۇ تاتار بالالەرنىنە جىنگىل بولسەدە ، تۇزاق ، قۇرغىز ، باشقۇرد كەك باشقۇرۇق شىوہ ايلە سويلەشە طۇرغان تەرك بالالەرى اىچۇن بىر آز قىونۇراقۇدۇر . لەكن يىغىشى اصول تدرىسى استعمال ايتۇ ارقە سەندە

آنلرنی ده آز زمان اچنده فصیح تاتارچه ایله سویله شورگه ودرست یازه آلورغه اویره تو ممکندر.

لکن بو کونگه قدر مکتبلرمنز نڭ کوبسنده آنا تیلینڭ تدریسنه تیوشنچه اهمیت بیرلمهوی بیک تأسفی ایتەرلک حاللردر. اوشبو کیمچیلگمنز نڭ ییمیشی اوارق، اعدادی صنفلرینه یتوبده درست املاء یازه آلمان وشیوه لسانعه موافق افاده و تهریر ایته آلمان شاکر دلرگه بیک یش اوچرالدر. رشدی مکتبلرمنزده بالالرمز نڭ باشلرن عرب تیلینڭ صرف و نحولری ایله واتقانچی اوز تلمز تیوشنچه اوقوتلسه، تلمز و ادبیاتمزگه کرگان عرب و فارسی تللرینڭ قاعدهلری و صورت استعماللری ایله لغتلری بلدرلسه کوب فائدهلی بولور ایدی. رشدیه صنفلرن بترگان، عرب تیلینڭ صرف و نحولرن اوقوغان نیچه یاشلرگه اوچرادمکه، غزته نی درست اوقی آلمیلر، ادبیرهک یازلغان اثرلرنی آکلاب یتمیلر.

تل تدریسندن مقصود. - تل اویره نودن مقصود اول تیلنڭ صرف و نحو ننگنه اوقو توگل، کلمه نڭ اقسامی و نحو نڭ مشهور قاعدهلری تدریس ایتلو ایلنگنه اش بتوب یتمی، بلکه تعلیم لسانده اوچ اساسلی نرسه نی کوز آلدنده طوتارغه تیوش :

۱ - تاتارچه نی آکلامق .

۲ - سویلی بلمک .

۳ - یازه بلمک . البته بو مقصدقه صرف و نحو قاعدهلرن ماشینه کبک یاتلاتو ایلنگنه ایریشوب بولمی، صرف و نحو قاعدهلرن تعلیم ایتو ایلن برابر طاعت فائدهلی بیک کوب واسطه لرغه مراجعت ایتو تیوشدر.

آنا تیلن اویره توگه یاردم ایتسکان واسطه لر. - آنا تیلن اویره توگه صرف و نحو ایڭ کیره کلی بردرس بولسه ده، توبانده گی

واسطه لرسز تدریس ایتوده بیک فائده سزدر. آنلرده شونلر در:

١ - قرائت و حفظ تمریناتی .

٢ - تمرینات عملیه (املاء، تجلیلات، اصل و اشتقاق تمرینلری)

ایله برگه قواعد صرفیه و نحویه درسلری .

٣ - انشاء و اوسلوب تمریناتی .

بتون بو واسطه لرب مقصدقه خدمت ایتهرگه ، یعنی شاگردلر نی تلنی آنصاتلق ایله آکلارلق ، طازه و درست سویلر لك و اوقورلق ، شیوه و قواعد تحریرگه موافق ایتوب یازه آلورلق حالگه کیتیررگه تیوشدر .

صرف و نحو تدریسی ایچون ایگ فائده لی اصول . - تلنک

صرف و نحو قاعده لرن بالالرغه توشندر و ذهنلر نده نق اورناشتر و ایچون ایگ موافق اصول تدریس «اصول استقرائی» و «اصول کشفی و تولیدی» در . یعنی بالاغه اوّل قاعده فلان سویلمیچی طاقتهغه کلمه و جمله لریازوب آنلرغه سؤلر بیروب اوز ذهنلرن اشله توب «قاعده» نی آقتقدنغه نتیجه ایتوب چغارتودر . آندنصوک اویره تلنگان قاعده لرنی بیک کوب مثالرگه تطبیق ایتوب تمرینلر یاصاترغه ، شول قاعده غه تعلقلی کلمه و جمله لری بولغان برفقره اوقتورغه و حتی املاءلریازدرغه تیوش در .

بو اصول ایله شاگرد قاعده نی هیچ اونوتلماسلق ایتوب آکلانغان کبک شول قاعده نی هر یرده تطبیق ایتهرگه صلاحیت و ملکه ده کسب ایتهدر . اوقوتمقدن مقصد بلدر وگنه بولمیچی ، بلکه بلنگان عملگه قویارلق حالگه کیترو بولغانلقدن هر بر درسه تطبیقات و عملیات طوروسنه اهمیت بیرو تیوش ایکانلگی بیک معلوم بر حقیقتدر .

فن تدریسکه موافق ایتوب ابتدائی مکتبلر ایچون یازانغان

بر کتابدن آلفغان توبننگی نمونه، مقصود مزنی بیک آچق آکلاتسه
کیرهک .

نمونه :

صفت

کتاب — زور کتاب .

دفتر — صاری دفتر .

تله نچی — صوقر تله نچی .

معلم — زور کتاب دیگانه نی آکلیبز؟

شاگرد — کتابننگ کچکنه بولماغانن آکلیبز .

م — «صاری دفتر» دن نی آکلیبز؟

ش — دفترننگ صاری توسک ایکانلگن وباشقه توسک بولماغانلغن

آکلیبز .

م — «صوقر تله نچی» دیسهک نی قصد ایته بز؟

ش — تله نچیننگ کوزلری کورمه گانلکنی قصد ایته بز .

م — کتاب کچکنه بولسه بز «زور» دیب ایته آلور بز می؟

ش — یوق افندم ! ایته آلمابز .

م — دفتر یشیل بولسه «صاری» دیب ایته آلور بز می؟

ش — یوق افندم ! ایته آلمابز .

م — تله نچی کوزلی بولسه «صوقر» دیب ایته آلور بز می؟

ش — یوق افندم ! ایته آلمابز .

معلم — آلاي بولغاچ شونی آکلیبز : هر نرسه ده نیندی بر حال

وروش بولسه شونی ایته بز . مونه شول حال وشول روشنی ایتو

ایچون سویله نگان کلمه گه «صفت» دیلر . بو حالک «زور» ، «صاری» ،

«صوقر» کلمه لری صفتدر .

تمرین ۲۳

بو تمرینده گی صفتلرنی آیرگن:

قاره بالچق . یشیل چیره م . بای مملکت . کوچلی کشی . قاطی جیل .
 برکتلی باصو . قزیل یمش . ناموسلی انسان . طرش شاگرد . آق کیوم . کچکنه
 بالا . تیره ن قویو . آقساق کیمسه . اوتکون پچاق . یالقاو بالا .
 وظیفه نمونه سی — صفتلر: قاره . یشیل

املاء

طاو بییکدر . پیاله شفافدر . ات صادقدر . پسی اوغریدر . فیل زیره کدر . قویان
 قورقادر . قیلان یرتقچدر . دینگز تیره ن وکیکدر . آوروپا آسیادن کچیره کدر . روسیه
 فرانسه دن زوردر . ایشه ک صبرلی وقناعتلیدر .

تمرین ۲۴

اوشبو املاءده گی اسملرنی آیرم ، صفتلرنی آیرم یازگن:

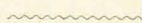
وظیفه نمونه سی: اسملر: طاو . پیاله صفتلر: بییک . شفاف

قرائت و یازو

ایگونچی ایله اوغللری

قارت و آورو بر ایگونچی اولمنک یافنلاشقانن سیزگاچ اوچ اوغلن
 یاننه چاقردی و آنلرغه شولای دیدی: « اوغللرم ! باصوومزنی صاته
 کورمه گز؛ چونکه آنده بر خزینه کوملگاندر . اورنن آنق بیله

آلمیم؛ لکن هر ياغن قازيسه گز و نغيتوب از لهسه گز طابارسز» .
 اوچ اوغل آتالری اولگاچ باصوده غی خزینه نی ازلی باشلادیلر: هر
 ياغن قازوب بيك نغيتوب از له دیلر؛ لکن کوملگان خزینه نڭ ازنده
 طابه آلمادیلر. فقط باصو بيك يخشی قازلغانلقدن اولگی يللرغه قاراغانه
 ايگونلری بيك اوڭدی. شول قارت ايگونچينڭ اوغللری، کوملگان
 خزینه نڭ نی ايکانلگن آڭلادیلر، هر يل باصولرن يخشی سوروب
 حاضر له دیلر وهر يل آشلقلرن اوڭدر دیلر.

سؤاللر: - ايگونچی نيچك ایدی؟ کيملری چاقردی؟ آنلرغه نی دیدی؟ آنا
 اولگاچ بالالری نڭ اشله دیلر؟ خزینه طابیدیلمی؟ شول يلنی ايگونلری اوڭدیلمی؟ نی
 ايچون؟ سوڭره هر يل نی بولدی؟

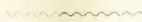

تمرین ۲۵

توبه نده گی صفتلی اسملری جمع ییصا گز:

یشیل یاقراق . قاره کومر . ماطور قوش . قايغولی سوز . اوچلی قداق . کياڭ
 دیگز . طار یلغه . قارانفی بولمه . شفتلی آنا . اسسی کون . حقیقی حکایه .
 طوزلی بالق .

وظیفه نمونه سی: یشیل یاقراقلر . قاره کومرلر . ماطور قوشلر

تمرین ۲۶

بوش قالدیرلغان اورنلرغه بر صفت ییاز گز:

طاش بور اینه شیکر بورچ در .
 پیر مسلمانلر وطن مکتب بولمه در .
 آرسلان تولکی در .

وظیفه نمونه سی: طاش قاتیدر . بور آقندر . . .

تحليل صرفى ونحوى تحليل صرفى ونحوى يعنى بر جمله ويا عباره ده گى كلمه و تركيبلى صرف ونحو قاعده سى ياغندن تيكشرو و آيرو بيك كيره كلى وفائده لى بر تمريندر . چونكه تل بالا ايچون ، تورلى عنصرلرن شيشه آلميطورغان وانشأسن آچق بر روشه آكلى آلميطورغان چوالچق بر نرسه در . تحليل صرفى ونحوى آرقه سنك اولغان صرف ونحو قاعده لرى نغيغان كبك ، تلنك ايگ نچكه يرلريده آكلا- شله در . معلم ، تحليل تمرينلرن شاگرد لرگه طاقته ده ده ياصانه آلور . باشلانغچه كوته رنگى طاوش ايله ياصاتلغان شفاهى تحليل ، تحريرى تحليلدن آرتق ؛ تحليل ايتله طورغان عبارهلرنك ادبى ، اخلاقى وتاريخى موضوعلرده بولولرى البته فائلكير اقدر . لىكن بو تحليللرنك بيك يش بولوب بالالرنى يالقدر ماوى ، گل بر تورلى قاعده لر طوروسنك غنه بولوب هوس سوندرمه وى لازمدر .

املاء اويره تو

بز يوغارده بر تلنى اوقودن مقصود آنى آكلى آلو ، آنك ايله درست سويله شه آلو ويازه بلو ديگان ايدك .

يازو ايسه ايكى تورليدر : برسى اوز فكركنى واوزك آكلاغان نرسه نى يازودر كه ، آكا « انشاء » ديلر . آندن آلده بحث ايتله چاك .

ايكنچيسى بر تلده سويله نه طورغان سوزلرنى تيوشلى حرفلرى ايله يازودر كه ، آكا « املاء » ديلر . بو املاء درسى ايسه تل اويره توده ميم بر اورن طوته در . بر تلنك املاء سى ايكيگه بولنورگه ممكن : برسى كلمه لر املاء سى ، ايكنچيسى قاعده لر املاء سى . مثلا : « وطن ، باقچه ، صو » كلمه لر ينك اوشبو بينگيلى روشده يازيلولرى كلمه املاء سيدر .

حالبوكه « وطنغه ، باقچه نك ، صوى » كلمه لر ينك « وطنغا ، باقچهن ،

صوو» روشنى يازلماولرى قاعىلر املاء سيدر. قاعىلر املاءسى قواعىد صرفيه ونحويه گه وقوفى آرقه سنك غنه بلنسه ده، كلمه لر املاءسى مطلقا هر كلمه نىڭ يازيلو روشن اويره نو آرقه سنده غنه بلنهدر. شونىڭ ايچون كلمه املاءسى بر آرقه سونراقدر. شولاي بولسه ده هر تلىنك كلمه املاء- سىنىڭ ده بعضى عمومى قاعده لرى بولادركه، كلمه لرنىڭ اشتقاق و تركيبى تىكىشرو بو طوروده بىك فائده ليدر.

املاء درسى الفبا دنوك باشلانرغە تيوش. الفبا كىتابلرنده تطبيق و تمرين مقامىك يازلغان كلمه و جملە لرنى شا كردلر ياتىن درست يازارغە ده اويره نه بارو لازمدر. بو روشچە اشلە گانده بالا الفبا كىتابىن بىترگان چاقده شاقطاي سوزلرنىڭ املاءسىن اويره نگان بولادىر. شونىڭ ايچون الفبا كىتابلرنىڭ هيچ معناسىز و املاءسى ياكلىش سوزلر يازلماو ايىڭ كيره كلى نرسهدر.

الفبا دن سو كره ده گى قرائت درسىلرنىڭ همده صرف و نحو درسىلرنده دغى املاء درسى بر گه بارو لازمدر. بالا، قرائتتە اوچراغان ياكى سوزلرنى، اوزى اوقوغان صرف و نحو قاعىلرنى تطبيق ايتلىگان كلمه لرنى درست يازا آلورلىق حالگه كيله بارووى تيوشدر.

قرائت درسىنىڭ تمام آڭلاشلوب و تىكىش ريلوب اوقولغان بىر فقره نى درس سو كىندوق شا كردلر گه املاء ايتوب يازدرو بىك فائده لى بىر تمريندر.

بو ايضاحاتىن آڭلاشله كه، املاء درسى بعضى كىمسه لرنىڭ اويلا دىغى كىبى، شا كردلر هيچ كورمه گان و اچنده آنلرغە مجهول دىسته له ب كلمه لر بولغان عبارە نى يازدرو تو گىلدر؛ مطلقا شا كردلر كورگان و اچنده گى قىيون سوزلرنىڭ نى روشچە يازلغانلىق رينه بر آرقه دقت ايتلىگان عبارە لر يازدرو لازمدر. بالالارغە اوزلرنى كورمه گان سوزلرنى يازارغە تكلىف ايتودن زور خطا بولورمى؟ بالاغە اوزى

كورمه گان سوز املاء ايتدر لسه، مطلق يا كلش يازا، همه شول يا كلش املائي اوزى اويلا ب چغارغانلقدن كوسنجه شول يا كلش كوينجه ذهنده اور ناشوب قالادر.

شونك ايچون املاء ايتدريله طورغان فقره نى معلم اول شاكردلرگه اوقتور؛ آنكغى قيون سوزلرنى ايضاح ايتهر. آندن صوكره شاكردلرگه بيك دقت ايله كوچرتير. كوچرتوب بتكاج درست يازوب يازماغانلقلرن، خصوصيله اشارات تنقيطيه گه دقت ايتوب ايتمه گانلكلرن تيكشور. خطالر طابسه توزه تدر. باشلانغچراق صنف بولسه شول كوننو ك ايكنچى ساعتده، يوغار يراق بر صنف بولسه ايكنچى كوننى شول فقره نى املاء ايتدر. يعنى معلم بيك آچق ايتوب سويلهر. شاكردلر يازارلر. يازوب بتكاج بر مرتبه اوقوب چغارغه قوشلور. آندنصو ك اصل نسخه گه قاراتوب شاكردلر نك اوزلرينه توزه تدر. آنلر نك توزه تولرن معلم اوزى ده مراقبه ايتهر؛ كورلگان خطالر طور وسنك، بيگره كده كوبره ك شاكردلر طرفندن ياصالغان خطالر حقنده ياكادان ايضاحات بيرر وشاكردلر نك دقتلرن جلب ايتهر. كلمه خطالرينك درست روشلرى يا كلش يازوچيلرغه اون مرتبه يازديريلور. لكن بو يازدردن مقصود جزا بولميجى، بلكه درست املاء گه ملكه لندرو بولو تيوش.

حفظ تمرينلىرى. - تل اويره تو ايچون دخى بر يخشى واسطه بار: اول ده منظوم و منشور ساده گنه فقره لرنى بالالارغه ياتلاتودر. انساننك طبيعتى نئردن بيگره ك نظم و شعر كى وزنلى وكويلى نرسه. لرنى ياراطنقىدر. مونه شوندىن فائىلانوب، بالالارغه ادبى، اخلاقى و تاريخى منظوم اثرلر ياتلاتلورغه تيوش. آره تيره ماطور يازلغان منشور فقره لر بيكله توده قائده ليدر. ياتلانغان ادبى نرسلر سويله شو و يازو ايچون ذهنك يخشى اورنه ك بولوب طورهلر. همه ماطور كلمه

واضلاحلرنڭ استعمال روشلری کوئلك بىك يىخشى اورناشه در. لىكن بالالرنڭ طوطى قوشى كىكىگنه ياتلاماولرى ايچون صايلانغان فقره لرنڭ قصه، شاكردلرنڭ آڭ و بىلملىرى ايله متناسب بولووى؛ اچلرنده گى كلمه لرنڭ معنالرى، جمله لرن ايله هيئت مجموعه سندن نى آڭلاشلغانلىقى اياضاح ايتلووى تيوشدر. بور وشچه بولماغانك، آڭلاشلمانغان نرسه لرنى بالالرغه ياتلارغه طورى كيله دركه، بو ايسه آنلرغه بىك كوئلسنر و فائده سز بر اش بولوب چغادر. ياتدن او قوغانك بالاغه قول و باشن سلكتمه سكه، همده او قوب چقغاق مالمين دن اوز افاده سى ايله آڭلا- تدر رغه تيوشدر.

سوز سويله و تمرينلىرى. - بالانڭ يىخشى، ماطور و يوغوملى ايتوب سويلى آلوى؛ اوز فكرن مشقتسزگنه درست ايتوب آڭلاته بلوى، البته ايڭ كيره كلى نرسه و تربيه دن كوئلسگان نمره در. شونڭ ايچون روسيه، اسويچره، بلچيكا و فرانسه پيداغوغلىرى شفاهى تمرينلرگه بىك اهميت بيره لر. او قولغان ويا تقرير ايتلسگان كچكنه فقره لر، معلم طرفندن سويله نگان حكايه لر، قرائتلىر، درسلىر، تمزهلر، تجربهلر، ادبى و تاريخى پارچه لر بالالرغه آڭلاتدر يلورغه تيوشدر. مکتبلرده او قو كىچه سى و او قو مجلسلىرى ياصاب شونك بالالرغه ده نطقلىر سويله نو و بعض نرسه لر آڭلاتدر و ده بىك فائده لى اشدر.

کتابت و انشاء تمرينلىرى

بر تلىنى بلو، يالغز اول تل ايله درست اوقى و سويله شه آلو و املاء سن درست ياز و غنه توگلدنر؛ بلكه اويده غى فكرلرنى يا كئلسنر و طورى ايتوب يازه آلوده تيوش بولادر. فكرلرنى اويلا ب طابوبده سوگره دن شونلرنى ياز و غه « كتابت » يا كه « انشاء » ديلر.

برانشأ وظیفه سی میدانغه کیترو ایچون ایڭ مهم اوچ شرط بار:

۱ - «ایجاد» یعنی تیوشلی فکرلرنی طابودر.

۲ - «ترتیب» یعنی طابولغان فکرلرنی مناسب برانتظام و سلسله

منطقیه ایله بربرسی آرتندن کیترو و تزودر.

۳ - «ادأ یا که اسلوب» یعنی شول فکرلرنی ممکن قدری ماطور

بر روشده افاده ایتودر.

انشأڭ زور اسمندن قورقوب، بلکه بعض کیمسه لر «ابدائی

مکتبلرده بوفنڭ تدریس ایتلووی ممکنیدر؟» دیه تعجب ایتهلر.

لکن ابدائی مکتبه گی انشأ درسندن مقصد بالالرنی ادیب و محرر

یا صاو توگل، بلکه اویلاغان فکرلرن تل ایله سویلی آلدقلری کبی

قلم ایله ده یازارلق حالگه کیترودر. اوقو یازو طانوب آنڭ اوستنه

آنا تلینڭ صرف ونحو قاعده لری ایله شاقطای فنلردن معلومات آلوب

چقغان بر بالانڭ درست و کیلشلی خط یازه بلووی، سویله گان حکایه

و آڭلاتقان فکرلرن درست یازوب بیره آلووی ممکن همده تیوش

براشدر. شا کردلر منڭ ایڭ بلسگان و کیلشتروب سویله گان بلم

و فکرلرن قلم ایله یازوب بیرگنر دیگچده آبطراب قالولری انشاء

درسینڭ بیک قیونلغندن توگل، بلکه آنڭ مدرسه لرمزده هیچ تدریس

ایتلمه وندن یا که ایتلمه ده یغشی اصول طوتلماوندندر.

انشأ درسینڭ نیگزی بولغان، فکر طابو و طابولغان فکرلرنی

ترتیبکه صالو و آندن صوڭ افاده ایتو کبی شرطلرنڭ هر قایوسی معلم

طرفندن کورسه تلوب شا کردلرنی شونلرغه ملکه لندررگه کیرهک. کوپ

معلملر درسکه انشأڭ تعریفندن، موضوعندن و انواعندن بحث ایله باشلاب

بر موضوع حقنڭ شا کردلرگه بر نرسه یازارغه تکلیف ایتهلر؛ لکن لازم

بولغان فکرلرنی نیچک ایتوب طابارغه و آنلرنی نیچک ره تکه صالورغه

و نیچک افاده ایتهرگه کیره کلگن هیچ اویره تمیلر. البته بو وقت بالا

آبطریده قالا . شونڭ ایچونده انشأ درسی یاش بالارمزغه غنه توگل ، بلکه اعدادی طلبه لرمزغه دخی ایڭ فیون بردرس بولاده طوره در . فکر طابو و آئی ره تکه صالو اساساً انشأغه باشلاغاچ کورسه تله طورغان نرسه بولسه ده درست افاده ایته بلونڭ بیک آلدن حاضرلگی کوریلورگه تیوش . بو حاضرلک ایسه قرائت ، صرف ونحو درس لرنده باشلانده در . بالا صرف ونجوده گی قاعده و تمرینلر آرقه سنک ادات ، ضمیر و مفعول . . . لرنڭ نیچک استعمال ایتلگانلکلرن ، جمله لرنڭ طرز ترتیب لرن اویره نه وملهکنه در . فکرلر انشأنڭ جانی بولسه ، درست جمله ترتیب ایته بلوده تیندر . چونکه فکرلر نی قدر ماطور و تیره ن بولسه لرده ، انشأنڭ بوره نه لری مقامنده بولغان جمله لر و طرز افاده لرقواعد و شیوه لسانگه مخالف بولسه لر ، البته اول انشأ - انشأ بولمیدر . جاننڭ فعالیت کورسه تووی ، تننڭ سلا - متلگی و قوتی نسبتنده بولغان کبک ، بر انشأده گی فکرنڭ کور و نوویک افاده سینڭ درستلک و ماطورلغنده در . مونه شونڭ ایچون شا کردلر نی تقریرگه ملکه لندرو ، صرف ونحو تمرینلرنده نق طرشدر و ایله درست افاده گه حاضرله و تیوش بولادر .

اوشبو روشچه درست افاده گه حاضرلنگان شا کردلر انشأ درسینه باشلانغان چاقده معلم نڭ وظیفه سی ، آنلر نی معنوی قوللرن دن طوتوب طور یولده آدوم آترودر . مسئله نڭ ایڭ اهمیتلی یاغی ، بالالرنڭ فکر چشمه لرن کوبه ی تو و اول چشمه لردن یازچق وظیفه لرینه یارارلق ایڭ کیڭ و فائده لی اولوشلر نی چغاره بلو یوللرن اویره تودر .

حاضر ایڭ باشلانغچ بر وظیفه ایتوب بالالرنڭ کیچ ایله کوندز طور وسنده بر نرسه یازه چقلرن فرض ایتیک : اگرده هیچ بر حاضرلک یاصالمیچی ، هیچ بر ایضاحات بیرمیچی ابتدائی شا کردلرینه بوروشچه بر موضوع بیره چک بولسه ق ، کوبسی یا هیچ بر نرسه یازه آلماس ؛

يا كه ده معناسز ، رابطه سز جمله جيئن تقرر ندين باشقه بر نرسه ياصى آلماس .
بور وشچه بولغان وظيفه لرنى نى قدر كوه يتسه ك كوه يتيك ، بيچاره صيلر
شول كيچيكلرنى وشول بولدق سز لقلرنى كورسه تودن باشقه بر نرسه ده
اشلى آلمازلر .

مونه « كيچ وكوندز » موضوعى نى روشچه حاضرله نورگه تيوش :
قولنده بور كيسه گى حاضر بولغان بر بالا يازارغه حاضر بولوب
طاقته ياننده طوره . معلم آگا صورى . لکن اول جواب بيره آلماسه
ايدهلر ندين بر سينه ياكه بتون صنفقه صورى :

معلم - يه سويله ب قارا ئه لى اوغلم ! كوندز دنصوڭ نى كيله ؟

شاگرد - كيچ .

- يازگز اوغلم !

- نستهنى افندم ؟ !

- حاضر ايتكانگز نى ؛ سز نى ايتكانبيگز ئه لى ؟

- كيچ ديدم .

- ايبى ، شولاي ديديكز . لکن مينم سؤ الماغى سوزلرنى ده ياكادان

ايتوب بتون بر جمله ياصاگز ؟ « كوندز دنصوڭ كيچ كيله » ديگانبيگز
توگلمى ؟

- ايبى افندم .

- آلاى بولغاچ يازگز ؟ : « كوندز دنصوڭ كيچ كيله » . (شاگرد يازار)

- ئه كيچدن صوڭ ؟

- « كيچدن صوڭ ياكادان كوندز بولا . »

- يازگز وايكى جمله نى « و » ادات عطفى ايله طوناشدرگز

وايكنچى جمله نڭ آخرينه « در » قوشكز . حاضر جمله لرگز بولاي بولا

توگلمى ؟ : « كوندز دنصوڭ كيچ كيله وكيچدن صوڭ ياكادان كوندز

بولادر . . . » كوندز فايچان باشلى ؟

— قویاش چقغاج .

— بیک درست . لیکن بولای « قویاش چقغاج » دیگنه ایتماسز
بیت ؟ بوقدرگنه سوزدن معنی آکلاشلمی . آلاى بولغاچ بایاغی کبک
سؤالمنک سوزلرن تکرار ایتوب ، اوز یگنه اوقولغانده ده بر معنی
آکلاشلورلق بتون بر جملہ ییصاگز ؟

— « قویاش چقغاج کوندر باشلی . »

— آفرین ! بونی ده یازگز . ئە کوندر قایچان بته ؟

— « قویاش باتقاچ بتهدر . »

— ایکی جملہنی بایاغی کبک « و » ادات عطفی ایله طوتاشدرگز ؛
حاضر سوزگز نیچک بولور ؟

— « قویاش چقغاج کوندر باشلی وقویاش باتقاچ بتهدر . »

— بیک یخشى اوغلم . بونی ده طاقتهغه یازگز . . . ئە کونلرنک
اوزونلغی بر میدر ؟

— یوق افندم .

— نی وقت اوزونراق بولالر ؟

— جای کونی .

— ئە، نی وقت قصهراق بولالر ؟

— قش کونی .

— ایده آلاى بولغاچ جملہگزی نی ییصاگز .

— « کونلر ، جای کونی اوزونراق وقش کونی قصهراق بولالر . »

— آفرین اوغلم ! ئە کیچلر نیچک صواک ؟

— بونک کیر یسنجه افندم .

— نیچک کیر یسیمی ؟

— ایی افندم ! « کیچلر ، جای کونی قصهراق وقش کونی اوزونراق

بولالر . »

- شول ايکي جمله گزني چيوب قارشيلاشدره آلمان ميسگز ؟
 - آلور من .
 - نيچاك ؟
 - ايکي جمله ده « کيچلر » سوز نندسوک بر « کيريسنجه »
 سوزن قوشار من .
 - درست اوغلم . ايندي تمام جمله گزني يازگز ؟
 - « کونلر ، جاي کوني اوزونراق وقش کوني قصه راق بولالر ؛
 کيچلر کيريسنجه ، جاي کوني قصه راق وقش کوني اوزونراق بولالر . »
 - ياري اوغلم . کوندر ني اشلنه ؟
 - طريشيله افندم .
 - آلاي بولغاچ « کوندر طريشو زمانيدر . »
 - ايي افندم .
 - نه کيچ ني اشلنه ؟
 - يوقو يوقلانه .
 - آلاي بولغاچ کيچ ني زماني ؟
 - حال چيو زمانيدر .
 - ياري اوغلم . طاغن بو ايکي جوابگزني بر جواب ياصاب
 قارشيلاشترگز .
 - « کوندر طريشيله و کيچ يوقو يوقلانه در ؛ کوندر طرشمق
 زماني ، کيچ ايسه کيريسنجه ، حال چيو وقتيدر »
 - آفرين اوغلم ! « زمان » سوزن تکرارلاميجي ايکنچيسنده
 « وقت » سوزن يازوب بيک يخشي ايتدك . ممکن قدری برسوزني
 قابات سويلمهسهکه طريشو کيرهك . ايندي طاقتنه يازغان بوجمله لرنی
 بوزوب اورنگزغه اوطورگز . برگه لب ياصاديغمز و سزنگ طاقتنه
 يازديغمز بوجمله لرنی « کتابت وظيفه سی » ايتوب دفترگزگه ياکادن يازگز .

معلم افندی شاگردلرینه یاردم ایتمک ایچون اولدن بیرگان
سؤاللرن قاره طاقتهغه یازا آلور. بو حالده شاگردلرنڭ اشی ترتیب
ایله جوابلرنی یازوغنه بولوب قالور.

یوغاردهغی حاضرلکدنصوڭ شاگردلر، وظیفهنی دفتترلرنه اوشبو
روشچه یازارلر:

کیچ ایله کوندز

کوندزدن صوڭ کیچ کیله وکیچدن صوڭ کوندز بولادر. قویاش
چقچاق کوندز باشلی وقویاش باتقاج بتهدر. کونلر، جای کونی اوزونراق
وقش کونی قصهراق بولالر؛ کیچلر کیریسنجه، جای کونی قصهراق
وقش کونی اوزونراق بولالر. کوندز طریشیله وکیچ یوقو یوقلانهدر.
کوندز طرشمق زمانی؛ کیچ ایسه کیریسنجه، حال جیو وقتیدر.

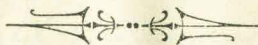
بوروشچه بالالر اولارغه واولاغان فکرلرن ترتیبیکه سالوب
افاده ایتهرگه سوق وتشویق ایتلگان بولالر.

معلم، آنلرنڭ کیلوشسزویاگلش افادهلرن توزهتر، ایڭ یغشیسی
اوزلرینه توزهتدر. املاء خطالری ایله اشارات تنقیطیه طوروسنده
تنبیه واطار ایتهر.

معلم افندیلر اوشبو طریشوڭک یمیشن کورو ایچون اوزلرینڭ
یاردملرن آقرونلاب کیمیتوب، «جای وقش»، «یاشلک وقارتلق»
کبک شوڭا اوخشاشلی موضوعلرنی یازدرلر. البته بوروشچه اشلهو
باشلانغچه در. لکن بالالر فکر طابارغه ملکه لنگاچ آنلرغه اویده
یازوب کیلورگه انشأ وظیفهلری بیروب یبهریلور. لکن آنده ده
موضوعنڭ پلانی یاصالوب بیریلورگه وحتی اساسی فکرلر بلدریلورگه
تیوش در.

معلم، شاگردلار یاصاب کیتیرگان وظیفه لرنی تصحیح ایتکانک خطالر کوب بولسه، ایکی اوچنگنه توزه تر. چونکه بارلق خطالری توزه تلسه شاگرد بارسنده ایسنده طوته آلماس. وظیفه صایون برر ایکیشهر خطالر یغنه کورسه تله کیلسه، شاگردلر آنی ایسنه طوته و اصلاح ایته آلورلر. همده بیراسگان وظیفه طور و سنده معلم طرفندن «نمونه» یازیلوده عبشر.

تمرینات ادبیه. - ابتدائی مکتبلرده بیگره کده بیش صنفلی ابته ائییلرده شاگردلرنی ملی ادبیات ایله طانشدرغه و آندن لذت آلدرغه و مکتبدن چقغاچک مطالعه گه دوام ایتهرلک حالگه کیتیرگه طریشو تیوشدر. بوده منظوم و منثور اثرلرنی اوقتو و حتی بیک ماطورلرن یاتلاتو و بر آز ادبیات قاعده لرنندن خبردار ایتو ایلن بولادر. یوغار یراق صنفلرنک قرائت و حفظ درس لری بوگا زور یاردم ایته چکدر. آندن باشقه مکتبدن بر قرائتخانه یا که بر اشکاف حاضرلهب، شونک فنی، ادبی و اخلاقی اثرلر طوتارغه و شاگردلرنی مطالعه گه هوسلندرگه تیوشدر. حتی معلم افندی کچیرهک رساله لرنی شاگردلرنک اویلرینه بیروب یبه رگه و اوقوب بتکاچ آنلردن کتابنک خلاصه سن ونی آکلاغانلقلرن صورارغه تیوشدر. معلمنک بوروشچه صوراوی شاگردلرنک کتابنی دقت ایله اوقولرینه سبب بولادر.

« آلتىنچى باب »

علوم دىنيەنىڭ اصول تدرىسى

علم دىن و تربىيە دىنيەنىڭ اهمىتى . - معلومات دىنيە درسى
ابتدائى مەكتەپلەرنىڭ ايكى مەھم درسلىرىدىن بىرىدۇر . ابتدائى مەكتەپلەردە بالا-
لارغە حىسبات دىنيە مەكەل روشدە بىرىلورگە ، دىن اسلامنىڭ علومىت
وشرافتى تمام ذەنلەرنىڭ اورناشدر يىلورغە ، اوستلرىنە فرض بولاچق احكام
شرعيە بىلدر يىلورگە تىموشدر .

لەكن بو درسدن كوتلەنگان يەمشنى آلا بلو ايچون بوكونگە قىدر
مەكتەپلەردە طونلغان اصول تدرىسىنى يعنى بالالار آكلاماسەن بىك زور
مىسئەلەردن باشلاونى ، باخصوص آكلاسەدە آكلاماسەدە غەرر- ماشينە
كەك ياتلاتونى طاشلارغە تىموشدر . دىن درسلىرى بالالارنىڭ قىلبىرن تربيە
ايتسون و آنىڭ واسطەسىلە يورەكلرىنە اخلاق حسنە اورناشسون . ذاتا
بىزنىڭ عالى دىنمىزنىڭ ھەر بىر امىرى اخلاق حسنە نىگىزىنە قورولغانلىقتىن
تربيە اخلاقيه ايچون دىن تدرىسى ايكى مەھم واسطە در .

تربيە دىنيەدە موفقىتەنىڭ شىرطلەرنىن بىرسىك ، معلم ومىر بىنىڭ شاكرىد-
لرگە حسن امتثال بولوويدىر . اكر معلم بولغان كىمىسە شاكرىدلرگە
اوپرەتلىگەن دىننىڭ امىرلەرن اوزى طوماسە و نەپىلەردىن صاقلانماسە ،
آنلارغە ذرە قىدر تائىرى بولاچق توگىلدر . دىننىڭ مەقسەلىگەن اوز فەللەرى
ايله كورسەترگە طرىشوو مىعلمنىڭ ايكى بىرنچى بورچىدۇر . بىردە ھەر بىر
يخشى اشنى اشلەو ايچون يالغىز آنىڭ يخشى ايكانلىگىن بلوگنە يىتمىچى ،
بلىكە آكئا عادىلەنودە كىرەك بولغانلىقتىن ، بالالارنى مەكتەپلەردە نماز كەك
عبادىلەرگە عادىلەندىر و تىموشدر .

علوم دینیہ فی نیندی اصول ایله تدریس ایتہرگه؟ - بو درسک
ایک موافق اصول تدریس - کشفی و تولیدی اصولیدر. شونک ایچون
درسلرنی بالالرنک آکلری ایله متناسب یاعامق، کوزلری کورگان
نرسهلردن باشلامق، تدریجگه رعایت ایتمک لازمدر.

ابتدائی مکتب بالالرینه باشلانغچه اعتقاد طور وسنه اویره تلہ
آلاچق نرسهلر: جناب الہنک برلگی، حضرت محمد علیہ السلامک
پیغمبرلگی و قیامت کونینک بارلغی کبک مسئلہ لردر. بونلرنی ده
اوزلری آکلارلق قدر گنه سویلہ و تیوشدر. شرطلر، رکنلر، تقسیملر،
فلانلر اول یاشدگی بالالرنک ذہنلری کوتہرہ آلمیطورغان نرسهلردر.
جناب الہنک بارلغی فکری، آنلرغہ تیرہ یاقلرنده کورننگان نرسہ
و حادثهلردن بر صانعنک بارلغی استدلال ایتدر یلو طریقہ ایله بلدر -
یلورگه: جناب دقنک صفتلری ده یالغز اثرلری ایله گنه آکلتلورغہ
و بو صفتلرنک اسملری ایله اقسامن سویلہ و دن بیک صاقلانورغہ تیوشدر.
حضرت محمد علیہ السلامک پیغمبرلگی فکری ده بر ایکی جملہنک
مبہم و مجرد تعریفلری ایله بولمیچی، بلکہ بیک کوب سیر و قصہلر واسطہ -
سیلہ اونا شتر یلورغہ تیوشدر: حضرت پیغمبرنک اخلاق و عادتلری،
بالالرنک کوکلن یومشاته طورغان و محبت حسی اویغاته طورغان
ایزگولکلری آکلتلورغہ تیوش.

عبادات طور وسنه کیلسہک: بونلرنی اشہب کورسہ توب اویره ترگه،
بو عبادتلرنک شرطلرن، رکنلرن، فرضلرن، واجبلرن سویلہ و نی
بر یاقغہ قویوب طورغہ، آنلر نیچک اشہلرنگه تیوش بولسہ شونلر
اویره تلورگه کیرہک بولادر. مثلا: طہارت آلوب و نماز او قوب کورسہ تو
کبی. یوغار یراق صنفلرغہ چقغانده ده درسلرنی روحلاندرغہ و تدر -
یجنی طاشلاماسقہ کیرہک بولادر.

مونه اوشبو روشچہ اویره تلگانده بالالرنک ذہنلرینہ نیگزلی

وطامرلى معلومات اورناشقان بولادر. بزدە بو ايتلىگان اصولغە موافق ايتوب يازلغان بىر اثر بار ايسە اول دە عبد الله بوبى افنديڭ بالالار ايچون ترتيب ايتىگان « علم حال » رسالەسىدەر. توبەندەگى نمونە مقصدنى طاغندە يىخشىراق آچاققدر:

بزنى ياراتوچى

مكالمە دىيىپ

م — اوشبو كورگان رىسملرگىز اوز اوز-
لرئندن گنە بار بولغانرمى ؟
ش — بوق ؛ بونلرنى بىر ياصاوچى بار.
م — آلاى بولغاچ تيرە ياغمزدهغى نرسە-
لرئنگى ھېچ بىرىسى اوز اوزئندن بولماغانلر،
بارسىنى دە بىر ياصاوچى بىر توگلىمى
اوغلم ؟ بزنى ؛ باشقە آدملىرىك بىر ياصا-
وچى و بىر ياراتوچى يوقمى صوڭ ؟ ۳۰ !
ش — بار افندىم .
م — يارى ، كم اول ؟
ش — الله تعالى .
م — آفرىن اوغلم ! الله تعالى ياغىز بزنىگنە
ياراتقانمى ؟ حيوانلرنى كم ياراتقان ؟
ش — الله . . .
م — يە ، بو بز اوستندە يەشەگان بىرنى ،
طاشلرنى ؛ آغاچلرنى ، دىنگىزلرنى ، ياغە-
لرنى ، كوكلرنى . . . وباشقە بتون
نرسەلرنى ياراتوچى كم ؟
ش — يەنە الله تعالى .
م — يارى ، « ياراتمق » نى دىگان سوز ؟

معلم — (۲۹ نومبرلى شا كىردگە) اوغلم !
اوشبو آلدىڭغى اوستەلنى كورەسكىمى ؟
بونى كم ياصادى ايكان ؟
شا كىرد — بالطە اوستەسى ياصاغان افندىم .
م — يارى اوغلم ، بىرى سزگە كىلوب :
« بو اوستەل اوز اوزئندن ياصالدى ؛ صوڭرە
اوزى بو صنفقە كىلدى » دىپ ايتسە
اشايىرسىزمى ؟
ش — بوق اشانمام .
م — نىچون اشانىسىز ؟ ۲۵ ! (**)
ش — نىچىك اشانىم ؛ اوستەل اوزئندن اوزى
ياصالورمى ؟
م — آلاى بولغاچ نىچىك ياصالور ؟
ش — بالطە اوستەسى ياصار افندىم .
م — يارى اوغلم ؛ بو اوستەلنى بىر ياصاوچى
بولغان كىك بو ايشكىنى دە بىر ياصاوچى
بارمى يوقمى ؟ ۳۰ !
ش — بار افندىم .
م — كم صوڭ ؟
ش — يەنە بالطە اوستەسى .

(*) سۇاللارنىڭ كورلىگان نومبرلر شا كىردلرئنگى نومبرلرئىدەر . بوندىن آشلا-
شەكە ، معلم گل بىر شا كىردكە گنە صورامى ، ھەر قابوسنە صورىدەر .

- ش — یاصامق دیگان سوز.
- م — ایی اوغلم . لکن نیندی یاصاو
ایکانن بلاسزمی ؟ هیچ یوقدن یاصاو .
بو صاناغان نرسه لرمناڭ هیچ بریسی
ایکدن یوق ایدی . جناب الله بونلرنی هیچ
یوقدن یاصادی ، یاراتدی بریسی
چقهسده سرگه مثلا : « آدم لربودنیاغه اوز
اوزلرندن چقدیلر » دیسه ، اشانیرسز-
می ؟ (۳۱) ؟
- ش — یوق افندم !
- م — یه ، نی دیب ایترسز ؟
- ش — الله یاراتدی دیب ایتربز .
- م — الله تعالی ناڭ بزگه زور زور
یخشیلقلری بارمی ؟ ۳۴ !
- ش — البته بار .
- م — اگر یغمورلریاوماسه ایگینلر اوسهر
ایدیمی ؟
- ش — یوق اوسمهس ایدی .
- م — ایگونلر اوسمهسه ایدی بز ایکمک
طابه آلور ایدمکی ؟
- ش — یوق طابه آلماس ایډک .
- م — یاری ، آلائی بولغاچ یغمورلرنی
یاودروچی ، ایگونلرنی اوستروچی ،
بزگه ایکمک یاراتوچی کم اوغلم ؟
- ش — الله تعالی افندم .
- م — یه سز سویله کز (۳۷) بز آشده
نی ایتی آشیبز ؟
- ش — قوی ایتی ، صییر ایتی .
- م — طاغن ؟
- ش — فوزی ایتی .
- م — طاغن ؟
- ش — طوق ایتی .
- م — طاغن ؟
- ش — کورکه ایتی .
- م — یاری اوغلم ، بونلرناڭ بارسنه یاراتوچی
کم ؟
- ش — ینه جناب الله .
(معلم بوموضوعنی بر آز طاغن کیگنایتکاچ)
- م — آلائی بولغاچ آشاغانمزی ، اچکانمزی ،
کیگانمزی وبتون نرسه لرنی کم یاراتدی ؟
- ش — الله تعالی یاراتدی .
- م — بز نی آرقهسنده یاشیبز ؟
- ش — بونرسه لر آرقهسنده یاشیبز ؟
- م — اول حالده الله تعالی بزگه ایتمکن
بو قدر یخشیلقلرینه قارشنی شکرانه قلوغه
بورچلیبزمی ؟
- ش — ایی افندم .
- م — یالغز شکرانه قیلوغنه یتهمی ؟ الله
نی قوشسه آنی اشلهمیکمی ؟ ۲۸ !
- ش — اشلیک ، اشلهرگه بورچلیبزم .
- م — اگرده « شول اشنی اشلهمکز »
دیسه . . . ؟
- ش — آنی اشلهمهسکه کیرهک .
- م — یاری اوغلم . الله تعالی ناڭ نی اشله-
گانمزی تلهگانن ونی اشلهگانمزی یاراتما-
غانلغن قایدن بلیک ؟ الله تعالی طرفندن
برسی کیلوب بزگه : « الله تعالی اوشبو
اشلرنی یاراته ، آنلرنی اشله کز ، مونه بو
اشلرنی برده یاراتمی ، آنلردن صاقلانگز
و آنلرنی اشلهمکز » دیب ایترگه تیوش
توگلمی ؟
- ش — ایی افندم ، ایترگه تیوش .
- م — اگرده الله تعالی طرفندن برسی
کیلوب بزگه سویله مهسه ، خبر بیرمهسه .

بز، الله نى تلهگاننى ونى تلهمهگاننى بله
 آلوربزمى ؟
 ش — يوق بله آماينز.
 م — الله طرفندن كيلوبك بزگه آنك
 تلهگان وتلهمهگان نرسهلرن بلدرگان
 كيمسهگه نى ديلر، بلهسزمى ؟
 ش — (تيك طورر) .
 م — آكا «پيغمبر» ديب ايتهلر اوغلم.
 ش — خله افندى پيغمبر نيچك بولا اول؟
 م — اوغلم پيغمبرده بزنگ كبك بر كشيذر.
 اولده آشى، اچه، اوطوره، بورى، آنكده
 آغزى، بورنى، كوزى، قولاغى بار.
 يالغز اللهنگ بيك سويكىلى بر قلى بولغا.
 نلغى ايچون جناب الله آكا : «ايك بازده»
 ياراتديغم آدملرگه، قللرغه مينم سويوب

وسويبهگان نرسهلرمنى اويوهت « ديب
 بيورغان . پيغمبرده كيلوب بزگه :
 « مونه سزنى بوقدن بارايتكان ، سزنگ
 ايچون بو قنر يخشى وماطور نرسهلر
 ياراتقان الله تعالى اوشبو نرسهلرنى قوشه ،
 بونلرنى اشلهگز ؛ بو نرسهلرنى تلهى
 و سويجى ، آنلرنى اشلهمهگز » ديگان .
 آگلاذزمى ؟
 م — اوغلم (۴۹) سين ، بزنگ پيغمبرمن
 كيدر ، بلهسگمى ؟
 ش — حضرت محمد .
 م — آفرين اوغلم !

 الخ الخ

اوشبو روشچه دوام ايتوب پيغمبرمن حقنك معلومات بيرگاچ قرآن
 كريم ودين اسلام حقنك معلومات بيروب درسنى تمام ايتهدر . كتابنى
 اوزاتماو نيتى ايله اوشبو قدرلى سيده تيوشلى فكرنى بيره آلور ديب
 درس بتكانچى يازمادق .

« یدنچی باب »

جغرافیایانك اصول تدریسی

جغرافیایانك فائدهسی . - جغرافیا انسانغه تركلیگنده هر وقت كیرهك بولا طورغان معلومات بیرگانلیكدن عملی فائده تآمین ایته؛ آندن باشقده وطنی و باشق قوملرنك تورلی حاللری ایله مدنیتلرینی طانتقالغی ایچون تربیه و مدنیهگه زور یاردم ایته؛ همده روحنك تورلی قوهلرن، بیگرهكده قوه خیالیهسن فعالیتك کیترگانلیگی ایچون تربیه فکریهگه زور تأثیر ایتهدر.

اصول تدریسی . - لیکن جغرافیایانك یوغارده سویلهنگان فائدهلرنی بیره آلووی، جانلی و تصویری بر روشده اوقوتلغانده غنه مکندر: جغرافیا درسده بحث ایتلگان مملکتلرنك حاللری بالالرنك کوز آللرینه کیتررلك درجهده جانلاندرلماسه؛ قوری اسملر و صانلر یاتلاتودن، برکتو حدود، یلغه، کول، شهر، اوطراو . . . اسملری ایله مساحه سطحیه و نفوس رقملری بیکله تودن باشق بر نرسه اشلهنگان بولماس . بوروشچه بولغانده نی تركلیگه ونی عملگه قویارغه یارارلق بر نرسه اویرهتلگان بولور، نی ده ذهنگه فائدهلی بر ادمان یاصاتلغان بولور. بولا یلغه اویرهتلگان اسملریا ذهنگه هیچ بر خیال و معنا اویاندرمیطورغان قوری بر سوزگنه بولوب قالیرلر، یا که بولسه بر خریطه اوستنده بر نقطه و یا شکلنی ایسکهرته طورغان برر سوز حالینه کیلورلر. بزدهگی ابتدائی جغرافیا کتابلری، جغرافیایانك تعریفی ویرنك توگهره کلیگی و بونك محوری و دائرهلرینك تعریفی ایله باشلاب، باشق مملکتلر طور و سنك بیرگان معلوماتاریده شهر . . . و طاوولر . . . اسملری ایله مساحه سطحیه

ونفوس رقملىرىدىن كىمىنىڭ ئىبارىتى بولغانلىقىدىن؛ مەلۇم مۇزىدە شۇل كىتابىنى بېيجىڭدىن كىمىنىڭ غىرامفون كىمىنىڭ بىر سۆزىنى قالدۇرۇپ چىقارلىق. ايتۇب ياتلالتقانلىقىدىن، جىغرافىيەدىن كۆتۈرگەن كىمىنىڭ بىرە ئالدىدىن.

جىغرافىيەدىن كىمىنى مۇندى فائىدەسىز ۋاچ پۇشۇرغۇچ سۆز كىتۇلىرى دىرىسى بولۇدىن قۇتقار ۋاچىچۇن مۇلقا ئانى جانلاندىرغە كىرەك: دىرىسى، بىخىت ايتىلگەن مەملىكىتىلرنىڭ خال ۋرۇشلرن كوز آلدىنە كىتۇررك ايتەرگە تىۋىش. ھەمدە شا كىرد جىغرافىيە ۋوقۇغاندە تۇرلى مەملىكىتىلرنى يىراقىدىن ۋبىۋىكىدىن كۇرۇب تۇرغان كىمىنىڭ بولۇرغە ۋبتۇن نىرسەلىرى كوز آلدىنە كىلۇب تۇرۇرغە كىرەك.

بالالارغە كوزلىرى آلدىندە بولماغان مەملىكىتىلرنىڭ خاللىرىنى خىيا-
للىرىنە كىتۇر ۋاچىچۇن، ايتىڭ باشلاب كوزلىرى آلدىندە بولغان يىرنىڭ
اھۋالىنى تىكىشىر تۇرگە ۋآلارغە كوز سالدىرغە كىرەك بولادىر. شۇنىڭ
اچىچۇن جىغرافىيەدىن كىمىنى، باشلانغۇچدە بىر اشىيا دىرىسى كىمىنىڭ باشلارغە؛
ايتىڭ ايتىڭ مەكتەب تۇرە تۇرغان شەھىر ۋيا اول ايلە تىرە ياقلىرىنىڭ
اھۋالىنى قارارغە ۋتىكىشىرگە تىۋىش بولادىر. بالالارنى آرە تىرە شەھىرنىڭ يىرا-
قلىرىنى كۇرە تۇرغان اورنلىرىنە آلۇب بارىرغە ۋقۇرلارغە آلۇب چىقارغە ۋاول
يىرلدىن تىرە ياقلىغى تاولۇرغە، ۋادىلەرگە، يىلغىلەرگە، كۇللەرگە، بىرۋنلەرگە،
اۋطراۋلەرگە (بار ايسە) آلۇلارغە ۋالھاسىل جىغرافىيە تەقلىقى
بتۇن نىرسەلەرگە دقت ايتىدىرگە كىرەك بولادىر.

بۇنى تۇرلى مۇسىلمۇدە تىكرار ايتەرگە، تىرە ياقنىڭ قىشى ۋجايىگى
خاللىرى آرەسنىڭغى آيۇرمانى كوزلىرىنە بەرىلدىرگە؛ قار، يىغۇر، جىل
كىمىنىڭ خادىتات تىبىيەگە دە دقت ايتىدىرگە تىۋىشۇر. بۇرۇشچە آقرون
آقرون بىر بىرىنى آرئىدىن كىلگەن ۋجىۋولغان كۇرۇلۇر ۋتىكىشىرلەر جىغرافىيە
دىرىسى اچىچۇن بىك نىقىلى بىر نىگىز، دىرىستىنى ايتىكەندە جىغرافىيە يۇرطىنى
سالۇرغە ايتىڭ كىرەكلى طاش ۋكىرپچلەر بولۇر. قۇياش چىقۇۋىنى

و باطووينى تىكشرو وقاراولر جہات اصلیه حقندہ بیریلہ چك معلوماتقہ نینگز بولور؛ قورلر نڭ، يلغہلر نڭ و طاوولر نڭ قیش كونگی منظرہ لری منطقہ منجمدہ احوالی طور وسنہ بیریلہ چك تفصیلاتقہ یاردمچی بولور؛ یغہوردن حاصل بولغان صولر نڭ آغور وشلری سطح مائللرنی آڭلاترغہ یارار؛ کچکنہ توبہلر زور طاوولر نڭ، کچکنہ يلغہلر زور ایدلر نڭ، چوقور راق یرلرگہ جیولغان صولر کوللر نڭ، کوللردہ دینگز لرنڭ کوز آلدینہ کیتریلووینہ و آڭلاشلووینہ یاردم ایتہ طورغان نمونہلر بولور.

درس، کورنگان یرلر نڭ طیشنہ، تدریجی صورتدہ یعنی مکتب طوراً طورغان شہر ایلہ بولغان طوتاشلغینہ و مناسبتنہ فاراب یوررگہ تیموشدر: شہر نڭ چوین یوللری یا کہ عادی یوللری آنی قایسی یرلرگہ طوتاشدرہ؟ شہر دینگز بوینک بولغاننڭ آڭ لیماننہ کروب چققان کیمہ لر و پاراخودلر قایلرغہ کیتہلر؟ مہلکتنڭ تورلی محصوللری قایلرغہ یبہریلہ؟ شہردہ گی سودا گولر مال آلو ایچون قایسی شہرلرگہ و قایسی یوللردن بارا- لر؟ شہردہ گی محکمہ گہ قایسی اول و قالالردن دعواچیلر کیلہ؟ زور راق دعواسی بولغان شہر کشیلری قایسی شہرگہ باروغہ مجبور بولالر؟

والحاصل شہر، اداره و اقتصاد جہتندن قایسی شہر و اوللر ایلہ مناسبتنہ بولا؟ کبک مسئلہلرگہ بالالرنی دقت ایتدررگہ؛ ذاناً بالالرنڭ بو طورودہ آنندن بونندن ایشیتوب آلغان معلوماتلرن تاملرغہ و درستلر- گہ و بوروشچہ جغرافیای اداری و اقتصادی بحثلری ایچون کیرک بولغان نینگزلرنی قوررغہ تیموش بولادر.

بونرسہلردن بحث ایتکانک ہر اولنڭ محصولاتی ایلہ موقع جغرافیسی آرسنہ گی مناسبتلرگہ دقت ایتدررگہ طریشیلیر: روسیہدہ گی شہر- لرنڭ، خصوصیلہ اوللر نڭ کوبسندہ آطنہدہ برکون بازار بولا. تبرہ یاقدہ گی اول خلقی یتشدرگان و اشلہ گان نرسہلرن شہرگہ شول بازارغہ کیتروب صاتہ. بازار کونلری طاقتہ، ازویز، کومر، اوطون،

آشلىق ، تورلى يىشىلچە ويمىشلىر . . . تورلى آوللردن كىتريپلە در . بو تورلى ساتوچىلردن ھەر قايسىنىڭ شەرگە قايسى ياقىدىن كىرگەنلىگە قايىسى يوللردن اوتكانلىگە دقت ايتدىر يلوڭرگە ؛ آوللر يىڭ طاودە - مى ، اوودەمى ، يلقە قىرىندەمى ، اورمان اچندەمى ، سولقىمى ، طاشلىقىمى ؟ ايكانلىكى تىكشورتلوڭرگە . . . وبوروشچە ھەر آولنڭ اورنى ايلە خلقىنىڭ اشى وكسبى آره سىندەمى مناسبتىنى كورسەترگە طريشو تىوشدر . بو تىكشورلر ، مفصل ومتسلسل جغرافيا اوقتورغە باشلانغان چاقدە تورلى مملكتلرنىڭ احوال طبعىدىسى ايلە احوال اقتصادىدىسى آره سىندەمى مناسبتلرنى بىك آچق آڭلاتو ايچون بىر نىگىز بولور .

جغرافيا درسىنە ايڭ كىرەكلى بىر نرسە بولسە اولدە خرىطەلردر . خرىطەسىز جغرافيا اوقتو فائىدەسىز مشقتىكەندەر . لىكن جغرافيا درسلر تەندە خرىطەلردن كىرەكچە فائىلەنو ايچون ، شا كىرەكلى خرىطەلرنى اوقور - غە ، بىر خرىطەغە قاراغىچە آنڭ ياردىمى ايلە طبعى منظرەلرنى كوزلرى آلدىنە كىتيرگە ملكەلندىر وتىوش . بونڭ ايچوندە كوزگە كورنىگان وآنصات ياقىدىن باشلارغە ، ايڭ اليك بالالرنى كورگان يورط يىرلرنىڭ پلان وخرىطەلرنى ياصاترغە وآنلرنى اوقورغە اويپرتولازمىدر .

قارە طاقتەغە ، ياكە بىر اوستەل اوستىدە قارە كلىونكە جەيوب آڭا آق بور ايلە درسغانە نڭ پلاننى سزارغە ؛ شا كىرەكلى پلان اوستىدە اشارت ايتلىگان بىر نقتە نڭ بولمەدەگى اورنى ، ھەمدە بولمە نڭ بىر ياغىندە بولغان بىر نرسە نڭ پلان اوستىدەگى اورنى بىلىگىلە و كىك تەرىنلر ياصاترغە كىرەك . بو طورودە يتەرلك قدر ملكە وممارسە حاصل ايتدىرگاچ ، بتون مکتىبىڭ پلاننى ، آندىنوڭ مکتىب كورشىسىنىڭگى اوراملرنىڭ پلاننى سزارغە وبالالرنى بو پلانلردىن معنا چىقارغە ، پلان اوستىدە اشارت ايتلىگان بىر نقتە نڭ اورنىن طابارغە ويا تىخىل ايتەرگە و اويلر يىڭ يوللر بىنى موندى پلانلر ايلە آڭلاترغە اويپرتولو

لازمدر. بوندنصوڭ قرغە، چغوب تيره ياقدهغى يىلغەلرنى، توبە وطاو-
لرنى كورسەترلك عادىگنە بر خرىطە صنلسە، باخصوص مدرسە نڭ
ايشك آلدينە قوم وبالچقدن قبارتوب طاوولر وتوبەلر، ھەك كول ويلغە-
لر نمونەلرى يىصالسە، بونلر نڭ يانينە شول نرسەلرنى كورسەتە طور-
غان بر خرىطە قويلسە، بالالرنڭ جغرافيا خرىطە لرنىدن معنا چغارو-
لرى، خرىطەغە قاراغاچدە ذھنلرنىڭ يىرگە كوچووى تامين ايتلىگان
بولور.

جغرافىاي رياضى بھثنە كىلسەك: بونلردە مشاهدات و سياحت
طور و سنڭغى معلوماتقە تركەتلورگە تيوش. اولغە ياقنلاشقانە و آندىن
يراقلاشقانە بر كىمە كىلىگانە و كىتكانە اولنڭ و كىمە نڭ نىچك كوزدن
يوغالغانلىغى ياكە نىچك كورنگانلىغى دقت ايتىروب بوندىن يىريوزىنڭ
يومرى بولغانلىغى نتيجەسن چغارترغە؛ آندىنصوڭ دور عالم سىيا-
حتلرنىدن بھث ايتوب بو بھثلرنى سىياحلرنڭ مناقبى و مملكتلرنڭ
احوالى حقندە بالالرنى ھوسلىندىرداى اىضاھات ايلە ياقترتوب يىرنڭ
كرەلىگى فكرن اورناشتىرغە كىرەك. اكر شھردن چوین يول اوزسە،
شھرنڭ ساعتى ايلە پويىزلرنڭ ساعتى آرەسندەغى آيورمەغە دقت
ايتىروب، تورلى مملكتلرنڭ ساعتلى آرەسندەغى آيورمەدن بھث
ايتەرگە و بونڭ اىچون سىياحتلردە وتلىغرافى مخابرە لرنىدە كورلىگان
نتىجەلرنڭ قزقلغن آڭلاتىرغە و كىچ ايلە كوندز حادثەسىنڭ سىبىلرى
بو روشچە آڭلاتىلورغە و جغرافىاي رياضىنڭ باشقە بھثلرىنە بوندىن
صوڭ كوچەرگە تيوش. طول و عرض دائىرەلرنىدن بھث ايتكانە بونلرنڭ
چىلابدە يىر اوستىندە بولغان صنقلر ايكان دىب آڭلاشلماسلىق روشە
سويىلەرگە، باخصوص منطقەلرنڭ حاللرن يىخشى توشىندىروب بونلرنڭ
قورى برصزق ايلە آىرلغان نرسەلرگنە ايكان دىب اويلاونى منع
ايتەرلك ايتوب آڭلاتىرغە كىرەك بولادر.

بالا لرنڭ اوزلرى يەشەگان محيطلرى حقدەغى تەدقىقات ايله ، پلان و خريطە حقدەغى تەمىنات ايله نقلى بىرنىگىز حاضرلەگچ بتون روسيەدن وچىت مملەكتلردن بحث ايتە باشلارغە ؛ لکن بودرسلرنى هر وقت خريطە ايله تعقيب ايتەرگە ؛ احوال طبيعیه و اقتصادیه ، معيشت اهالى ، مناقب سياحين طور و سنەغى ايضاح و تفصيللر ايله جانلاندرغە طريشو تيوشدر . خريطەلرنى ممکن قدرى درس وقتنە شا کردلرنڭ كوزلى آلدنە طاقتەغە صزارغە ؛ شهرلر ، طاولر ، يلغەلر سويلنگان نصابون خريطەدن اورنلارن بيلگيلەب بارغە ، يعنى هم سويلەرگە و همده خريطەنى ياصى بارغە تيوشدرکه بوروشچە هر نرسە بالانڭ ذهنندە نق اورناشوب قالادر .

احوال طبيعیه و اقتصادیه طور و سنە بيريله طورغان تفصيلاتنى ، بيگرەكده رقملىرى مقاييسەلر ايله ياقتىرغە ، مثلاً : چيت مملەكتلرنڭ چوين يوللرنىڭ كوبمىلگگندن بحث ايتلە ايكان ، اوز مملەكتەنڭ چوين يوللرنىڭ نيچە اولوش آرتق ويانيچە مرتبه كيم ايكانلىگن تىكشورگە تيوش بولادر .

خريطە و آطلسلر . - خريطەلرنى ايكيگە آيرغە ممکن : برسى باصلغان حاضر خريطەلر ، ايكنچيسى شا کردلر اوزلرى صزه طورغان خريطەلر .

حاضر خريطەلرده يا آطلس يا كە استينه خريطەسى بولور . آطلسلر ، يعنى خريطە دفترلرى : ياقندن كوريلو و تفصيللى كور- سەتو ايچون ياصالغان بولالر . لکن بونلرنڭ يىغشى و آچق كوروكە مانع بولوردى تفصيللى بولماولرى شرطدر . ايڭ يىغشىلرى : ايڭ ساده و ايڭ آچق بولغانلريدر . درستينى آيتكاندە متن كتاب ايله خريطە بىر برسيه اويارغە تيوش .

استينه خريطەلرى : بونلرنڭ اهميتى دە آطلسلردن كيم توگلدلر .

بونلر يراقدن كورينورلك ايتوب ياصالا؛ بيگره كده بالالرنڭ حافظه و محاكه سيني نغيتورغه ياريدر. شا كردلر درس لر يني اويلرنڭ آطلسلر اوستندن اويره نرلر و استينه خريطه لرنڭ ده ملكه لنورلر. معلم، درسني استينه خريطه لرنڭ صورار. شونڭ ايچون بعض پيداغونلر تدر يسك استعمال ايتله طورغان استينه خريطه لرنڭ يازوسز بولون موافق كوره لر. ينه اوشبو سببكه ميني روسلرنڭ و آلمان يعني نيمسلرنڭ استينه خريطه لرنڭ بلغه، طاوا سملري بيك نچكه گنه يازو ايلن يازلغان بولا؛ شا كر لرده تيزگنه اسملرنى اوقى آلمانلقلرنڭ شكللر و وضعيتلرنى طانوغه مجبور بولادر.

شا كردلر طرفندن صزلغان خريطه لر: بالالارغه خريطه نى اوقورغه و آنڭ كورگانلرن طانرغه اويره تكاچ يوغاريره ق صنفلرده باشك قاراب سوڭره ياندىن خريطه صزارغه اويره تلور. بوتهرينلر بالانڭ قولن آچه، رسمگه اويره تهر. اوقلغان جغرافيانى بالانڭ ذهنك نغيتو ايچون ايڭ قصه يول بودر.

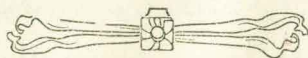
قابارتمه خريطه لر، قارت پوستاللر، كره مصنعه، كتاب و سائره. . . ير اوستنده گى طاوا، چوقور، كول و دينگزلرنى كورسه توب ياصالغان قابارتمه خريطه لرده بيك فائده ليدر. شولا يوق قارت پوستال يعني آنكريتكه لردن ده جغرافيا درسى ايچون بيك فائده لنو ممكن: چونكه مشهور شهرلرنڭ هر قايوسينڭ اوزلرنده گى مکتبلر، محكمه لر، موزه و خسته خانلر، باغچه و مسيره لر ينى . . . منظره عموميه سيني وتيره ياغيني كورسه تكان قارت پوستاللر باردر. بر شهرنڭ ايڭ اهميتلى رسم و منظره لرى توشرلگان قارت پوستاللر جيولوب بر قاطرغه غه يابشدرلسه و هر رسم آستنه تيوشلى سوزلر يازلسه، البته بالالر ايچون شول شهر حقنده اساسلى معلومات آلورغه بيك زور ياردم ايته چكدر. زمانمزه بونلرنى طاوو و حاضرله و بيك آنصات اش. بر شهرنڭ قارت پوستاللرن

طابو ایچون شول شهرده گی برطانشفه یا که بر کتابچیغه مراجعت ایتو
یتهدر.

کره مصنعهلر، آی وقویاشلر نڭ حرکتینی و آنلر نڭ طوتلووینی
کورسه تکان قوراللر وخریطهلرده جغرافیا درسی ایچون کیره کلی
نرسهلردر.

جغرافیا کتابلرینڭ صورت ترتیبی البته تعریف ایتدی کمز اصول
تدریسکه موافق بولورغه، اچی قوری اسملر ورقملر ایله گنه طوترلیمیچی
بجئنه متعلق رسملر وخریطهلر ایله زینتلنگان واسم حاصلر نڭ اوستلری
حرکه لنگان بولورغه وبالالرنی قزقندرلق روشک ایضاحاتلی بولورغه
تیوشدر.

ابتدائی مکتبلر ایچون یازیله طورغان جغرافیا کتابلری حقیده فکر
آلورغه تلنگان کیسه لر $\Theta. \Theta. \text{Пуцыковичъ}$ طرفندن تألیف و
 Н. А. Запанковъ طرفندن اصلاح ایتلنگان „Географія“ اسملی
کتابکه کوز سالسونلر.

« سىگىزىنچى باب »

تارىخنىڭ اصول تدرىسى

تارىخنىڭ اهمىتى . - تارىخ اۆلگى قوملارنىڭ حاللىرىدىن ، طور-مىشلەردىن ، ترقى و مدنىتىلارنىڭ درجەسىدىن ، اخلاق ، عادت و دىنلەردىن باھت ايتە ؛ شول روشە بىزنى اۆتكەن زامانلاردىن خەبەر دار قىلە در . باخسوس تارىخ مىلى ، آتا بابالارمىزنىڭ بۆلدىلى و ماقطاولى اشلىرىن بىلدۈرۈپ بىزنى افتخار ايتدەرە ، حكومتىمىزگە و طن و ملتىمىزگە بولغان محبتىمىزنى آرتدەرە و آنلارنىڭ كىمچىلىكلىرىن و خىطالارنى كۆرسەتۈپ بىزنى سىسكەندەرە و اويغاتە . و الحاصل تارىخ ، اۆلگى قوملارنىڭ حاللىرىن و اشلىرىن كۆزىمىز آلدىنە كىتۈرۈپ بىزگە بىك كۆپ درس و عبرتلىر بىرە و كىلە چكىمىز اىچون طوغرى يوللار كۆرسەتە . بىنئە عليه بالالارنىڭ تربيە مدنىيە و اخلاقىيەلىرى اىچون تارىخنى يىغىشى بىر واسطە بولماس . شونىڭ اىچون بۇگون مدنىيەلى مىللەرنىڭ ھەر قايسىنىڭ مەكتەپلەرنىڭ تارىخ درسى بىك زور اۈرن طوتە و آڭا بىك زور اهمىت بىرىلە . آندىن باشقەدە تارىخ بالانىڭ محاكەمە قوھىنى بىك اوسدەرە ، تصور و خىيال دائىرەسىنى كىمكىتە در . جانىڭ تصور و خىيال ايتە آلو قوھىسىدە بىك اهمىيەلى نرسە بولۇپ آدمنىڭ موفقىيەتى اىچون مۇلقا آنڭ اوسوۋى و كىمكىاۋوۋى لازم . تارىخنى خەبىرى بولماغان كىمىسەنىڭ فەكرى بىك طار دائىرەدە گەنە و بىك توبەنن محىطكە گەنە يۈرى ، كىمكىايە و كۆتەرىلە آلەمى ؛ قاناتسىز و آفساق قوش كىبى بولادىر . البتە بۇ فائىدەلەر بالالارغە آڭلاسىلا و آڭلاماسەلەردە تارىخ كىتابلىرىن ياتلاتۇ ايلەنگەنە اصلا بولمى ، بلىكەدە توبەندەگى اصول تدرىسىنى طوتارغە تىۈش .

تاریخنگ اصول تدریسی . - ابتدائی مکتبلرده ملی وطنی تاریخ یعنی ترک - تاتار و روسیہ تاریخی اوقتلورغہ ، رشدی صنفلرده غنہ تاریخ انبیاء و اسلام کورسہ تلورگہ (*) تاریخ عمومیدن ایسہ یالغز تاتار ، روس ، اسلام تاریخلرینہ بیک کیرہک بولغانلر یغنہ سویلہ نرگہ تیوش .

تاریخ درسی باشک اولوغ کیمسہ لر ایلہ بعض پادشاہلرنک ترجمہ حاللری حکایہ روشنک آکلاتلو ایلہ باشلانرغہ ، آقرونلابقنہ چن تاریخ درسنہ کریلورگہ تیوش . ہمک جغرافیادہغی کبی اوزی طورغان شہردہ وتیرہ یاغندہ یاقتراق زمانلرده بولوب اوزغان واقعہ لردن وشول تیرہدہ یەشەب کیتکن اولوغ ومشهور کیمسہ لرنک ترجمہ حاللردن وشول تیرہدہ بولغان « زیارت ، قلعه ، مسجد ، کوپر ، اوبا » کبک ایسکی اثرلر طور وسنکغی معلومات تاریخیدن باشلاو؛ شول ایسکی نرسہ لرنی شاگردلرگہ کورسہ تو و آقرونلاب اصل وطن ومملکت تاریخنہ کروب کیتو ایگ فائلی اصولدر . ایسکی زمانلردن بحث ایتکاندہ گل پادشاہلر اسملرینہ وتورلی صوغشلرغہ غنہ اہمیت بیرمیچی ، شول زمانکغی قوملرنک بتون حاللرینی کوزمن آلدینہ کیترہ طورغان عرف وعادتلرندن ، قانونلرندن ، دینلرندن ، ہنر و مدنیتلرندن ، عسکر وصوغش قوراللردن ، شجاعت وثبات کبی فضیلتلرندن بحث ایتہرگہ ؛ شاگردلرنی اثرلندرلک وبتون اول واقعہ لرنی و اول زمانکغی کیمسہ لرنی وطورمشلرنی کوز آلدینہ کیترلرک درجہدہ درسنی تملندرگہ وجانلاندرغہ تیوش . بر قہرماننک غایت مہابتلی سوزلرن نقل ایتکاندہ شول قہرمان کبک غایت عظمتلی طور ایلہ مہابتلی سویلہرگہ والحاصل معلم بتون تنی وجانی ایلہ ایسکی

(*) ابتدائی صنفلرده حضرت محمد علیہ اسلام ایلہ باشقہ ایگ مشہور پیغمبر - لرنک ترجمہ حاللری ، دین اسلامنک ظہوری ، بعض اصحاب کرام و ائمہ عظامنک ترجمہ حاللری حقدہ معلم طرفندن آوزدغنہ دین درسلرنہ معلومات بیریلورگہ تیوش . شونک ایچون ابتدائی صنفلرغہ مخصوص یانلغان دین کتابلرندہ بوطورودہ قصقہچہ معلومات بولو بیک لازمدر .

واقعه لرنی و بحث ایتلگان کیمسه نڭ احوال روحیه سینی تجسم ایتدررگه طریشرغه تیوش. ابتدائی مکتبلرده وطن و پادشاهلقغه صداقت و ملتکه محبت حسینى بیره طورغان ایڭ برنچی درس تاریخ بولغا. نلقدن، البته تاریخنى بالالرنڭ ملتیزگه و حکومتیزگه محبت و صداقتلری آرتورلق روشک و وحلی و تاءثیرلی ایتوب اوقتولازمدر. تاریخ درستی کیره گنجه جانلاندر و، واقعه لرنی تمام بالالرنڭ کوز آلدینه کیترو ایچون بالالرنی آلدانراق بر آزارلرگه کیرهك بولا. مثلا: صوغش، صلح، معاهد، مدنیت، جمعیت، حکومت، پادشاه، قانون کبک نرسه لر حقنده تیوشلیچه معلومات بیروب تمام آنلرنڭ نی نرسه ایکانلکلرن ایڭ عادی مثاللر ایله آڭلاترغه و آنلرنڭ قوری برسوزگنه بولماغانلقلرن تمام توشندررگه تیوش بولا. تاریخه کرشمه سدن الیک بونلر طور و سنک برنیچه درس بیرلسه البته تاریخنڭ آڭلاشلووی و شاگردلرنڭ ایتکان فائده لری چیکسز بولاچغی شیهه سزدر. حالبوکه بزنگ معلملر مز موندی حاضرلکنی برده اشلهمه ولری اوستنه کتابده اوچراغان شوندی اصطلاحلر حقنده آرنه بولسون ایضاحات بیرونی کیره کسنمیلر.

تاریخ درسندن بالالرنی فائده لندره طورغان واسطه لرنڭ برسیده ایسکی واقعه لرنی، اولنگی معیشت، اداره، قانون، عسکر، محکمه، هنر و معارف کبیلرنی زمانمزه غیلر ایله چاغشدر و آرالرننغی اوخشاش و آیورمه لرغه بالالرنی دقت ایتدرودر. والحاصل تاریخ درسی « الیک سوزی ایله باشلاب « حاضر » سوزی ایله دوام ایتهرگه تیوش.

درس آڭلاتقاندی تاریخه مخصوص استینه خریطه لری و تاریخ رسملرنی استعمال ایتهرگه یا که خریطه نی قاره طاقته غه صزارغه، درسدن سوڭک رسملرنی صنفده طوتارغه کیرهك.

بیرلگان درسنى شول درسدوك بر نیچه شاگردگه سویله تو

ياکه خلاصه سن یا صاتو یا خود شول درسکه عائد توری توری سؤاللر
صورتاریخ درسی ایچون ایك کیره کلی تمرینلر بولوب ، معلم آنی هیچ
اهمال ایتمه سکه تیوش .

تاریخ کتابی . - فن تدریسکه موافق ای توب ابتدائی مکتبلر
ایچون یازلغان تاریخ کتابلرنک ایکی قسم بولا: بر قسمی خلاصه لردرکه ،
تاریخی واقعلر قصقه و آکلاشلورلق روشک آکلاتلغان بولا . بونی
کوبسنجه قالینراق حرف ایله باصالر . ایکنچیسى نقللردرکه ، بو قسمده
ترجمه حاللر ، بحث ایتلگان ملتنک مدنیتی ، معارفی ، صناعی . . .
مشهور محاربه و اهمیتلی واقعلرنک تفصیلاتی و الحاصل بالالرقزغوب و یارل-
توب اوقورلق و آنلرغه اساسلی معلومات بیررلک و تاریخقه محبتلرن
آرتدرلق نرسه لر یازلغان بولا .

کتابنک اچنده رسم وخریطه لرده بولورغه کیرهک . بیگره کده رسملر
بولو بالالرنی قزقسندر وغه ، هوس ودقت ایله اوقولرینه بیک زور
سبب بولادر . بو روشقه یازلغان تاریخ کتابی روسلرده و باشقه ملتلرده
بولسه ده بزده یوقدر . روسچه بلمه گانلر ، احمد راسم بکنک بالالر
ایچون یازغان « عثمانلی تاریخی » اسملی کتابینی آلوب قارارغه
یاری . البته اول وقت بالالر ایچون یازیله طورغان تاریخ کتابینک
نی روشقه بولووی تیوش ایکانلگی آکلاشله چقدر .

« طوغزنجى باب »

حساب و ھندسەنىڭ اصول تدرىسى

حسابنىڭ اهمىتى و فائىدەسى . - ابتدائى تحصيلنىڭ ايڭ اهمىتىلى بىر جزئى بولغان حساب، انساننىڭ تىركلىگى و يەشەۋى ايچون بىك كىرەكلى بولغان بىر فننىر . آڭلاۋ و محاكە قەۋەسىنىڭ كىڭايۇۋىنە و اوسۇۋىنە ايڭ زور ياردەم ايتكان نرسە حسابدىر . شېھەسز صرف و نحو، تارىخ و جغرافىيا كېك فنلارنىڭ محاكە نڭ آرتۇۋىنە بىر آز ياردەملرى بار . لکن ھېچ بىرىسى حساب و باشقە علوم رياضىيە درجەسنىك توگىل . حساب ھىر وقت محاكە قەۋەسنى اويغانە و حرىككە كىترە . رياضيات كىشىنى آچقلىق ، آنق درىستلىك ، منطقى بەيلەنش ازلەرگە كۆنكدرە . رياضيات حقىقتلرى ، چلبىر بوجرەلرى كېك بىر بىرسىنە بەيلەنگان بولا . رياضياتك بىر مىنوتقنە دقتسىز - لك دە ، بىر بوجرەنىڭ اوز يىلوۋى ايلە بتون چلبىر نڭ اوز يىلوب قالوۋى كېك ، بتون آلدەغى طرىشولار نڭ بوشقە كىتوۋىنە سبب بولا . دقت رياضيات اوقونىڭ نىگىزى بولغانلىغى ايچوندە ، بونى اوقوغان كىشىدە مطلقا دقت قەۋەسى بىك آرتە . بالانى بىدېھلىككە ، درىستلىك و انتظامغە ، تىسلىسلى افكارغە عادتلەندىرە طورغان بىرفن بولسە اول دە رياضياتدىر . آندىن باشقە حسابنىڭ عملى فائىدەلرىك چىكسىز در . عادىگنە آلىش بىرىشە اش حسابقە باروب طوقتالە . ايڭ عادىگنە اول كىشىلرىك اوقو يازودن اليك حسابقە محتاج بولالار . حسابنىڭ اوشبو اهمىت و فائىدەلرى ايچون تا بىرنچى صنفدوق بالالارغە حساب اۋىرەتە باشلارغە تىوش . بالالار بىر ياقدىن حرف طانى و سوزلر ھىجالى باشلاغاچدە ايكنچى ياقدىن سانارغە ذھنىدىن قوشارغە و چىقارغە اۋىرەنە باشلاولرى لازىمدىر .

اصول تدریسی . - (*) یهش بالالرغه حساب اوقوتقاندە اصول حدسی ایله اصول کشفی وتولیدینی تطبیق ایتەرگه تیوش . بالالرغه باشلاب ذهنی وعملی روشک اونغه قدر صانارغه و اونغه قدر یازە بلورگه اونغه قدر بولغان عددلرنی جمع ، طرح ، ضرب وتقسیم ایتەرگه وشول عددلر داخلندە مسئله حل ایتەرگه اویره تلور . بونلر دة تمام ملکه کیترگاچ یوزگه قدر صانارغه و یازارغه و یوزگه قدر بولغان عددلرنک اعمال اربعهسی ومسئله حللری اویره تلور و آندنصوڭ مڭگه قدر و آندن یوغاری بولغان عددلر و آنلرنک اعمال اربعهسی اویره تلور . صانارغه و اعمال اربعهگه اویره تکانده چوقلر ، طاشلر ، چیکلاوکار . . . خصوصی یاصالغان اشچوط تویمهلری وحتی کتابلر ، دفترلر ، اورندقلر کبک مادی نرسه لردن فائده لنورگه کیرهک بولا . مثلاً : صانارغه ، جیارغه و چغاررغه اویره تکانک قولغه بر نیچه چبوق آلوب قولمده نیچه چبوق بار ؟ دیب صورارغه ، تورلیچه صانده چبوقلر آلوب اونغه قدر صانارغه اویره ترگه ، آندنصوڭ بو قولمده غی اوچ چبوقه طاغن ایکی چبوق قوشسەم نیچه ایتە ؟ یا که قولمده غی اوچ چیکله و گمندن ایکیسن فلان افندیگه بیرسەم اوزمده نیچه قالیر ؟ کبک سؤاللر ایله بالالرنی جیارغه و چغاررغه اویره تو تیوش بولا . سوگره دن اونغه قدر بولغان رقملرنی یازارغه اویره توب ذهنی وشفاهی صورتده یاصالغان جمع وطرحلرنی رقملر واسطه سیله طاقتە و کاغذ اوستنده اشلەرگه اویره ترگه کیرهک بولا . صانارغه ، جیارغه و چغاررغه اویره تولر البته بیک کوب مثاللر ایله ملکه نندرو ایله بولاچقدر .

ضربقه اویره تکانده ایسه ، مثلاً : اوڭ وصول قولمغه ایکیشهر چبوق آلوب بارسی نیچه ایتە ؟ دیب صوراب شاگرددن دورت ایتە

(*) حسابنک اصول تدریسی حقنک طاغنک تفصیلیره ق معلومات آلورغه تلەگان افندیلر «Вишневский» ناک «Методики арифметики» اسملی کتابنه مراجعت ایتسونلر .

جوابن آغاچ ، « ايکي يرده ايکڭ دورت ايتە ايکان » ديگان نتيجهنى ؛ ياکه اوستهل اوستنه اوچ اورنغه ايکيشهر چيکلاوک آيروب قويوب آنلرنڭ برسى نيچه ايتگانلگن صوراب شاگرددن آلتى ايتە جوابن آغاچ ، « اوچ يرده ايکڭ آلتى ايتە ايکان » نتيجهسینی چغارترغه وباشقه مثاللر ايله ده حاصل ضربلری اوندن کیم بولو شرطی ايله بر نيچه عددلرنڭ بر برسینه ضربن ذهنی و عملی روشده توشندررگه کیرهك بولادر . تمام ملکه دنصوڭ طاقته و کاغد اوستنه ضرب عملیاتینڭ نيچک اشلنگانلگی کورسه تلور .

تقسیم اویره تکانده ایسه ، مثلاً : آلتی چبوق آلوب آنی تیگنر ایتوب ایکیگه آيروب قويغاچ ، شاگرددن نيچه شهر ايکانلگن صورارغه و آندن اوچ ايتە جوابن آغاچ ، « آلتینی ایکیگه بولسهك ۳ تیه » ايکان ديگان نتيجهنى چغارترغه ؛ طاغنده بيك كوب مثاللر ايله اونغه قدر بولغان عددلرنی بر برسینه تقسیمدن چقغان خارج قسمتینی طابارغه و تمام ذهنا تقسیمگه ملکه دنصوڭغنه کاغد و طاقته اوستنده آنلرنڭ نی روشلی تقسیم ايتلگانلکرن بلدررگه تپوش بولادر . دورت عملدن هر قاپوسی اویره تلگانصايون درجه سنه مناسب ذهنی و تحریری مسئله لر حل ايتدررگه تپوش .

موندنصوڭ يوزگه قدر و آندن آرتق بولغان عددلرنی اویره تکانده و آنلرنڭ اعمال اربعه سنده دخی چبوقلر ، طاشلر کبک مادی واسطه لر استعمال ايتلو لازم . لیکن کتابمزنڭ جیمی مساعده ایتمه گانلکدن آنلرنڭ هر قاپوسینڭ صورت تعلیمی کورسه تلمه دی .

مونده قدر سويلهنگان نرسه لر ايله توبانلگی نمونه دقت ايله قارالسه و تیکشورسه حساب اوقوتقانده نیندی يول طوتارغه تپوش ايکانلگی بيک آنصات آڭلاشلور .

حاضرگه تلمه زده يازلغان حساب کتابلردن عمده الاسلام و نور احمد

افندیلرنڭ ترتیب ایتدکلری « حساب » اسملی کتابلری فن تدریس قاعدلرینه یخشیغنه رعایه ایتلوب یازلغانلقدن اول کتابنڭ بر نسخهسی معلمنڭ قولنده بولو مصلحتدر . شا کردلرنڭ قولنک بر ایکی یلغه قدر هیچ حساب کتابی بولماسقه تیوش . لیکن تمرین ومسئلهلرن حل ایتو ایچونگنه بولغانده یاری . آوروپاده و روسیه ده باصلغان رسملر وشکللر واسطهسیله سانارغه وعددلر حقنک فکر آلورغه و آنلرنڭ اعمال اربعهسن یاصارغه اویرهتکان حساب کتابلری روشنده بولغانلریغنه بالالرقولنه درس کتابی ایتوب بیریلورگه یاریدر . شا کردلرنڭ حساب کتابی ، معلم افندی ایله آنڭ طاقتهده اشلهگان اشلری واستعمال اینکان مادی واسطهلریدر . « حساب شوندن بحث ایته ، کمیت شوگا دیرلر ، عدد ورقم شوگا دیرلر » کبک تعریفلر ایله باشلانغان حساب کتابلرن یاش بالالرنڭ قولینه بیرو توگل ، ابتدائی مکتب ایشگندن ده کرترگه یارامی .

حساب درسندگی مسئلهلرنڭ ترکلکسگه فائدهلی یعنی سودا ، هنرگه و ایگونچیلکسگه یارارلق بولووی ، همک شا کردلرنڭ اول یاکه شهرده بولولرینه ویاشلرینه قاراب اوزگاروی تیوش .

آرشین ، صاژین ، متره ، قداق ، مئقال ، کیلوگرام ، چیرک ، لیتره کبک مشهور مقیاسلر یعنی اولچاولر اجزا واضعافی ایله اویرهتلورگه و اویرهتلگانده شول اولچاولرنڭ اوزلری کورسهتلورگه تیوشدرکه ، بالالرنڭ ذهنلرنک قوری خیالغنه بولوب قالماسونلر . حتی اول اولچاولر ایله صنفنڭ و پارطهلرنڭ اوزونلقلری و کیکلککلری اولچهنرگه ، شول روشچه مقیاسلرنڭ وظیفهلری ونی ایکانلککلری حقنک درست وییلگولی معلومات بیررگه طریشو تیوش .

خلاصه : حساب باشده ذهنی وشفاهی ، صوگره عملی وتحریری تعلیم ایتلورگه کیرهک .

طرح عملیاتی

حساب درستدن برنونه

- م — اوغلم؛ قولمده نیچه کتاب بار؟
شاکرد — قولگنژده بیش کتاب بار.
- م — برسن سزگه بیرسهم مینده نیچه کتاب قالور؟
ش — دورت کتاب قالور.
- م — قولمده غی دورت کما بدن ایکمسن ایبده شگنژگه بیرسهم؟
ش — ایکی کتاب قالور.
- م — اوغلم (۱۱) سز سویلهب قارا کز، اوشبو اوستهل اوسمنده نیچه قرنداش قلمی بار؟
ش — یدی قرنداش قلمی بار.
- م — بوزلردن ایکمسن آلوب کسه مگه صالحهم اوستهل اوستمنده نیچه قرنداش قلمی قالور؟
ش — دورت . . .
- م — دورتمی؟ یه، یخشیلاب صاناب قارا - کز، نیچه قلم بار؟
ش — بیش قلم بار.
- م — آلا ی بولغاچ یدی قلمدن ایکی قلمنی آلغاچ نیچه قالا ایکان؟
ش — بیش قالا.
- م — یاری اوغلم. یدی قلمدن ایکی قلم آلمیچی اوچنی آسه ایدم نیچه قالور ایدی؟
ش — اول وقت دورت قالور ایدی.
- م — اکر یدی قلمدن دورتیسن آسه م نیچه قالور ایدی؟
ش — اوچ قلم قالور ایدی.
- م — شول قارشکده غی استینه ده نیچه رسم لوحه سی بار؟
ش — سیگن لوحه بار.
- م — بولوحه لردن اوچسین هوند توشر - سه م استینه ده نیچه لوحه قالور اوغلم!؟
ش — بیش لوحه قالور.
- م — بو بیش لوحه ننگ اوچسینده ایکنچی بوله گه ایتسهم استینه ده نیچه لوحه قالور؟
ش — ایکی لوحه قالور.
- م — (شاکردکه واق چبو قلدن برنیچه سن کورسه توب) قولمک نیچه چبوق بار اوغلم!؟
ش — طوغز چبوق بار.
- م — بو طوغز چبوقدن ایکمسن اوستهل اوستنه قویسه م قولمک نیچه چبوق قالور؟
ش — (چواب بیرمهس تیک طورر)
- م — صاناب قارا کز قلمی قولمده نیچه چبوق بار ایکان؟
ش — یدی چبوق بار.
- م — آلا ی بولغاچ طوغز چبوقدن ایکمسن آلغاچ نیچه چبوق قالا ایکان؟
ش — یدی چبوق.
- م — طوغز چبوقدن ایکی چبوق آلمیچی اوچ چبوق آسه م نیچه چبوق قالور ایدی؟
ش — آلتی چبوق قالور ایدی.
- م — کسه گزده طوغز تین آچه کز بولوب، اوچ تیننه دفتر آسه کز، کسه گزده نیچه تین قالور؟
ش — آلتی تین قالور.

م — اوغلام احمد افندی بوکون اتکاگز —
دن نیچه تین آلدگز؟

ش — سیگز تین.

م — بونڭ ایله نی آلاسز؟

ش — اوچ تیمنه آلمآ آلام، آنی آشدن
صوڭ آشیم .

م — یاری اوغلم. آلی بولغاچ کسه کزده
نیچه تین قالا؟

ش — بیش تین قالا .

م — شوندن طوغز چبوق آلدگز اوغلم.

۱۷. (شاکرد طوغز چبوق آلور)

یاری بو طوغز چبوقنڭ اوچیسن ایبده —
شکزگه بیرسه کز قولکزده نیچه چبوق
قالور اوغلم؟

ش — آلتی چبوق قالور.

م — یاری اوغلم. ایسمزده طورسون
ایچون بوئی طاقتغه یازبق . الیک

قولکزده نیچه چبوق بارایدی؟

ش — طوغز چبوق .

م — آلی بولغاچ طاقتغه طوغز چبوق
یازگز. (شاکرد طاقتغه طوغز رقمینی
یازار.)

م — یاری، ایبده شکزگه نیچه چبوق
بیرگان ایذگز؟

ش — اوچ چبوق بیرگان ایدم .

م — بو اوچنی ده طاقتغه طوغز رقمینڭ
آستنه یازگز.

(شاکرد یازار)

م — طوغز چبوقدن اوچیسن ایبک شکزگه
بیرگاچ قولکزده نی قالدی؟

ش — آلتی چبوق .

م — حاضر آلتی چبوقی ده الیک یازغان

صانلرنڭ آستنه یازگز. لکن اڭلیکلردن
آیرو ایچون آنلرنڭ آستنه شوندی بر

« » سزق سزیق . حاضر طاقتغه
یازغانسکزنی اوقوگز. (شاکرده توباندک —

گی روشچه اوقور):

الیک قولمده بولغان چبوقلر ۵

ایبده شمگه بیرلگان چبوقلر ۳

قولمده قالغان چبوقلر ۶

معلم — تمام بو روشچه یازغاچ طاقتغه
یخشیراق آڭلاشله توگلمی؟

(مونه اوشبو روشچه اونغه چاقلی بولغان
عددلرنڭ طرحن اویره تکاچ شاکردلرنی
تمام آنده ملسکه لندرر.)

طوغزدن آرتق عددلرنڭ طرحی نی
روشچه اویره تلیگاننده کورسه تیک :

معلم — علی افندی سزکیلکگز. بوندن
اون بیش چبوق آیروب آلیگز.

شاکرد — (اونار چبوق ایتوب بهیلنگان
کیسه کلردن برنی آلور. صوڭره دیسته لی
چبوقلرنڭ یاننده غی یالغز چبوقلردن
بیشنی آلور) مونه بردیسته آلدیم. دیسته ده

اون چبوق بار. بوندن بیش یالغز چبوق
آلدیم . بارسی اون بیش چبوق بولا .

معلم — بو اون بیش چبوقدن دورتیسن
ایبده شکزگه بیرگز. (شاکرد یالغز چبو —
قلریاغندن دورت چبوق آلوب ایبک شنه
بیرر.) حاضر قولکزده نیچه چبوق بار؟

شاکرد — اون بر چبوق بار . مونه بر
دیسته ایله بر چبوق .

م — یاری اوغلم. بونلرنی ده طاقتغه

ش — مونه بر دیسته ایله بیش چبوق آلدیم .

م — حاضر بو اون بیش چبوقدن آلتیسن ایبدنه شکرزگه بیرگز .

ش — یالغز چبوقلردن قولمه بیشکنه بار، شونلر نیغنه بیره آلام .

م — مین ایبدنه شکرزگه آلتی چبوق بیر دیب ایتمه بیت .

ش — یالغز چبوقلر یاغنه آلتی چبوق یوق . . .

م — طاغنی نی قدر چبوق کیرهك بولا؟ ش — بر چبوق .

م — یاری اوغلم، آلائی بولسه قولسکزده غی دیستهنی شیشوب، اچندن بر چبوق آلوب بیش چبوق یاننه قویگز . (شاگرد

دیستهنی شیشوب بر چبوقنی بیش چبوق اوستنه قویار) حاضر آلتی چبوق بولدی توگلمی، ایندی آئی ایبدنه شکرزگه بیرگز، حاضر سز ناک قولسکزده نی قالدی ؟

ش — بر دیستهدن بر چبوق کیم قالدی .

م — بر دیستهده اون چبوق بارایدی . آلائی بولغاچ قولسکزده نیچه چبوق قالغان بولور ؟

ش — طوغز چبوق قالغان بولور .

م — بو طوغز چبوقنی دیستهلر یاغنه قویار بزنی، ئله یالغز چبوقلر یاغنه می؟

ش — طوغز چبوقنی دیستهلر یاغنه قویه آلمیز، چونکه دیستهنی بوزدق .

بر چبوق کیم بولدی . حاضر طوغز چبوقنی یالغز چبوقلر یاغنه قویار بیز .

م — آفرین اوغلم! بواشله گانمزی ایندی طاقتغه یازیق .

یازوب قاریق . باشده قولسکزده نیچه چبوق بار ایدی ؟

ش — اون بیش چبوغم بار ایدی، مونه دیستهلر یاغنه بر یازام . یالغز چبوقلر یاغنهده بیش یازام .

م — سوگره ایبه شکرزگه بیرگان چبوقلر ناک صانن ده آست یاقغه یازگز .

ش — مونه ایبه نمه دورت چبوق بیرگان ایدم، یالغز چبوقلر یاغنه دورت صانن یازدم .

م — بویولی نی ایچون دیستهلر یاغنه بر نرسده یازمادگز ؟

ش — چونکه ایبه شمه دیستهلر یاغندن بر نرسده بیرمدم . یالغز طاق چبوقلردن دیرتنی بیردم .

م — یاری اوغلم، اولسگی طرخلرده گی کبی یازلغان صانلر ناک آستنه بر صزق صزگز و قولسکزده نیچه قالغان بولسه آئی ده صزق آستنه یازگز .

ش — (صزقنی صزار) مونه بیش یالغز چبوقلردن دورتیسن ایبدنه شمه بیرگاچ قولمه آنلردن یالغز بر سیگنه قالدی .

بر صانن یالغز چبوقلر آستنه یازام . قو- لمده غی دیستهنی ایبه شمه بیرمدم قولمه قالدی . آنک ایچون آئی ده یازام .

قولمه اون بر چبوق قالدی .

۱	۵
۴	۴
۱	۱

قولمه غی چبوقلر
ایبدنه شمه بیرلگان چبوقلر
قولمه قالغان چبوقلر

معلم — یاری اوغلم، سز کیلگز (۲۳) ینه ایبه شکرزگه کبی اون بیش چبوق آیرگز .

حاضر بویاقدە اون اوچ چبوق بولدی .
حاضر بونلردن ایبدەشمگه بیش چبوق
بیره آلام .

م — آفرین! بیروب قاراگز نیچهوقالور
ایکان ؟

ش — ایبدەشمگه آیروب بیشنی بیرگاج
یالغز چبوقلر یاغنده سیگز قالدی . بر
دیسته ایلن بارسى اون سیگز قالغان بولا.
م — یاری اوغلم . بو اشله گانگرنی
حاضرده طاقتدهه یاصاب قاراگز .

ش — قولمده یگرمی اوچ چبوغم بار
ایدی، صانن طاقتنه یازام . صوگره ایبدە -
شمگه بیریله طورغان بیش چبوقنی ده
آستقه یازام . ایبدەشمگه بیریله طورغان
بیش چبوق یالغز چبوقلر یاغندهه طابلمه -
غاناقدن دیستهلرناڭ برسن شیشوب یالغز
چبوقلر یاغنه قوشدم . اوشبو اون اوچ
یالغز چبوقلردن بیش چبوقنی چغارغاچ
سیگز قالدی . شوناڭ ایچون آستقه سیگز
چبوق یازام . ایکی دیستنهڭ برسی
شیشلگاج برگنه دیسته قالغان ایدی .
شوناڭ ایچون آستقه برگنه دیسته یازام .
مونه قولمده قالغان اون سیگز چبوقناڭ
صانیده طاقتنهه یازلغان بولدی .

۲	۳
◆	۵
۱	۸

قولمده غی چبوقلر
ایبدەشمگه بیرلسگان چبوقلر
قولمده قالغان چبوقلر

ش — قولمک اون بیش چبوق بار ایدی
مونه یازام . صوگره ایبدەشمگه آلتی
چبوق بیرگان ایدم، آنی ده آستقه یازام
وایکسناڭ آستنه بر صزق صزام . بیش
چبوقدن آلتی چبوق آلوب بولماغاناقدن
دیستهنی شیشدک . قولمده اون بیش یالغز
چبوقلر جیولدی . بواون بیش چبوقدن
ایبدەشمگه آلتی چبوق بیرگاج قولمده
طوغز چبوق قالدی . طوغز چبوقنی
یالغز چبوقلر یاغنه یازام .

۱	۵
◆	۶
◆	۹

قولمده غی چبوقلر
ایبدەشمگه بیرلسگان چبوقلر
قولمده قالغان چبوقلر

م — آستقه دیستهلر یاغنه برر نرسه
یازاسز می ؟

ش — یوق، قولمده دیسته قالمادی بیت .
طوغز چبوقنهه قالغان ایدی، آنی ده یالغز
چبوقلر یاغنه یازدم .
م — آفرین اوغلم! حسن افندی ایندی
سز کیلسکز . یگرمی اوچ چبوق آلسکز .
ش — مونه ایکی دیسته آلدیم، اوچ
یالغز چبوق آلدیم، بارسى یگرمی اوچ
بولدی .
م — بویگرمی اوچ چبوقدن بیشیمسن
ایبدەشکز که بیرگکز .

ش — یالغز چبوقلر یاغنه اوچکنه چبوق
بار . شوناڭ ایچون ایکی دیستنهڭ برسن
شیشهرمن، ویالغز چبوقلر یاغنه قویارمن .

هندسه درسی . — فرانسه ابتدائی مکتبلرنک هندسهده اوقوله .
اسویچره مربیلری ایسه ابتدائی مکتبلرده هندسه بولوون موافق

كورمىلر. قيون ويوغارى بحثلرى بولغان هندسەنى تامامى ايله ابتدائى مکتبەدە اوقتو موافق بولماسەدە حسابنىڭ ياردەمچىسى ومتممى بولغان بعض معلوماتنى هندسەدن آلوب اويرەتو مەكىندىر. شونىڭ ايجون ابتدائى مکتبلردە هندسەنى آيرىم بىر فن روشندە اوقتولمىچى يالغز باشلانغىچى، بىك كىرەكلى بحثلرى وتطبيقاتى بحث ايتلورگە تيوش (*).

يعنى:

- ۱ - تورلى اولچاويلرنىڭ استعمال ايتلووى.
 - ۲ - تركلىكدە اوچرالە طورغان سطح وحجملرنىڭ اولچانوى.
 - ۳ - ايك آنصات مساحە وتسويه عملياتنىڭ اويرەتلووى كىك ايك مېم نرسەلر بولورغە تيوش.
- بو قدر معلومات ابتدائى مکتبلرنىڭ صوڭ صنفلرنە اگردە بيش يىلق ابتدائى بولسە دورتنچى وبىشنىچى صنفلرنە بىريلورگە تيوش.
- ايگونچىلىكدە، تورلى هنرلردە، تركلىكنىڭ تورلى وقتلرنە ھمدە رسم درسلىرنە هندسەدن بو قدرگنە ابتدائى معلومات مطلقا كىرەك بولاچقىدر.

اصول تدرىسنە كىلسەك: هندسە معلوماتى بىك عملى روشدە وھربىر شەكل ومادەلرى كورسەتلوب اويرەتلورگە، فىنى تعبير واصطلاحلردن وتعرفلردن مەكىن قدر صاقلانورغە تيوش بولا. لىكن شولاى بولسەدە بىر مىثل بىر كره كورسەتلىگان چاقدە بو تعبيرلر اورنىنە «اوج پوچماقلى، توگەرەك» ديورگەدە حاجت يوق. ايك كىرەكلى و آنصات تعبير و اصطلاحلرنى مطلقا اويرەتە بارو لازمىدر. بالالارغە شەكللرنى طاقتەغە صزوب كورسەتو ايله باشلاماسقە، تيمور چىوقدن، آغاچدن، بالچىقدن، فاطرغەدن ياصالغان شەكللر كورسەترگە و بونلرنى بالالارنىڭ

(* لىكن رشدى مکتبلردە مەجملا عملى هندسە اوقتولورغە وتطبيقاتى بىك زور اهميت بىريلورگە تيوش.

« اونچى باب »

معلومات فنيہ نك اصول تدریسی

معلومات فنيہ نى ؟ - علوم طبيعہ نك ايك اھميتلى بحثلىرى و حفظ الصحه قاعدلىرى ايلہ ، كيرەكلى و فائىلى ھنرلىرى و نرسەلر ايلہ بالالرنى طاشدروغە « معلومات فنيہ درسى » ديب ايتلە .

جناب حق طرفندن ياراتلغان دنياغە و آندەغى جانلى و جانسىز نرسەلر نك بارچەسنە و اول نرسەلردە بولوب طورغان اوزگارشلرنك ھيئت مجموعەسنە فن تلكە « طبيعت » ديلر . شول طبيعتدن ، يعنى آنغى نرسەلردن و اوزگارشلردن و اول اوزگارشلرنك سببلردن و تابع بولغان قانولردن بحث ايتكان علملرگە دە « علوم طبيعہ » ديلر . علوم طبيعہ : حكمت طبيعہ ، كيميا ، تاريخ طبيعى ، حفظ الصحه كى بىك كوب قسملرگە بولنە . بو علملر نك ھر قايسن تفصيللاب بالالرغە اوقتو ممكەن توگل . شونك ايچون علوم طبيعہ نك ايك كيرەكلى و آكلارغە آنصات بحثلرن چوبلەب بعض ھنرلىرى ايلہ قاشدروب « معلومات فنيہ » اسمى ايلہ ابتدائى و رشدى مکتبلردە اوقتەلر .

معلومات فنيہ نك اھميتى . - بو روشچە اوقتولغان علوم طبيعہ بالالرغە تركلكلىرى ايچون كيرەكلى بىك كوب نرسەلر بلدر و اوستنە ، آنلرنى ھر بر نرسە و حادثەگە كوز سالورغە و آنلرنى تيكشورگە عا - دتلندرە . رياضيات دقت باطنە و قوۋە محاكەنى اوسترسە ، طبيعيات دە ھسلرنى اشلەتە ، كورو و ھرنرسەنى كورە آلو عادتىن بىرە در . شونك ايچون علوم طبيعہ نى ، كشىنى دقتكە اوپرەتە طورغان معلملر نك بر نچىسى ديب ايترگە يارى . تدرىسات ابتدائىە اچندە علوم طبيعہ

قدر آدمی طوری کوررگه ، سوزدن بیگرهك اشكه اعتبار ایتوگه
 اویره نکان ؛ کشینی خرافات ویالغان ئه کیه تارگه اشانودن قوتقارغان
 هیچ برفن یوقدر . بو علمگه آشنا بولو آرقه سنده فکر آچله ، دنیاغه
 کوز قاراش اوزگار و کیکیایه . اوشبو علم آرقه سنده انسان اوزینی
 چولغاب آغان هوانگ نی ایکانلگن و آنک نیگه یاراغانلغن ، اوزینک
 تندنه نیندی اعضالر بارلغن و آنلرنک هر قایوسی نیندی وظیفه اجرا
 ایتکانلگن بله آلا . الکتریق ، تلیراف ، غرامافون ، تلفون ، پارا-
 خود ، تیمور یول و هواده غی او چقچلر کبک زمانمزه ده غی ایس کینکچ
 ایجاد و کشفلرنک بارسیده علوم طبیعیه یاردمی ایله بارلقغه چقغانلغی
 ایسکه آلتسه اهمیتی اوز اوزندن آکلاشله در .

برملتک هنر و ایگونچیلکنک آلفه کیتووی اول ملت اچنه علوم
 طبیعیه اورلوغی چه چلوگه طوقتی . قایسی ملت و مملکتک علوم طبیعیه گه
 و آنک تطبیقاتنه اهمیت بیرلگان بولسه ، آنده هنر ، زراعت و سودا
 ترقی ایتکان بولا . زمانمزه ده علوم طبیعیه دن خبرسز یشه گان کیمسه
 اوز اوینگی نرسه لرنی و آنلرنک نیگه یاراغانلقلرینی بلمه گان کشی ایله
 بردر . بالالرمزغه چن تریبه بیررگه و ملتمزنی چن مدنیت ایسه ایته رگه
 تله سه ک مکتبلر مزده علوم طبیعیه گه بیک زور اهمیت بیروومز لازمدر .

اصول تدریسی . - معلومات فنیه او قتو ایچون ایک موافق اصول
 تدریسلر : اصول حدسی ، اصول استقرائی ، اصول کشفی و تولیدی در .
 طبیعتنک بر قانونن آکلاتقاندن تجربه لرنی اوّل یاصاو و مثاللرنی باشک
 سویله و صوگرده نغنه قانوننی نتیجه ایتوب چغارو ، در سده گل معلم
 اوز یکنه سویله میچی شا کردلرنی سویله تو ، ممکن قدری نتیجه نی آنلردن
 طابدرغه و آنلرنک ذهنلرن یورترگه طریشو ، نی نرسه حقنک سویله نسه
 شول نرسه نک اوزن ممکن بولماغانده رسم و یاموده لن درسک حاضر
 بولدر و آنلرنی شا کردلرگه یخششی تیکشرتوب قارانتو ، درسلرنی جانلی ،

يوغوملى ونملى ايتو، صابونچىلىق، كونچىلىق، پىلاچىلىق . . . كىبى
هنرلر حقنك معلومات بىرلىگىچ، شونلرنىڭ زاۋود وفابرىقىلرى بولغان
تقدىردە شاكردلرنى شوندا آلوب بارو وانلرنى تماشاشا ايتدرو بو
درسدە ايڭ كىرەك نرسە لردر .

بونلردن باشقە طاغندە دقت ايتلە طورغان نقتە لربار :

۱ - قار آق بولا، پىلالا اوتە كورونە ويرگە توشسە صينە كىك
بالارغە بىك بىلگىلى بولغان، ياكە آتا آناسندن ياكەدە ايدىك شلردن
ايشىتوب بلولرى مەكن بولغان خاصەلرنى سويلەب وقت اوزدرماسقە
تيوش . چونكە بوروشقە معلومات بىرو شاكردلرگە آرتق برفائىك
بىرمەوى اوستنە آنلرنىڭ درسندن اخلاصلرى قايتوغە سىب بولا .

۲ - بىر حيوان ياكە بىر مادە حقندە معلومات بىرگانە ،
بىگرەككە آنىڭ باشقەلردن آيرىلغان صفتلرن، فائىك و خاصىتلرن بلدررگە
تيوش . مثلاً : بىر نىچە ايمچە كلى حيوان حقنك معلومات بىرلىگىچ، توبە
طوروسنك معلومات بىرىلە اىكان، ايندى آنىڭ اچەكلرنى، يورەكلرنى
بەش ايتىمىچى، بلكە باشقە حيوانلردن آيورمەسى بولغان اوركچىندىن و جەاز
هضمك زاپاص آزق و صوصاقلير طورغان قىسمندىن و ياطابانىنىڭ روشندىن
وانلرنىڭ نىگە ياراغانلىقلرنى . . . بەش ايتەرگە كىرەك .

۳ - درسكە مناسبتى بولماغان وبالالرنىڭ ذهن چووالتە طورغان
آرتق نرسەلر سويلەب بالالرنى آداشترماسقە و مەكن قدر بتون
شاكردىن درسكە قاتناشدررغە و ھىر قايسىنىڭ اويلارن يورتدررگە
كىرەك . بو شرطلرنى بىرىنە يتكزە آلو اىچون باشقە درسدرەگى كىبى
معلمنىڭ آلدىن بىك نقتە حاضرلە نووى و بىرە طورغان درسىنىڭ پىلانلرن
و شاكردلرگە تلقىن روشلرن بىلگولەگان بولووى لازمدر . بولاي
اشلەمەگان تقدىردە معلمنىڭ درسكە آبطراب قالووى، شاكردلرنىڭ تيوشسىز
سؤاللرىنە اوچراب بىتى قزارووى بىك مەكندر .

اوز تلموزده ياش بالالرغه تيوشنچه معلومات فنيه بيره طورغان كتابلر بولماسده ، بالالرنى علوم طبيعدهن خبردار قيله طورغان اثرلر يوق توگل . مثلاً: عبیدالله فيضی افندینک ابتدائیلر ایچون یازغان « قرائت فنيه » سى و حارث فيضی افندى جنابلرینک رشديلر ایچون روسچهدن ترجمه ایتکان « علم اشياء » اسملى کتابى حقیقه اصول تعلیم وتربيه گه موافق یازلغان کتابلر جمله سندنر . حفظ الصحه و بعض هنر و صنایع حقندهده معلومات بیلرلگان بولسه ایدى ، بو کتابلر ایك برنچى اثرلردن سانالورلر ایدى . بالالرنى علوم طبيعدهن خبردار ایتو ایچون بو کتابلرینک مکتبلرمزده اوقوتلووى ایك زیاده آرزو ایتکان نرسه لرمینک برسیدر .

مکتب موزه سى . - معلومات فنيه درسى ، البته کیره کلی نرسه لرى کورسه تلوب و تیوشلى تجربه لرى یاصالوب اوقوتلغانلقدن ، مکتبک شول نرسه لر جیولغان و اورناشدرلغان بر بولمه بولورغه کیره ک . آگما « مکتب موزه سى » دیلر . مکتبک ایك کیره کلی نرسه لردن برسى ده اوشبو مکتب موزه سیدر . بر مکتبه بو بولماغانده اصول حدسینى اصلا تطبیق ایتو ممکن توگل . بو موزه ده معلومات فنيه دن باشقه حساب ، هندسه ، جغرافیا ، تاریخ درس لرى نه عائد نرسه لرنک هر قایوسى بولورغه تیوش . موزه آقرونلاب معلمینک اوزى و شاگردلرى طرفندن یاصالورغه کیره ک . مثلاً : معلم کیره کلی آغاچ بوطاقلرن ، شول تیره ده گى طاش و معدن کیسه کلرن و شول اول و یاشهرده یاصالغان نرسه لرنک بعضیلرن طابوب کیترو لرن شاگردلردن اوتنور . بور وشچه شاگردلر طرفندن حاضرانه نونک ، آنلر نك هر نرسه گه دقت و اعتبارلرینک آرتووینه و درسکه اهمیت بیلرلرینه سبب بولادرکه فائده سى بیک زوردر .

موزه ده گى نرسه لرنک قورى اشکاف بیزى طورغان نرسه لر گنه بولمیچی ایك کیره کلی و فائده لى نرسه لر بولووى ، یعنی مکتب پرو-گرامنده غى درس لر گه موافق روشده حاضرانه نووى تیوش . معلومات

فنيده ده گي حکمت طبيغيه و کيميا تجر به لر ينه عائد قورال لرنی صابونچيلىق، کونچيلىق، پيالاجيلىق کيى بعض مهم هنر لر گه عائد کالليکسيه- لرنی وياتقه ده غي زيمستوانگ مکتب اسبابلری اسقلادنن آلدر و بيک موافق در . مفتی حضرت اسمينه آچله چق دارالمعلمينگ پر و غرامنه قول هنر لری درس لری کر تلوب شونک ساده گنه فنی قورال لری ياصا و حاضر لره و اويره تلسه ، معلم لر مزنگ همتی آرقه سنده آز غنه راسخود ايله فنی قورال لرنی تدارک ايتو هر بر مکتب ايچون ممکن بولور ایدی .

فرانسزچه بر اثر دن اقتباس ايله توبه نده درج ايتلگان جدول « مکتب موزه سی » تشکیل ايتوگه ياردم ايتسه کیره ک .

بغداي ، دوگي ، آریه ، آرش ، صولی ، بورچاق کيى آشلقار و باشقه يشيلاچلر .	} آشاملىق نرسه لری .
اون ، کراخبال ، مانی کورپه	

چای ، کوفی ، کاکاؤ ، شیکر الخ .	} بونلر غه عائد بورچ ، قنه فر ، دارچين کيک ايسلی نرسه لر .
کالليکسيه لر .	

طوغلغان و صوغلامان نرسه لر و تورلی بويالار . کونلر .

تورلی طاش و معنندن ياصالغان نرسه لر .	} تورلی هنر لر
پيالالر ، فارفور ، فايانس و طوفراق صاوتلر .	
کاغذ .	

تورلی آغاچلر (ايگنه و بويينه کيسلگان ، يالطراتلخان و بويالغان روشلری)	} يورط اشلر گه کیره ک نرسه لر
طاشلر ، ازويز ، گييس ، ليباستر . . . الخ	
آردوواز ، کيرپچ .	

اوطون .	} يورطلرنی جليطه طورغان ويا- قترته طورغان نرسه لر
طاش کومری ، کوکس . . . الخ	
تورلی شملر .	
کراسين .	
زيتون ، زيتون مايی .	

مشهور معدنلر .	طبقات الارض و علم معادن ، علم نباتات ايچون
اوستلرينه ايسكى زمان حيوانلاريناڭ واوسملىكلاريناڭ رىسملرى وقالبارى توشوب قالغان طاش ، بالچق و طاش كومرى . فائدهلى ، زهرلى و دوا بولغان مشهور اوسملىكلر .	
حشرات يعنى تورلى قورتلر ، چىنلر . ايچمه كلى حيوانلر وقوشلر رىسملرى .	
ايگونچىلىك قوراللىرىنىڭ كچكنه گنه موده للىرى . وطوقراقنىڭ اوسترو قوتن آرتدرة طورغان ماده لىر .	زراعت
اياڭ كىرەكلى و طوتله طورغان كيهىمى ماده لىر .	كيميا
حکمت طبيعیه } غایت ساده حکمت طبيعیه قوراللىرى .	

مکتب تنزهلىرى . - معلومات فنيهنى بالالرنىڭ ذهننده نيگزلى
روشك اورناشترو ايچون شاگردلرنى يوررگه آلوب چغوبىك فائده ليدىر .
ايگونلىكلرگه ، اورمانلرغه ، اوطارلرغه بارو ؛ تيره ياقلىغى فابريك ،
طاش اوچاغى و شهرده گى تليغرافخانه و الكتريق فابريگى كىك
اورنلرنى زيارت ايتو و شونلرده بالالرنىڭ او قوغان نرسه لىرى
يا كه او قوماسه لرده آڭلاشلووى آنصات بولغانلرى طور و سنك معلومات
بيرو و كورسه تو بىك ممكندر . لىكن بو يورولر تنزه و تنفس حالندن
چقماسقه و معلومات ده بتون شاگرد آلدىنده مصاحبه روشنده گنه بىر -
يلورگه تيوش .

اصول كشفى و توليدى و اصول حدسى ايله بىرلىگان بر معلومات
فنيه درسندرج ايله بو بحثنى تمام ايتيك :

تیرلهگان چاقده جیلگه قارشی طوررغه یارامی .

معلومات فنیہ درسی

— نی قاینی ، هر وقت سوزنی تمام
ایتگن .
— صو قاینی .
— صو قاینانگه صاوتدن نی چغا ؟
— توتون .
— توتوننی یا ، اوطون ، کاغد یانغان
چقغان توتونگه اوخشیمی؟ قایسیغز بله ،
بوکا نی دیلر ؟
— مین بلهم . بوکا «بو» دیلر .
— نرسه بووی دیلر ؟
— صو بووی دیلر .
— آفرین اوغلم ! صو قاینانچ «بو»
چغا ایکان .
(اوشبو آرده «بو» کوبدیر : معلم
ته لینکه لرنانگ برسن قولینه آلوب ،
قیشه یتوب آستن «بو» اوستنه طوتار :
ته لینکه ننگ توبی تیرلی باشلاغاچ ، کوته -
روب بالالرغه کورسه تر ؛ سوکره یا گئادن
«بو» اوستنه طوتار ؛ بو یولی تمام تیرلاب
طامچیلاب صو آغا باشلاغانچی طوتار ...
اوشبو وقتک کورنگان حادثه گه بالالرنی
دقت ایتدر .)
— حاضر نی بولدی ؟
— ته لینکه ننگ توبی تیرلاب صو طامچیلری
بوللا باشلادی ، آنلر آغلر .
— دیمک «بو» صوغه ایله نه باشلادی .
— «بو» ننگ اوستنه اسسی بر قالای یا که
اسسی بر ته لینکه طوتسه م تیرلاب صو
بولوره می ؟

معلم ، بر اسپیرت لامپسی ، بر صو
قایناترغه یاریطورغان پیالا صاوت ، بر
اوت کورکی ، بر اوچ آیاق ، ایکی
ته لینکه ، بر گرافینه صو ، بر نیچه چوپره ک
بر شیشه اسپیرت حاضرلاگان . بالالر صنفقه
کرگاچ پیالا صاوتنی صو ایله طوتروب
اوچ آیاق اوستنه اوطوتر و آستنگی
اسپیرت لامپسینه اوت قابزر . آندنصوگ
شاگردلرگه سورار :
— حاضر مین نی اشلدم ؟
— پیالا صاوتنی اوت اوستنه اوطوتر دگن .
— اوت اوستنه اوطوتر تماس برون نی
اشلدم ؟
— صو ایله طوتر دگن .
— نرسه نی ؟
— پیالا صاوتنی صو ایله طوتر دگن .
— یاری . ایندی نی بولور ؟
— قاینار .
— نی قاینار ؟
— صو قاینار .
— بیک یخشی . صو کینه تندنگنه قاینارمی ؟
— قایناماس برون بر نرسه بولماسمی ؟
— الیک جلینور ، سوکره قاینار .
(معلم طانگه مناسب سوائلر سورار .
شول آرده صوده قاینی باشلار ؛ معلم
بالالرنی دقت ایتدر :)
— حاضر نی بولا ؟
— قاینی .

صاۋور: چوپرەكلەردن بىرسىن آلۇب سۇنۇڭ
 اچنە بائۇر: چوپرەكلەڭ يۇوشلەنۇوى
 و سۇ اچۇوينە بالالارنى دقت ايتدەرگىچ
 صورار:)

— حاضر اوشبو يۇوش چوپرەكنى شۇنە
 قويسەم نى بۇلۇر؟ چوپرەك حاضرگى
 كېك يۇوش طوررمى؟
 — يوق طورماس كىبەر.
 — نى ايجۇن كىبە * اچكان سۇوى قايا
 كىتە؟

— «بو» بۇلۇب اوچا .
 — اىى درست * چوپرەكنى چىلاتقان
 سۇ آقرونلاب كوزمىگە كورنمىچى بوغە
 ايلەنە: شۇنۇڭ ايجۇن چوپرەك كىبە .
 — بو يۇوش چوپرەكنى اوشبو جلى
 بولمەدە طۇتسامى تىزىرەك كىبەر، ئلله
 صالحون بولمەگە چىاروب قويسامى؟
 — مۇندە تىزىرەك كىبەر . . .

ايكنچى بىر بالا - مېچ ياننە قويساق
 طاغىدە تىزىرەك كىبەر .

— آلاى بولغاچ يۇوش بىر چوپرەك نى
 قدراسى بولسە شۇل قدر تىزىرەك كىبە اىكان.
 — بو چوپرەك اوشبو تۇرلۇغان كوينچە
 طورسەمى تىزىرەك كىبەر، ئلله جەيسەمى؟
 — جەيۇب قويسەك تىزىرەك كىبەر .
 — درست. شۇنۇڭ ايجۇن اولىردە كرلرنى
 يوغاچ آنلارنى كىبىرو ايجۇن نى اشلىمىز؟
 — جىلرگە جەيۇب ئلەر .

— نى ايجۇن كرلر قاطالولى كويى تىزىر
 كىبىمىز؟ بۇنى بلە آلازمى؟
 — قاطالولى بولغاندە اوستىگنە كىبەر،
 اچى يۇوش كويى قالور .

— يوق * بولماس .
 — آلاى بولغاچ «بو» * سۇوقغە اوچراسە
 و سۇوق نرسەگە تىسەگنە سۇوغە ايلەنە
 اىكان . (معلم تەلىنكەنى قۇيار، اسپىرت
 لامپىسن سۇندىر؛ تجربەلردن چىغان
 نىتىجەلرنى خلاصە ايتەر.)

— ايندى كوردكز: سۇ قايناسە بوغە
 ايلەنە اىكان؛ بۇدە سۇونسە ياڭادىن سۇ
 حالنە قايتە اىكان .

— سز باشقە يردە سۇنۇڭ قايناغانىن
 بوغە ايلەنگانن كورگانكز بارمى؟
 — كورگانم بار، آشخانەدە قزانلردە . . .
 — باشقە؟

— صاموارلردە . . .
 — هېچ دقت ايتكانكز بارمى؟ بىر قزان
 ياكە بىر صاموار بىك كۇب قايناسە نى بولا؟
 — سۇ كىمى: بىك آزاىە .

— اىى * سۇ قاينى قاينى بارا طورغاچ
 بارسىدە بوغە ايلەنوب بتە .

— عىبا سۇ قاينامىچى دە بوغە ايلەنمىمى؟
 آستنە ات ياغلغان سۇوتلردەغى و قزا-
 ندەغى سۇلردن باشقە سۇلردە بوغە
 ايلەنمىمى؟

—
 — كوز كۇنى قۇياش آستنە كرلر
 ئلگاندە نى بولا، كورگانكز بارمى؟
 — كورگانم بار، كر اوستندىن بو چىا .
 — يغموردن سۇڭ قۇياش چىقسە نى بولا؟
 — طۇفراقدىن بو چىا .

— آلاى بولغاچ، سۇ قاينامىچى دە بوغە
 ايلەنە اىكان .
 (معلم چوقۇرراق بىر تەلىنكەگە سۇ

ايچون بونڭ قدر تيز كېمەدى. آلاى بولغاچ، تىمزدە يوشۇشك بولسە ونى قدر جېل كورسە، اول يوشۇشك شول قدر تيز بىتە ايكان.

— حاضر سىزگە بىرنىسە سورىم، قارىم ئىلى دقت ايتكانسىز ميكان؟ يوشۇ بار-ماغىزنى كورك ايله اوردرگان چاقده نى بولى؟

— بارماغم كېيدى.
— طاغىن باشقە نىسە بولمادىمى؟ بىرنىسە سىزمە دېگىزىمى؟

— بر آز اوشونكرە مەيدى؟
— ايى، ايى، بر آز بارماغم اوشودى، كوركىڭ جىلدىن اوشودى.

— حاضر بو تجىربەنى طاغىندە بىر قات ياصىق، لىكن طاغىندە كوبرەك دقت ايتىگىز. (معلم بالانىڭ بىر بارماغم صوغە پاتىرتى، بوبارماق ياننە قورى بىر بارماغىڭدە آچىتىر. صوكرە ايكىسىن بىردىن كورك ايله جىلمى باشلار. وشول وقت سورار:)
— بارماقلىرىڭنىڭ قايسى كوبرەك اوشى؟
— بونىسى كوبرەك اوشى.

— اول قايسىسى ايدى؟
— يوشۇ ايدى.
— نىڭكى بارماغىڭز؟
— اول قدر اوشومى.

— آلاى بولغاچ كوركىڭ جىلمى بار-ماغىز دەغى صونى كېيدىرگان بارماغىزنى نى اشلەتە ايكان؟
— اوشوتە.

— بارىڭز دە قاراڭىز، دقت ايتىگىز.

— بىر بولمەگە كىرگەنسىڭىز، تىمزدە لىر آچىق بولغانىمى، ئىللە يابىق بولغانىمى تىمزدە كېيەر؟

— تىمزدە نى آچساق تىمزدە كېيەر.
— ايشىڭ آلدىنە ئىلگىن كىرلر جىلمى چاقمى؟ ئىللە جىلمىز چاقمى تىمزدە كېيەرلر؟
— جىلمى چاقمە تىم كېيەرلر.

— ايى، آلاى بولغاچ: صونى قدر اسسىڭ كورسە جىل نى قدر شەب بولسە شول قدر تىم كېيەر، شول قدر تىم بوغە ايله نور.

— انساننىڭ تىمى، مۇلا بىتى و قولى يوشۇشەنگەندە بوروشچە بولا توگلىمى؟
— ايى، شولاي بولا.

— نىچىڭ بولا؟ آڭلاتوب قاراڭىز ئىلى.
— اسسى بولغانىم، جىلەز بولغانىم تىم كېيەر.
— درست. . . قاراڭىز، بونى صىناپ قارارغەدە بولا، بىك آنصات.

(معلم چوقور بىر تەلىنكەنىڭ اچنە صو پوتىرر و بالالارنىڭ بىرسىن چاقورر، ايكى قولىڭدە بىر بارماغم چىلاتىر: صوكرە يوشۇ بارماقلىرىڭدىن بىرسە كورك ايله اوردرە باشلار. آندىن صوڭ ايكى بارماقنى بىر بىرسى ايله چاغىتىرر.)
— قاراغىز بو بارماغىڭز كېيدى، تىگىسى كېيدىمى؟

— يوق، كېيمەدى.
— اولدە يوشۇشەنگەن ايدى توگلىمى؟
— يوشۇشەنگەن ايدى، لىكن اول كور-كلەنمەدى.

— ايى، اول جىل كورمى، شونىڭ

- (معلم چو فور تەلېنكە اچنە صو سالور،
بالارنىڭ آرسىدىن يورۇپ ھەر قايسىنىڭ
بارماغىن باتىرتر، صوگرە بو بارماق ياننە
قورى ېر بارمق قويىدراچ اوستلارېنە
آوزلرى اېلە اوررگە قوشار
و صورار :)
- كوردېڭزىمى؟ قايسى بارماغىز كوبرەك
اوشى؟
- چىلانغانى كوبرەك اوشى.
- بارماغىزنى صو اورنىنە اسپىرتكە
باترساڭز تىزىرە كىمى كىبەر ايدى؟ ئىللە
آقرونمى؟
- طاغىدە تىزىرەك كىبەر ايدى. اسپىرت
بېك اوچا طورغان نرسە.
- درست. بارماغىز كوبرەك اوشور
ايدى، ئىللە آزىمى؟
- بىرالا — طاغىدە كوبرەك اوشور ايدى.
— بوڭا دقت ايتىدىڭز مېنى؟
- ايتىم ائىدىم!
- قاينە ونى وقت؟ سويلەپ قاراڭز ئالى.
- اويدە ېر اسپىرت لامپە بار، آشەنى
شونەك جىلېتەم. ېر كون قاپقاچىن آچقانەك
قولمىغە اسپىرتنى توڭلىگان ايدى، شول
وقت كوردىم، قولم بېك اوشودى.
- آفرىن! يىخشى دقت ايتكەنسىز
- بوندىن آڭلاشەكە: ېر نرسە يوشلە-
نگان چاقىدە نى قدر جىل آستىدە طورسە
شول قدر تىزى كىبەر، نى قدر تىزى كىبەسە
شول قدر صوونور.
- تىمىز صودىن باشقىمە ېر نرسە ايلە
چىلانمىمى؟
.
- جاي كونى تىمىرلەسەك؟
- ائى، ائى، تىمىرلەسەك تىمىز يوب يوش
بولور.
- تىمىز، جىل قاشىدە طورساقمى، ئىللە
جىل قاشىدە طورماساقمى تىمىز كىبەر؟
- جىل قاشىدە طورساق
- بېك يىخشى . . . ېر صو تىزى كىمىكانە
بىزنى نىشلەتە ايدى؟
- اوشوتە ايدى.
- آلاى بولغاچ تىمىز كوينچە جىلگە-
قارشى طورساق نى بولور؟
- اوشور بىز.
- كىنە تىدىن كوبرەك اوشوسەك نىشلەبىز؟
- آور بىز، صالقون تىمىر
- آلاى بولغاچ: انسان تىمىز كوينچە
جىلدە طورسە صوق تىدە و آورى
اىكان
- انسان جاي كونى تىمىرلەگان چاقىدە
جىلگە يو اىچون جىل قاشىدە طورونى
ياراتىر تىمىز لىرىن آچەسى كىلور
لىكن بىر اراحت بىر ابرىنە نى بولور؟
- اوزىنە صوق تىدىر، آور.
- شونڭ اىچون كىشى تىمىز چاقىدە نى
قدر بىر چىلسەدە، راختلەنو اىچون جىلگە
قارشى طورماسقە، تىمىز ياننە اوطور-
ماسقە كىرەك بىلكە تىمىز كىمىكا-
نچى جىلدىن قاچارغە و صاقلانورغە كىرەك.

« اون برنجی باب »

معلومات اخلاقیه و مدنیه

تربیه اخلاقیه و تدریس اخلاق . - ابتدائی مکتب معلمینک
ایک مهم ، ایک زور و وظیفه لرندن برسینک شاکردلرگه « تربیه اخلاقیه
و مدنیه » بیروویندر .

بو بردرس بولمیچی ، بلکه بر تربیه بولغانلقدن ، بوکا « معلومات
اخلاقیه و مدنیه » دیمسکه ، « تربیه اخلاقیه و مدنیه » دیرگه تیوش .
چونکه اصل بودرسدن مقصود شاکردلرگه اخلاق حقنک وطن و مدنیته
طور و سنده معلومات بیروگنه بولمیچی ، بلکه ده آنلرنی حسن اخلاق
ایهسی ایتو و آنلرغه مملکت و وطنغه قارشی وظیفه لرن طانتو
وشونلرنی تمام حسن ایتدرودر .

تربیه اخلاقیه ؛ حسن اخلاق دیب ایتلگان عالی حسلرنی ، ایزگو-
لسکلرنی ، یخشیلقلرنی ، ایزگولک سویولرنی بالالرنک جانلرینه سکدرو ،
یوره کلرینه صالو و میلرینه اورناشترو و الحاصل آنلرغه « عالی بر
وجدان » بیرودر .

معلم و مربینک بومقصودقه ایریشووی ایچون ایک اعتبارغه
آلا طورغان نرسهسی بالانک عقلی ، یوره گی ، جانی کبک معنوی طو-
فراغیدر . شونک ایچون معلم ، بومعنویات ایگونلگینه ایگله طورغان
اورقلرنی صایلاونی ، آنلرنی نیچک چه چه رگه و نیچک اوستورگه کیره-
کلگینی بلو لازم .

بالا- نی کورسه شونی اوطه و اشلرگه طریشه . تیره یاغندک نی
اشله نسه ، نی سویله نسه ، نیندی اخلاق ایله خلقلانلسه ، بالاده ایرکسز

شول اشلرنی اشلەرگه، اول سوزلرنی سویلهرگه، اول خلق ايله خلقلا- نورغه اویرونه . عائله ، اورام - بالانك تربیه اخلاقیه سنه بیک زور تائیر کورسه تهر . معلم بوتائیرلرنی یا تماملارغه یا که بتررگه و بتر و ایلن برابر ایکنچی یخشیراغن اورناشتررغه بور چلیدر . عائله ايله اورامنك بالاغد بیرگان اخلاقی یخشی بولسه معلمگه آنی تماملارغه غنه قالا . لکن آنا آنانك و بتون عائله نك اخلاق و تربیه سی نچار بولوب ده ، بالا آنلردن آلمان نچار عادتلری و خلقلری ايله مکتبگه کیلگان بولسه ، اول وقت معلمگه بیک قیون و مشقتی کوب بولا . بالانك آنا آناسینك تربیه اخلاقیه لری کیم بولووی و تربیه هنرن بلمه ولری البته معلم ایچون بیک آنصت اش توگل . لکن معلمنك بوئاغنه قاراب اخلاصی قایتماسقه و دردی سونمه سکه تیوش ، بلکه ده تربیه ایچون قولنه طابشرلغان بالانك حاضرگی حالن یخشی آکلاب و شونی کوز آلدنده طوتوب تیوشلی تربیه نی بیره باشلاوی لازمدر .

اصول تربیه و تدریسی . - بر ابتدائی معلیمی معلومات اخلاقیه ومد- نیه نی آیرم بر درس ایتوب اوقتو ایلگنه کفایتلنمه سکه تیوش . هر درسک شا کردلرگه اخلاقی حسلر بیره طورغان واسطه لرنی اویلارغه و بومقصودقه خدمت ایته طورغان هیچ بر فرصتنی قاچرماسقه تیوش . مثلا: الفبا درسند ه شا کردلرنی قرائتسکه ملکه لندرو ایچون طاقته غه یازلغان جمله لرنك ، حسن خط درسند مشق ایچون یازلغان عبارهلرنك و قرائت درسندگی حکایه لرنك ، صرف و نحوه گی تطبیقات ایچون بولغان جمله لرنك اخلاقی بولولری بیک فائده لی در . قرائت ، یازو و تمرین وقتلرنده اول سوزلرنك مفهوملری بالالرنك ذهندن بیک نق اورناشوب قالا و آنلرغه اخلاقی حس بیره در .

حتی حساب درسند ده بالالرغه اخلاقی فائهلر بیر و ممکن . مثلا: بر حساب مسئله سی ترتیب ایتیک : «بر بالا آتاسی ايله اورامغه چقدی ،

آنکاسی فقیر و ناموسلی بر آدمگه اوچراب آکا ۲۰ تین صدقه بیردی. هنر مکتبی سالورغه اعانه ایچون صادق یورته لرایدی، آکا ۵۰ تین صاددی. بالانک کیومی ایسکرگانلکدن بر مگازینگه کروب ۴ صومغه کیوم آلدی. باتینکھسی یغشی بولغانلغی ایچون آکا آیاق کیومی آلمادی. لیکن سکلیسینک باتینکھسی طوزغانلقدن آنک ایچون ۲ صومغه باتینکھ آلدی. بیرلگان آچه لرنک بارسى نی قدر ایتہ ؟»

مونه بو بر حساب مثالی که، حساب درسنه برده ضرر کیترمی؛ لیکن بالاغه چن صدقه، ملی خدمت، اقتصاد طوروسنده فکر وحس بیرگانلکدن اخلاقچه فائکسی کوریله در. معلمک طریشووی آرقه سنک طاغندک یغشیراق مسئله لرتیب ایتوب بولاچقدر. معلم اوزی اویلاب حاضرلگان موندی اخلاقی مشق لرنی، مثال لرنی، حکایه چکلرنی، مسئله لرنی خصوصی بر دفترگه ترکی بارسه، بر نیچه یل اچنده مهار-سهسی آرتووی اوستنه، مثال لرنی، مسئله لرنی وموضوع لری حاضر بولغا-نلقدن البته اوزینه ینگلک ده بولاچق.

تنفس وتنزه وقتلرنده ده معلم چن بر مربی بولورغه تیوش. بو وقتلرده اول بتون شا کردلرنک آناسی اورننک در. بالالر کوبسنجه طبیعتلرن، عائله لری اچنک آغان تربیه و اخلاقلرن اوشبو ساعتلرده بلسگزه لر: اویاتسزلق، رنجوتیچیلک، شاقشیلق، طوپاسلق، مر-حمتسز لک، یالغانچیلق کبی نچار خلق لری بالالر بر برسی ایله اویناغان و اوز ایرکلرینه قویلغان چاقلرنده کورینه لر. معلم موندی نچار خلق لرنی کورگاچده توزه تو چاره سنه کریشو تیوش. معلم شا کردلرن هر وقت نظارتی آستنک طوتسه و کورلگان نچار خلق لرن توزه ته بارسه اول مکتبه تربیه اخلاقیه اور ناشور.

لیکن موندی معلمک دقت ایتووی تیوش بولغان بعض نقطه لر بار: بالانک بر کیمچیلگی کورلگاچک - کیمچیلگی کورسه تلو تیوش؛

لكن بالاغه بوكيمچيلىكنى اوزى تله ميچيرهك اشله گانلىكن آكلانورغه كيرهك . « سين يالغان سويلەرگه تله مى ايدىك ، ياكلىشوب سويلهدىك ، يوقسه سين طورولقنى سويهسك ، سين يالغان سويلطورغان بالا توگلسك ، طوروسك » كبيگرهك سوز سويلەرگه ؛ لىكن « اى يالغانچى مالاي ، نچار بالا ، سين برده كشى بولماسسك ، سين گل يالغانچى بو- لورسك » كيك سوزلرنى بر سويله مسكه تيوش . بالاغه اوزن اشاندرلىق ايتوب جديت ايله وقار ايله يخشى بولغانلغى ، يخشيلقنى سويگانلىكى سويله نسه ، اول بالا چنلابك شولاي ايكانمن ديب اويلى باشلى ويخشيلقدن آيرلماسقه طريشه در . لىكن كي ريسنچه بالانى اوزينك نچار ايكانلىكنه وقولندن هيچ بر نرسه كيلمه يه چكنه اشاندرلسه يخشى بولورغه برده طرشماس . تر بيه هنرينك ايك زور سرى بالاغه يخشيلق حسيني بيره بلو بولوب ، بر كره بالا بو يولغه كرتلدىمى ، آنك تر بيه ايتلووى تامين ايتلدى ديه رگه يارى . آندنصوك يخشيلقلرنى طانيتورغه غنه اش فاللا .

ايندى اصل تدريس اخلاقى اصوللارينه كيليك : باشلانغچ وتوبهن صنفلرده اخلاق درسى بسىط حكايله ر و آنلر آرتندن بسىط مكالمه لر روشنك اوقتلور . حكايله ر مطلقا بالالرنك ذهنى كوتدرلك بولو تيوش . حكايه گه بر نورلى حقيقت وجديت توسى بېررگه كيرهك . بالا حكايه نى طكلاغانده چنلابده شوندى بر اش بولغان ايكان ديب اويلاسون . معلم حكايه نى سويله گانك بر شوق وهيجان كورسه تولازم . مونه اوشبو شوق وهيجان بالالرنك ذهنلرينه ، صاف وپاك بولغان ميلرينه بيك نق ياز يلوب فالدر . معلم حكايه نى سويله ب بترگچ وياش بالالرنك باشلارينه تيوشلى حسنى اورناشترغاچ ، مكالمه باشلارغه وبالالرنمخاكمه گه اويره - تلورگه تيوش . بو مكالمه معلم ايله شا كرد آرسنك سؤالى وجوابلى بر محاوره در . لىكن سؤاللرشوندى اوسته لىق ايله صورالسونكه ، شا كرد

آنصانلق ایلن جوابن طابہ آلسون . معلم صورآغانده جوابنی ده تلقین ایتو تیوش . اول وقت بالا طوری اویلی آغانلغنه شادلانور و بیہگان جوابن اونو تمیچی ایسنده طونار . بو آرقده القا ایتەرگه تلہنگان حس طاغنده نغراق اورناشوب قالور . مثلاً : اطاعتسز لك ایتكان بر بالانك حكایه سی آرتندن معلم سؤاللرگه باشلاغانده ، اول بالانك یخشیمی اشلہگانلگی صورالماسقه : بلكه « اول بالا بیک نچار اشلہدی توگلمی؟ » دیب صورارغه و صورآغانده ده طاوشقه مقنعانه بر طور ، جدی بر متانت بیررگه کیرهك . مونه شول طور وشول متانت بالاغه بیک نق تائیر ایتەر . حکایه نك نتیجه سیده مؤثر بولسه بالا شول تائیرلر آستنه قالوب خلقی یخشیلانور وتوزهلور . شاگرد شبهه سز سرگه « بیک نچار اشلہدی » دیب جواب بیرر . سوگره باشقه سؤاللرده صوراب بالانك اچن پوشرمیچیغنه اطاعتنك کیرهكلگی حقنده نقلی بر فکرده بیریلور . نتیجه ده قصه بر جمله ایله درس خلاصه ایتلور . مثلاً : « آتا آناغه اطاعت فرضدر » ، « آتا آناغه یاردم فرضدر » ، « چنلابده محتاج بولغان کیمسه لرگه یاردم بیک تیوشدر » کبی . موندی نتیجه لر قاره طاقته غه یازیلورغه ویانلانلورغه تیوشدر .

بالاغه شوق وهیجان بیریلہ آلماسه ، آکلاتلغان حکایه بالانك ذهنی کوتهره آلماسلق قدر چوالچق بولسه ، حاصلی بالانك جانینه بر تائیر بیریلہ آلماسه درس بوشقه کیتکان بولور . معلم یخشی یازلغان کتابلردن ده فائده لانه آلور . حکایه ماطور و کوکلی ایتوب یازلغان بولسه ، تیوشلی طور ، متانت وجدیت ایله اوقولسه کوتلگان فائده نی بیرر . ابتدائی اوچنچی و دورتنچی صنف شاگردلرینه کیلسهك : بوصنفلر - ده ده تربیه اخلاقیه درسلیرینه اوشبو روشک بیریلور . لکن حکایه لر اوزونراق وتفصیللیراق بولور . برده یالغز حکایه لردنگنه فائده لانه میچی میلکتک بولغان بعض اثرلی وقعلردنده فائده لانه بلو تیوش . حکایه -

دنصوڭ مكالملر باشلانور. آفتقن درس يېخشى آڭلاشلاغاج خلاصهسى، ياصالور؛ حاضر بو خلاصه بر جهلهگنه بولمىچى بر نيچه جمله بولور. بو خلاصه قاره طاقتغه ياز ييلور، بالالر آنى خصوصى بر دفترگه كوچر رلر. يل آزاغنده بو خلاصه لر بر يرگه كيترلسه بر ييللق تربيه اخلاقيه كتابى ميدانغه كيلور. بو دفترنى بالا اوينك آتا آناسنه وقرده شلرينه اوقور و بوروشچه حسن اخلاقنڭ طارالووينه ياردم ايتهر. رشدى برنچى و ايكنچى صنفرده ايسه: تربيه اخلاقيه درسلىر بسىطلمككن وبالاچه- لقدن بر آز آير ييلور. تاريخى و مشهور وقعهلرده، اول ياشدهگى بالالرغه مؤثر بولا باشلار. يهشرك بالالرغه تاريخى مثاللرنڭ تاثيرى كورلمهس، آنلر بيگرهك اوزلرينه اوخشاغان بالالرنڭ حاللرندن متأثر بولورلر ونصيحتلر نورلر. رشديه شاكر دلرى ايسه اولسكان كيمسه بولو هوسن سيزه باشلاغان بولالر؛ شونڭ ايجون الوغ كيمسه لرگه مخصوص مثاللر آنلر نڭ ذهنلرينه يېخشى تاثير ايتهر. قرائتلر و حكايه- لردنصوڭ ينده سؤاللر صورالور. لسن بو سؤاللر ايندى تلقينى بولماسقه، بلكه ده بالانى يېخشوق اويلاندرلىق بولورغه تيوش. مونه نوبه نده يالغانچىلق حقنده بيرلگان درسكه دقت ايتيك:

يالغان بولووى ايجون درست بولمايغنه
يتمى ايكان، طوريسن بله طوروب درست
سويلمهو ايكان.

م — يالغان سويلنو يېخشى اشى؟
ش — يوق.
م — نيچون؟
ش — چونكه يالغانچيغه برهوده اشانى؟
طورى سويلهسه ده اشانوچى بولمى.
م — اگرده مين يالغان سويلهونمڭ برده،
سيزلمه يه چكن بلسم؟

ش —

معلم -- بزقاي وقت بر كشمينى «يالغان
سويلهدى، يالغانچى» ديب ايتهبز؟
شاكرد — طورى سويله مگان وقت.

م — مثلا مينم ساعت طورى يورمى،
مين آنى بليم، برسى ميندن ساعت
صورادى؛ مينده ساعتگه قارادم ده فلان
ساعت ديدم. البته سويلهگان ساعت درست
توگل، مين يالغان سويلهگان بولاممى؟
ش — يوق افندم، سز نڭ عيىكز يوق؛
ساعت بوزولغان.

م — آلاى بولغاچ سويلهنگان سوزنڭ

شونڭ ايچون برده يالغان سويله مسكه
كيرهك . حاضر باشقه برنسه سوريم :
سوز نيگه يارى ؟

ش — بلگانمىزى ، اويلاغانمىزى سو-
يله رگه يارى .

م — بزتلمز ايله ، بلگانمىزى ، اويلاغانمىزى
ودرستلكنى سويله ميجى بونلر نڭ كيريسن
سويله سىك بىك نچار بر اش اشله گان
بولور بىز . تل ايهسى بولو سويله شه آلو
نيمدى زور بر نعمتدر . بتون حيوانلر بو
نعمتدن محروملر . الله تعالى بوزور نعمتى
انسانلرغه غنه بيرگان . سويله شون محروم
بولغان بيچاره تلسلر نى قدر بختسلر ؟

ايندى آدم بالاسينڭ شوندى بر زور
نعمتى يالغان سويله وگه قورال ايتوى
كيلشه مى ؟ درسى ، يالغان سويله گان
كيمسه ، تل ايهسى بولو نعمته لايق توگلدنر .
ايندى يالغان سويله ونڭ نيندى نچار
وچيرقانغچ بر خلق ايكانلگن يغشى
آكلادكز توگلمى ؟ سزده ميكا يالغان
سويله ونڭ نيچون نچار ايكانلگن طاغن
برقات سويله كز :

ش — يالغان سويله گان كيمسه بر كره
يالغانينڭ سىز لوندن قورقوب طورر .
هر وقت «يالغانچى» ديب طانيلووندن
يورەگى قوبار . يالغانى هيچ بر وقت
سىز ليمسه ده ينه يالغان سويله مسكه كيرهك .
چونكه يالغان سويله باشقه نى آلداتو ،
باشقه سىنه يمانلق اشلهدور . هيچ بروقت
يالغان سويله مسكه كيرهك .

م — آندى وقتده ده يالغان سويله مهو
تيوش توگلمى اوغلم ؟

ش — شولاى ، سويله مهو تيوش .

م — آلاى بولغاچ يالغان سويله مهو
يالغز «يالغانچى» طانتماو ايچونگنه توگل .
يالغانچى طانتماو ممكن بولغان چاقوده
يالغان سويله مهو تيوش . يالغان سويله
باشقه سببلر ايچون نچار بولورغه كيرهك .
اول سببلر نى ازليك : برسى باشقه سىنه
يالغان سويله گان وقت آنى آلداته ، آشا
يمانلق ايتو توگلمى ؟

ش — ايبى درست ، آشا يمانلىق ايتو ،
آنى آلداته .

م — مثلا اورامده كيتوب باراسز ، چيت
بر كشى سز دن بر اورامنى صورادى .
سز يله طوروب ايكنچى بر اورامنى كورسه-
تديكز . آنى آلداتدكز . اول كيمسه نى
ايكنچى مرتبه كوره چك توگلسز . سزنى
يالغانچى ديب بر كشمگه ده طانيته آلماي-
چق . لىكن اول كيمسه گه نچارلق ايتدكز .
نچارلق يغشىمى ؟

ش — بوق ، يغشى توگل .

م — سزگه باشقه بر كشى موندى يالغان
سويله گان بولسه ، سزگه شوندى بر
يمانلق اشله گان بولسه شونى تلمرميسز ؟
ش — بوق تلمم .

م — غنه شولاى ! بزگه يمانلق اشله نونى
تلممبىز ، آلاى بولغاچ بزه كيمسه گه
يمانلق اشله مسكه تيوش . يالغان سو-
يله مك ، آلداتىق - يمانلىق اشله مكدنر .

اوشبو نتيجه چغارلغاچ معلم آنى دفترلر ينه يازارغه قوشار و دفترلرن

توزەتر. موندە اۆلگى كېى طاقتىغە يازماس. بور وشچە بالا يىخشى اويلاىرغە، فكرن آڭلاتىرغە و يازارغە مقتدر بولا باشلار.

باشقە درسلىردە كېى بو تربىيە اخلاقىيە درسلىدە معلمنىڭ آلدن حاضرلەنۇوى بىك تىوش بولوب، آلدن پلاننى بىك يىخشى ترتيب ايتوب قويۇوى لازمدر. معلمنىڭ درس پلانلىرى ايچون مطلقا بىركسە دفتىرى بولورغە كىرەك.

معلمنىڭ نمونە امتثال بولۇوى. - تربىيە و تدرىسات اخلاقىيەدە ايڭ مەم نطقە معلمنىڭ تمام حسن اخلاق ايله متصف و آنىڭ تمثال مجسمى بولۇويدىر. معلمنىڭ اشلەگان اشلرى، ايتكان معاملەلىرى بالالارغە حكايە-لردن و درسلىردن دە نغراق تائىر ايتەلر. شاكردلرنىڭ معلمگە حسن ظنلىرى زور و اوزلىرىدە تقليد خاصەسى بىك شەب بولغانلىقتن معلمنىڭ ھربىر فعلن آنلر اوزلىرىنە اورنەك و كوچىرگىچ ايتەلر و شونى اشلەرگە طرىشەلر. معلم، اويرەنگان اخلاق حسنەسن اوزى طوتقانغىنە شاكرد-لرگە تائىر ايتە آلور. يوقسە معلم بىر ياقدن سويلەب ايكنچى ياقدن سويلەگانينىڭ كرىسنىچە اشلەب يورسە، بوشقە وقتن ارەم ايتكان بولور. بالالرنىڭ اخلاقن توزەتوقايە، بلىكە تمام اوزىنىڭ آنلر قاشنىغى اعتبار ودرجەسن يوغالتقان بولور. والحاصل معلم بولغان كىمسە ايڭ اليك اوزن توزەتو تىوش. اوزن اخلاق حسنە ايسى ايتە آلماغان كىمسە-نىڭ معلمك ايتۇوى ملتكە وطنغە قارشى زور خىانت و جنائىتدر. معلم عادى نزاكتىسزلىكلرنىڭ كورىنۇوى دە عفو ايتلمەسلىك كىمچىلىكدن سانالورغە تىوش.

تربىيە مەنىيە و معلومات مەنىيە. - بىز عالى روسىيە حكومتىنىڭ تەبەسىبىز. حكومتىز ايسە مەنىيەلى دولتلىرنىڭ بىرسىدر. البتە حكومتىز-نىڭ خلقنىڭ حقوقن بىلگىلەگان و آنى حمايە ايتە طورغان منتظم قانونلىرى، مەككەلىرى، وطننى صاقلىطورغان عسكىرلىرى، شېرلىرى

قاریطورغان بلیدیە (غارادسکوی اوپراۋا) لری و خلقنڭ مدنیتنه یاردم ایتە طورغان زیمستوالری، بتون مملکتکە قانون توزیطورغان غ . دوماسی و غ . صاویتی و بتون مملکتنڭ اچکی و طشقی اشلرن یورته طورغان مینستروالری و بتون مملکتکە باش بولغان پادشاه اعظمی باردی . متمدن اسمن کوتەرەسی کیلگان هر بر روسیه تبعەسینڭ مملکتنڭ توب نظاملری، محکمەلری، ادارهلری، بلیدیەلری وزیمستوا- لری دوما صاویتی حقنڭ معلوماتی بولورغە؛ بلیدیەلرگە، زیمستوالرغە، دوما و صاویتقە اعضالر صایلاو اصلولرن بلورگە تیوش . حتی خلق فائدهسنە تأسیس ایتلگان پوچتە و تییلیغرافی ، تیمور یول ، مکتب ، کتبخانە، موزە و خستە خانە کبک مؤسسەلرنڭ نی ایکانلکلرنن و ایڭ کیرە کلی نظاملرنن خبری بولورغە کیرەک .

اوزی طورغان مملکتنڭ نظام و قاعەلرنن ، محکمەلرینڭ تر- تیبلرنن و اول مملکتدەگی صایلاو اصلولرنن خبرسز یدشە و بر کیمسە ایچون ایڭ زور کیمەچیلکدر . خلقمزنڭ بلیدیە وزیمستوا صایلاولرینە کیرەگنچە قاطشماولری و آنلرنڭ اشلرینە اهمیت بیرمە و- لری و آنلردن فائدهلانە آلماولری البتە خلقمزنڭ آنلرنڭ نی ایکانلکلرن آڭلاماولرنن کیلەدر . مونه اوشبو معلوماتنڭ هیئت مجموعە سنە « معلومات مدنیە » و شول طورودەغی تیوشلی و ایڭ کیرە کلی معلوماتنی بالالرغە عملگە قویارلق و فائدهلانورلق روشدە اویرە توگە « تربیە مدنیە » دیلر . بالالرنڭ کوبسی بیگرەکک اولدە . غیلری ابتدائیدن باشقە مکتب کورە آلمانلقدن بو تربیە مدنیەنی ابتدائی مکتبدن آلوب چقولری لازمدر . بوکونگە قدر بزده اسمی دە آوزغە آلمانغان بو درس پروگراملر مزغە کرتلورگە و مکتبلر مزده بیك اهمیت وجدیت ایلە اوقتلورغە کیرەک . والحاصل بو تربیە مدنیە درسلرنک هر کیمسەنڭ مملکتکە و وطنغە بولغان وحتی بتون انسانلرغە

قارشى بولغان وظيفه لرى طور وسندە معلومات بىر يىلورگە تىوشىدۇر. اصول تدرىسنى كېلىسەك : موندە جغرافىيە گى كېك مېطىن بالانىڭ كورگان و بىلگان نرسە لىرىدىن باشلاپ اقرون اقرون كوتەرىلورگە كېرەك. مىلا : شەردە گى بالالىرىغە بىلدىە حقنىك معلومات بىر يىلورگە، آرزو ايتلە ايكان آنلرىنى هر كىچ اوراملردە فنارلىرى ياندىرغانلىقىغە ، اوراملرغە طاشلىر و آسفالتلىر جەيلگانلىكىگە و صو يوللىرى يىصالغانلىقىغە دقت ايتدىرىلور و بوندىن صوڭ خلقنىڭ فائىدە سنە طرىشقان بىر هېئىت ادارە بارلىقى و آنىڭ دە « بىلدىە - غارادىسكوى اوپراۋا » آتالغانلىقى سويلە نور. آندىن صوڭ بىلدىە نىڭ وظيفە لرى و آنىڭ تشكىلاتى و آڭا سايلاولر طور وسندە بىرەم بىرەم معلومات بىر يىلور.

مىكمە و حبس خانەلىر حقندە معلومات بىررگە تەلەنسىە مەجلە آرە لىرىندە بولغانلار اورلاو، صوغش و كېك و قەلرگە دقت ايتىدروب اقرونلاب مقصودقە كىرەپ كىتلىور. و الحاصل معلم اجتهاد ايتسە هر بىر ادارە و تشكىلاتنى آڭلاتو اىچون بىك مناسب مىثاللىر طابە آلور.

طوغرى بالا.

اخلاق درسى اىچون اىككىچى بىر نەمونه:

نى ايكان؟ « دىب اىلوب قارى. نى بولسە ياراطر سىز؟ كوگەى . . . آپپاق . . . ياڭاغنە طاقو صالغان. . . بالا: « اى ! نىندى هېيت ! مونه بىر ياب ياڭا كوگەى ! ايندى مېن بونى ائىنگە كرتوب بىرەم دە بو كىچ پشرتوب آشيم ! » دىب سويلەنە باشلانغان. كوگەينى آغاچدە آناسى يانندە يوگرگان . « انكاي قارا ئەلى ، مېن نرسە طابدم ! » دىب كوگەينى ائىكاسنە كور.

معلم - سىزگە بىر حكايە سويليم : بىر كىچكە بالا بار ايكان . اولدە سىزنىڭ كېك يىدى سىگىز ياشنىڭ كىنە ايكان . هر كون مەكتەپكە بارە ، درسلىرىنە طرىشە ، تنفس و قىلارنىك اىپەكلىرى ايلە بىك كوئىللىگنە اوينى ايكان . صوگرە درسلىرىنىك اچ اوينە قايتە ، باقچەغە چغا و آنە اوينى ايكان . بىر كون مەكتەپدىن قايتىچاق باقچەدە اويناب يورگاندە كوزى آپپاق يومرى بىر نرسەگە توشە . « بو

شاگرد — يوق، باشقە بركشىنىڭ كوكەين
 آلوب آشارغە يارىمىنى؟
 معلم — البتە يارامى! باشقە كشىنىڭ نرسە
 سىنە تىمەرگە بىزنىڭ قىممىز يوق. شولاي
 توگلمى؟
 شاگرد — اىي .

معلم — مۇنە كىچىكە «عرفان» دە . . .
 شاگرد — خەلقە آبزى بالانىڭ اسمى «عرفان»
 مېنى؟

معلم — اىي عرفان. مۇنە اوغلم، عرفان دە
 سىز ئىتكەنچە اشلەگان. انكاسنە: «انكاسم
 مېن بو كوكەينىڭ احمد آغايىقى. ايكا —
 نلىگن بەلى ايدىم. يوقسە ياغلامسك ايدىم.
 احمد آغايغە باروب ايترايدىم. مېن كوكە —
 يىنى اوزبىزنىڭ ايشك آلدىندىن طابقاچدە
 اوزبىزنىسكى در دىب اويلاغان ايدىم .
 كوكەي احمد آغايىقى ايكان. آلای بولغاچ
 مېن حاضر آنى احمد آغايغە ايلتوب
 بېرەم» دىدى .

انكاسى بالانىڭ بو جواىنە بىك شاد —
 لاندى . «بارك الله اوغلم!» دىدى .
 كوزلرىندىن اوپدى . عرفان دە كوكەينى
 آلوب احمد آغايىنىڭ اوينە كىتتى. ايشكىنى
 شاقىلداتتى احمد آغاي ايشكىنى آچدى.
 عرفان: «احمد آبزى . سىزنىڭ طاقلىرىڭ
 بىرسى بوگون بىزنىڭ ايشك آلدىندەغى
 سالاملارنىڭ اوستىنە كوكەي سالغان. مۇنە
 آلوب كېلىدىم، رحىم ايتىڭىز» دىگان. احمد
 آغاي دە بالانى ياراتتى مېكان؟

شاگرد — البتە ياراتقاندر. اچىندى
 «نېنىدى يىخشى بالا! باشقەسىنىڭ نرسەسە
 تىونىڭ نچار ايكانلىگىن بلە، شونىڭ اىچون

سەتكان . انكاسى كولىگان . «بۇنى
 قايدىن طابدىڭ؟» دىگان . بالادە: «ايشك
 آلدىندىن طابدىم، پىشرتوب آشىم» دىگان.
 انكاسى: «بىك اول قدر آشقىمە اوغلم. بو
 كوكەينى سىن قايدىن طابدىڭ؟ بىك سىن
 شونى سويىلە!» دىب صورغان . بالا:
 «بىزنىڭ ايشك آلدىنىڭ بىر چىتىندە يردە
 ياطقان سالاملار بارىيت، ئەنە شونلارنىڭ
 اوستىندىن طابدىم» دىگان. سوڭرە انكاسى:
 «يارى اوغلم، بو كوكەي البتە اول بىرگە
 اوزاوندىن كېلمەگان، بر طاق بولمىگان —
 ندە سالوب كىتكەن. بىزنىڭ طاوغىز بارمى؟»
 دىب صورغان . «يوق» دىب جواب
 بىرگان. بالانىڭ انكاسى: «آلای بولغاچ
 كوكەي بىزنىكى توگىل، كورشى احمد
 آبزىنىڭ بىر نىچە طاوغى بار. موغايىن
 شول طاوقلىرىڭ بىرسى كىلوب كوكەي
 سالوب كىتكەن بولورغە كىرەك» دىگان.
 يە، اول بالا اورنىك سىز بولسەڭىزنى اشلەر
 ايدىڭىز؟

شاگرد — كوكەينى احمد آبزىغە ايلتوب
 بېر ايدىم .

معلم — شولاي كىرەك شول! كوكەي
 آنلارنىڭ ايشك آلدىندە طابىلسەدە طاوقلىر
 كەنىكى ايكان؟

شاگرد — طاوقلىر احمد آغايىكى ايكان.
 معلم — آلای بولغاچ طاوقلىر سالغان
 كوكەيدە كىنىكى بولور؟

شاگرد — احمد آغايىقى بولور.
 معلم — حاضر اول بالا اول كوكەينىڭ اوز —
 لرىنىكى بولمىچى احمد آغايىقى ايكا —
 نلىگن بلە طوروب پىشروب آشاسە يىخشى
 اشلەگان بولور ايدىمى؟

آشاماغان، ميڭا كىترگان» دىگاندر. معلم — ابى بالام، احمد آغاي عرفاننىڭ بولاي طوغرى بىر بالا بولورون بىك ياراتتى. «آفرىن اوغلم! مېن سىزنىڭ بىك ھېتىكى مەكتەپكە بارغانلىقىڭىزنى، درسكە طرشقانلىقىڭىزنى، اورام بالالرى بىك شايان بولماغانلىقىڭىزنى كورگانىايون مېن سىزنى ياراتە ايدىم. لىكىن بولاي طوغرى ايكانلىقىڭىزنى كورگاچ، تاغنىك كوبرەك سويە باشلادىم» دىدى. بالادە بىك شاد-لاندى. سويىنە سويىنە، اوينە، اوينە قايتدى. انكاسنە آڭلاندى. «اناسىمدە: «بارك الله بالام. مونە سىن شولاي طوغرى بولسەڭ سېنى ھەركشى ياراتور» دىدى. آرەدن بىر نېچە كون اوتتى. بىر كون احمد آغاي عرفان نىڭ اوينە كىلدى. عرفاننى چاقرتتى. عرفان: «احمد آغاي نىڭ مېندە نى بومشى پار ايكان؟» دىدى. احمد آغاي ياننە چقتى. احمد آغاي نىڭ قولندە بىر چىي بارايدى. احمد آغاي عرفاننى نى اىچون چاقرتقان ايدى بلەسىمى؟ بىر نېچە كون ايك عرفان بىر كوكەي طابوب احمد آغايغە ايتتوب بىرگان ايدى توگلمى؟ احمد آغاي اول كوكەينى، كوكەي باصوب يانتقان طاوقلارنىڭ بىرسى آستنە قوينان ايدى. كوكەي طاوقنىڭ آستندە بىر نېچە كون قالدى. قورتلاغان طاوق آستنە قويلغان كوكەي نىشلەر؟

شا كرد — كوكەيدىن چىي چىخار.

معلم — مونە اول كوكەيكە طاوقنىڭ آستىك بىر نېچە كونلار قالغاچ آندىن بىر چىي چقتى. احمد آغاي اوز اوزىنە: «كور شىمىزنىڭ

اوغلى عرفان بو كوكەينى طابوب ميڭا كىترگان ايدى. مېندە بىر نېچە كون اوزوب چىي آزاراق كوزگە كورىنورلك بولغاچ آنى اوزىنە ايتتوب بىرىم، بالا بىر آرزوينسون» دىدى. مونە احمد آغاي عرفانغە بو چىينى بىرو اىچون آنلارنىڭ اوينە كىلگان ايدى. احمد آغاي عرفاننى كورگاچ: «مونە اوغلم، بىر كون طابوب كىترگان كوكەينى طاوق آستىنە قوينان ايدىم، چىي چقتى. حاضر سىزگە كىتىردىم. سىزگە بولەك بولسون» دىدى. عرفان باشدە اويالوب چىينى آلماسقە ايتتى. فقط احمد آغاي: «اوغلم بىر كور-شىمىز. مېن سىزنىڭ آتارنىڭ اورىندە مېن بو چىينى سىزنىڭ اىچون آصرادم. مېنى كوكىلسز ايتمەڭىز، آلسىز» دىدى. عرفان احمد آغاي نىڭ بو قدر قىسقا اوينە چىي آلمادى. چىينى آندى. اما بلەسىمى عرفان نى قدر شادلانغان ايدى. احمد آغاي كىترگان چىشە بىك ماطور و بىك سويكوملى ايدى.

(معلم بىر چىي رىسەن كورسەتتوب: شول چىينى كورەسىمى؟ نىندى ماطور توگلمى؟ مونە احمد آغاي نىڭ كىترگان چىشى دە شولاي ماطور ايدى. عرفان دە ھەركون مەكتەپنىڭ قايتىر قايتماس چىشىنىڭ ياننە جوگرە، آڭا جىم سىبە، صوبىرە ايدى. چىش كوندىن كون سىمىرە، اوسە ايدى. شاقطاي زىملىر اوزغاچ، بتونلای سىمىز بىر طاوق بولدى. ايدى ھەركون طاوقنى ايرتە بان اوياسىدىن چىخاروب بىبەرە، طاوق دە كور شىمىزنىڭ طاوقلىرى

اۋل طباقان كوكەين ايسەنە بېرىمىچى
اوزى آشاغان بىواسە ايدى بوقدر كوكەينى
بولور ايدىمى؟

شا كرد — يوق، بولماس ايدى.
معلم — شولاي شول، يالغز شول كوكەينى
آشار ايدى، شونڭ ايله گەندە قاور ايدى.
بردە اول وقت آنى هر كىشى سويەرمى
ايدى؟

شا كرد — يوق.
معلم — نىچون سويەمس ايدى؟
شا كرد — چونكى عرفان اوغرىلق ايتكان
بولەچق ايدى، اوغرىنى كىم سويەرم؟
معلم — شولاي شول! عرفان اول كوكەينى
آلوب آشاغان بولسە ايدى، باشقەسىنڭ
مالن، اورلاغان بولور ايدى، بونى سىزگان
كىسەلەر: «قارا گز شول اوغرى بالاغە،
باشقەسىنڭ مالن آلوب آشاغان، نىندى
نچار بالا!» دىب ايتورلر ايدى. حالبوكة
عرفان باشقەسىنڭ مالن آلوب آشارغە،
تلەمەدى؛ كوكەينى ايسەنە ايلتوب بېردى.
موندى باشقەسىنڭ مالنە تىەرگە تلەمەگان
بالاغە نى دىلەر، بىلسەرمى؟

شا كرد — يىخشى بالا دىب ايتەلەر.
معلم — درست، يىخشى بالا دىبەدە ايتەلەر.
لەكن بولاي باشقەسىنڭ مالن آلماغان،
بىر نرسە تابقاچەدە حاضر وك ايسەنە
بىرگان بالا لرغە طاغندە نى دىب ايتەلەر،
بىلسەرمى؟

شا كرد — طوغرى بالا دىب ايتەلەر.
معلم — آفرىز، اوغلم! آلاى بولغاچ
عرفان نىندى بالادر؟
شا كرد — طوغرى بىر بالادر.

ۋەتەنچىلىرى ياننە يوگرە، آخشامغە چاقلى
آزار ايله بىرگە يورى ايدى. بىر كۈن
عرفان طاوغىنڭ صوون آلماشترو اىچون
اوياسنە بارغان ايدى. بردە نى كورسە
ياراترسز؟ قار كىك آق بىر كوكەينى..
ياڭاغنە طاوق سالغانلغى اىچون حب
جايى... عرفان دە سويىنچىدىن نىشلەرگە
بىلمەدى. كوكەينى آلماقچە آناسنڭ ياننە
يوگردى. انكاسنە طاوغىنڭ سالغان
كوكەينى كورسەتوب: «انكاسم مۇنە بىزنىڭ
طاوق نىندى ماطور كوكەينى سالغان»
دېدى. انكاسى اوغلىنىڭ بوسويىچىن
كورگاچ بىك شادلاندى. «مۇنە بو
كوكەينى حاضر سىكى ايدى، استەسەڭ
هېيتكەنە ايتوب پىشردە آشا» دېدى.
لەكن عرفان راضى بولمادى. «انىم
مىن بونى حاضر آشارغە تلەمىم. طور-
سون، طاوق طاغندە، كوكەينى سالماچق
توگلى؟» دېدى. انكاسى دە: «البتە
اوغلم، بوندىن صوڭ طاوغاڭ گل شوندى
ماطور ماطور كوكەيلەر سالماچق...»
دېدى. چىنلابدە طاوق هر كۈن كوكەينى
سالما باشلادى. اوچ كۈندە اوچ كوكەينى
سالغان ايدى. عرفاننىڭ طاوغى هر كۈن
بىر كوكەينى سالسە بىر آطنە اوزغاچ
عرفاننىڭ نىچە كوكەينى بولور؟

شا كرد — ىدى كوكەينى بولور.
معلم — بىر آيدىن صوڭ نىچە كوكەينى
بولور؟

شا كرد — او طوز كوكەينى بولور؟
معلم — آلاى بولغاچ بوروشچە عرفاننىڭ
بىك كوب كوكەيلرى جىولەچق. اگەر

معلم — عرفان طوغری بر بالا بولغانلغی
ایچون آنی هر کشی سویهرمی ؟
شا کرد — عرفان طوغری بر بالا بولغا -
نلغی ایچون آنی هر کشی سویهر .
معلم — عرفان طوغریلغینک مکافاتن
کور دیمی صوگ ؟

شا کرد — بیک کوردی . احمد آغای
اوزینه بر چیش کیتردی . آندن نی قدر
کوکه یئری بولدی .

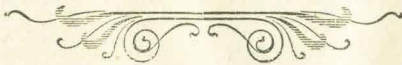
معلم — شولای شول ! عرفان طوغری بر
بالا بولغانلغی ایچون آنی هر کشی سویهر
باشلادی ، همده مکافاتن کوردی . سزده
اوغلارم بر نرسه طابوبده ایسه سن ازلاب

آشا طابوشاگز ، سزگه ده نیندی بالا
دیب ایتورلر ؟

شا کرد — طوغری بالا دیب ایتورلر .
معلم — اول وقت سزنیده سویهرلرمی ؟
شا کرد — البته سویهرلر .

معلم — آلالی بولغاچ سزده هر وقت
طوغری بولورغه طریشه چقسکز توگلمی ؟
بتون شا کرد — ایی خله آبی !! ...
معلم — آفرین اوغلارم ! یه بو حکایه نی
میگما حاضرکم آگللاه ایندی ؟

(شا کردلر قوللرن کوتهرلر . معلم
برسنه خطاب ایتوب سز آگللاهگز اوغلم
دیب ایتور . شا کردطوروب حکایه نی آگللاه)

« اون ايكنچى باب »

رسم - موسيقى

ابتىئائى مکتبەدە رسم . - رسمنى كۆپ كېمىسەلەر ، بوش وقتى بولغانلار ايچون زىنت كېك بىر صنعت دېيىكنە اويلىلار . حالبوكه رسمنىڭ اهمىتى بىك زور . رسمىز ماھراشچى ، يىخشى فابرىقە اوستەسى قۇچمىيا بولا آلەمى . رسم بولماغاندە ايك عالى ھنەرلنىڭ ترقى ايتووى مېكىن توگل . بىر ملىتنىڭ ھنرىنىڭ آلغە كىمتووينە و اعتبار قازانووينە سبب رسمدر . سىتسەلەر ، آلتون كەوش نرسەلرى ، فارفور ساوتلر ، كلەملر بارسىك رسم ياردەمى ايلە اشلەنەلرور رسم آرقەسنىك تورلندىرلەر وخلقنىڭ رغبىتن جلب ايتەلر . رسمنىڭ باشقە فنلر كېك تىرىيە وتدىرىسكەدە زور تاثيرى بار : بىك كۆب سوزلر و عبارەلر آڭلاتە آلماغان معلوماتنى دورت بېش صىزق بىك آنصات توشىندەرە آلا . تدرىسنىڭ ھىر بىر مرتبەسنىك شكىللر و رسملر زور بىراش كورەدر . بعضاً عادىگنە بسىط شكىللر ئللە نىچە جملەدن آچق و تاءىيرلى ايتوب بىر فكىرنى آڭلاتە آللر . بلوب و اويلانوب ياصالغان بىر ايكى سادەگنە لوحە (كارتىنە) نى تماشا قىلو ساعتلرچە سويلەنگان اخلاق درسىنى طىكللاودن آرتغراق بولا . رسم ايلە درس بىرو بو كون بىك تطىبق ايتلىگان مشهور اصوللرنىڭ بىرسىدر . رسملر ، شكىللر ايك يىخشى تەلىم و تدرىس واسطەلرىدر . درستىن ايتىكانك رسم ، قولاق اورنىنە كوزگە سويلىطور - غان بىر تىلدر . ذاتا ، بالالارنىڭ رسمگە ھوسى دە بىك زور بولا ، آنلرنىڭ عادىگنە اشلرى دقت ايتلسە بوھوسنىڭ آنلردە بار ايكانىلگى كورىنوب طورە . بىر بالا قولىنە بىرر قلم ، كاغذ توشىردىمى حاضر تىرە ياغندە

كورگان كشى ، اوى ، آغاچ ، حيوان كېك نرسەلرنىڭ رىسەن يىسارغە ماطاشقانى كور يىلور . پىداغوغلر بالالرنىڭ اوشبو مرقاق وھوسلرن ورىسەننىڭ سويلەنگان فائىلرن اعتبارغە آلوب رىسەن درىسەن ابتدائى مکتىلرگە كرتونى بىك تىوش طابقانلر . ھەم دە رىسەن كوكل جو واتقىچ وبالالرنى قز قدر غىچ بىر درىس بولغانلقدن قىيون درىسلر آرەسنە كرتلەسە وبالالرنىڭ درىسدن يالقماولرىنە سەبب بولادر .

بالاغە رىسەن اويرەنگانكە ھندسى سز قىلر وشكىلردن باشلاب ، مىثلا : خط مستقيم ، خط منحنى ، مثلث ، مربع ، دائرە كېكىلرنى سزارغە ، غايت بسىط نباتلرنىڭ واوى نرسەلرىنىڭ رىسەلرى بسىط سز قىلر ايلە يىسالورغە اويرەتلور . والحاصل تدرىجى روشك تورلى حيوان وانسان صورتلرىنە قدر چىغىلور . بو طور ودەغى اىضاحاتنىڭ تاما آڭلاشلووى اىچون مەلەلمىزنىڭ رىسەن سەنئەتدن تامام خىبردار بولولرى تىوش بولغا . نلقدن بو قدر گنە مەلومات ايلە كفايدە نلىدى . دارالمەلەمىن ودارالمەلەمات پىروغرامنە كرتلوروى تىوش بولغان درىسلرنىڭ بىرسى دە رىسەن در .

ابتدائى مکتىدە موسيقى . - بو موسيقىدن مقصود بالالرنىڭ كويلەب شەلر ، منظومەلر و آلەپلر اوقولرىدىر (*). موسيقى ، مکتىلر اىچون ايك كىرەكلى نرسەلرنىڭ بىرسى . چونكە قىمىلداو وچقىر وبالالرنىڭ ايك فطرى وطبىعى اشلرى . ھىچ بىر بالا قىمىلدا نىمىچى طور ماغان كېك ، قىقرمىچى ، شاولامىچى دە طور آلەمى . آنلرنىڭ بار اشلرى شايارو ، قىقر و ، اوبناو و كولدور . بالالرنىڭ بىك فطرى بولغان بو حاللرى ، بعضاً بىك اچ پوشدرغىچ در جە گە دە يتە . آقەان سونى بووب طوقتاتوب بولماغان كېك بو قىقر و وشايارولرنى دە ، ايتو واور شو ايلە گنە طىوب بولمى . سونىڭ

(*) بىزنىڭ قىدىمى مکتىب و مەدرىسەلر مەزدە دە موسيقى درىسى بولغان . كويلەب اوقولغان يوسقى كىتابى ، باقرغان ، كىسك باش ، مەمىدەلر - زىماننە كورە موسيقى درىسى وظيفەسن كورگانلر . مەھوم و مەنالىردىن بىگىرەك كويى اىچون قزغوب اوقوغانلر .

آغومن باشقه ياقغه ايلندروب بولغان كېك بالالارنىڭ روحلار نده گى فعاليتىدىن كېلىگان بو قچقرو و طاوشلانولرنى ده فائىدەلى روشكە ايلندروب بولا. مونه موسيقى، بالالارنىڭ تىرىسىز و انتظامسىز بولغان قچقرو و طاوشلانو حسلارن فائىدەلى بىر روشده استعمال ايتوگە ياردەم ايتە. بالالارغە جىلارغە و شعراوقورغە مساعك ايتىمىچى آنلرنى قچقرودىن طيوھىچ بىر فائىك بىرمى. بالالار فرصت طابقانصايون معلم كورمگان و دقت ايتە آلمانغان چاقلىردە تىك طورونىڭ اوچن قايتارو درجەسنىك شاولىلر و قچقرو لىر. موسيقى ادمانلرى واسطەسىلە بالالارنىڭ قچقرو لىرىنە ايرىك قويلىسە، اول وقت بالالار درس ساعىتلەرنىدە طىچراق طورولر و تنفس و قىلرنىدە آز قچقرو لىر. شوڭا كورە موسيقى بالالار و مکتىبلەر اىچون ھىچ بولماغاندە حركت و ادمان درجەسندە كىرە كلىدىر.

لىكن موسىقىنىڭ مکتىبلەر و بالالار اىچون بولغان فائىدەسى بوغنىه توگل: موسيقى بىر طاوش جىمناستىقى و بىر طن آلوجىمناستىقىدىر: موسيقى بالالارنى تىرەندىن نغىتوب طن آلوغە، جىنگىلك و تىرىم ایلە طاوش چقارغە اویره تە، اوپكە لىرنى قوتلىندە، كوكورە كنى كىكبايتە، طاوشنى تىلندە و قولافنىڭ طاوشلرنى آيوره آلا طورغان قوۋەلرن آرتدەدر.

بوندىن باشقه موسيقى آدمنىڭ حركىتلەرىنە انتظام بىرە. شونىڭ اىچون عىكرلر موزىقە آرقەسندە طاغندە تىرىبىلەرەك يورلىر و تىز آرمىلر. شولايوق بالالار دە موسيقىنىڭ تائىرى ایلە مکتىبەكە كىرگان و چقغاندە، پار پار تىزىلوب بارغاندە تىرىم و انتظام ایلە يوررگە عادتلىلر. شعرا لىر بىرگە لىب اوقونىڭ، بالالارنى بىرگە اش كوررگە كونسىرو و جەتندىن دە فائىدەسى بار. آندىن باشقه موسيقىنىڭ حسىيات و اعصابقە بولغان تائىرلىرى دە بىك زور: موسيقى طاوشى اىچ پووشولرنى و قاىغو حسرتلرنى طاراتە و جىكلايتەدر. حتى بىك كوب اورولرنىڭ

سلامتله نووینده سبب بولا. موسیقی آدملر نیغنه توکل حتی حیوانلر نی ده
مثلا یلانلر نی ده اثرلندر و یوواشلار طه در. موسیقیدن متأثر بولو آدم
بالاسنده شول قدر فطری بر خاصه درکه، طوغاچده شوندن لذت
آلا باشلی وشونک ایله چوانه. بالالرنک، کویلهب کویلهب ایتلنگان
بهلی بهولر ایله یوقلاولرن هرکشی بله. بیک قاطلی جلاغان بالالرنک
أرگان طاوشلری وجر کویلری ایله طوقتاب کوله باشلاغانلقلری
وحتى طپرداغانلقلری هر کشیگه معلوم نرسه در.

کویلهب اوقولغان شعر و منظومه لرنک مفیوملری و بیره طورغان
حسلری، عادی اوقوغه قاراغانه انساننک جاننه طاغنه نغراق و تاثیر-
لیرهك اور ناشه لر. بو ایسه اصول تعلیم و تربیه چه موسیقینک اهمیت
طاغنده آرتدروب یبهره. بالالرغه کویلهب اوقوتله طورغان شعر
و منظومه لرنک، آنلرنک آکلری ایله متناسب بولووی؛ حسن اخلاق
و عالی حسلر بیروگه یاردم ایتهرلك اخلاقی وحسی بولووی مطلقا
تیوشدر. یعنی موسیقی درسی بر یاقدن تربیه بدنیه گه خدمت ایتکانلگی
کبی، ایکنچی یاقدن تربیه فکریه و اخلاقیه غه یاردم ایتسون و الحاصل
شعر و منظومه لر آلهی، اخلاقی وحسی بولسونلر.

یاش شاعرلرنک همتلری آرقه سنده مکتب بالالرینه اوقتورلق
شعر و منظومه لر کورنگه لی باشلاسه لره لکن بونلر یتهرلك درجه ده
توگلرلر. ئلی آنلر نی بیک بایتورغه تیوش. بو کونلرده مکتبلر مزده
شعرلر اوقلسه ده ملتزمده موسیقی ترقی ایتمه گانلکدن کویلرینک
اول قدر ره تی یوق. اگر موسیقیشناسلر مز بار ایسه، مناسب
شعرلرنک آنلر طرفندن ماطور و موکلی کویلرگه صالحینووی و حتی
نوطه لرینکده یازیلوب باصیلووی کیره کلی اشلرنک برسیدر. دار-
المعلمین و دارالمعلمات پروگراملرینه مطلقا « فن موسیقی » درسی
کرترگه کیرهك.

« اون اوچنچى باب »

جيهناستىق - قول ھنرلىرى

تربىيە بىدئىيە . - مونىڭ قىز كورلىگان نرسەلەر، بالالارنىڭ تربىيە فېكرىيە ۋە اخلاقىيەلىرىنى خىدمەت ايتە پورغان فنلردىر . غالبوكە مېكتىبلرنىڭ ۋەزىپەسى بالالارنى ھىسن اخلاقىلى ، بىلمىلى ، مەھكەملى ۋە بىلگەنن اشكە قويە آلوچىغىنە يىساب چىقار ۋە توگىل ، بىلكە آنلارنى تىركىلك ايتىكاندە اوچرايە چىقلىرى قىيولنىقلىغىدە چىدارلىق ، طازە ، سلامت ، فعال كىمىسەلر ايتوب چىقار ۋە لازىمىر . بالانىڭ فېكر ۋە اخلاقىلى تربىيە ايتىلۇبدە تىنىڭ تربىيە - سىنە اھىمىت بىرلەسە ، اول يىبق ، كوچسىز ، آور ۋە خالە قالسە ، آنىڭ اخلاقىدىن ، اوبىرەنگەن بىلمىدىن نى فائىل بولور ؟ اول بالا ، نى اوزىنە نى دە باشقىلارنى تىيوشىچە خىدمەت ۋە فائىدە كورسەتە آلماس . شونىڭ اىچون آلوغ بىر ذات : « جاننىڭ ضەيف بىرتىندە بولۇۋى ، مېقتىر بىر كاپىتاننىڭ چىرك بىر كىمە دە بولۇۋىنە اوخشى » دى . شونىڭ اىچون بو كوندە آور ۋە پاللىلرنىڭ مېكتىبلرنىڭ بالالارنى مېكتىدىن سلامت ، طازە ، فعال ايتوب چىقارغە طىرىشەلر ۋە شول طور ۋە بىك زور فداكارلىقلار كورسەتەلر . بىزنىڭ مېكتىب بالالارمىز يىبق ، قانسىز ، كوچسىز بولدىلرلى حالە ، آنلار - نىڭ بالالارلى قانلى ، ايتلى ، كوچلى ۋە اوقوب يورگانلىكلارنىنە اشانما - سلىق بولالار .

يىخشى آشاب اچو ، تن ، كىيوم ۋە ياتقان طورغان اورنلر پاك بولو ، مىدرسەنىڭ بىناسى ۋە اچىنىڭ ادارەسى ھىف ۋە صىھتەكە موافق بولو البتە بالالارنىڭ سلامتلىكلرنى ساقلاغە بىك زور ياردەم ايتىكان نرسەلردىر .

لـکن بونلر غنه بالانک تنن نغتمی ، کوچن اول قدر آرتدرمی ، فعال و بازق یاصی آلمیدر . بونک ایچون مطلقا بالالرنک تنلری و اعضالری قیملدرغه ، یعنی آنلر تورلی اویونلر اوینارغه ، قول و آیاق تعلیملری و جیمناستیک حرکتلری یاسارغه و قول هنرلری اویره نرگه تیوشدر .

بو اویونلر و بو تعلیملر شول قدر اهمیتلیدرکه ، بونلر یالغز تربیه بدنیه گه گنه خدمت ایتیلر ، بالالرنک تربیه فکریه لری یالغز شروینه ده سبب بولالر . یورگانک آیاق ، یوک کوتهرگانک قول آرغان کبک ، اویلاغانده ، یاتلاغانک و محاکمه ایتکانده ده آنلر ناک اعضاسی بولغان «می» آری ، یاتلاو ، اویلاو و آکلاو قیونلاشه باشلیدر . میگه حال جیدرو و آنک کوچن آرتدرو ایچون مطلقا آنی اشدن طوقتاتو یعنی ذهنی اشلردن کیسلو تیوش . هوا آلورغه و تننک باشقه اعضا لری حرکت ایتهرگه تیوش بولا . درس لر آره سنه تنفسلر قویلونک حکمتی ده بودر . یاش بالالرنک میلری طاغنده تیزره ک آرغانلقدن آنلرده درس مدتی قسقه راق ، تنفسلر ، اویون و حرکتلر کو بره ک بولورغه کیره ک .

بو گون آکلاشلغانککه : دقت و اهتمام ایله آز وقت طریشو ، سوکوره حال جیو و صافی هواده اعضالرنی حرکت ایتدرو ، ذهننک طوقتاوسز بیک کوب زمانلر مشغول بولووندن بیک کوب فائز لیدر . بو طوروده انگلتره ده بیک مهم بر تجربه یاسالغان : ییل باشنک بر مکتبکی بر صنفنک شا کردلرن ایکیگه آیرغانلر . بو ایکی شعبه نی بریل قدر ایکی تورلی اصول تربیه ایله اوقوتقانلر : بر سنک درس لر بیک کوب بولوب بالالرنک ذهنلری بیک اشله تلگان و تربیه بدنیه گه برده رعایت ایتلمه گان ؛ کونده اون ساعت طر شتر لغان ، اویون اوینولرینه و جیمناستیک یاساولرینه ایرک قویلماغان . ایکنچی شعبه ده ایسه بالالرنک ذهنلری آرتلماغان و تربیه جسمانیه گه اهمیت

بیرلگان؛ کونینه بیشکنه ساعت درس ایله شغلله ندرلگان؛ باشقه وقتلری اویونلر، تنفسلر، جیمناستیکلر ایله اونکارلگان. یل آخرنه ذهنلری بیک آرتلغان شعبه ناک شا کردلری ایکنچی شعبه شا کردلرینه قاراغان بیک توبهن نتیجه بیرگانلر. تربیه جسمانیه گه اهمیت بیرلگان شعبه شا کردلرینک سلامتک و قوتلیککاری همک آلفان بلم و آکلری، تربیه بدنیه گه اهمیت بیرلمه گان شعبه شا کردلر نکلدن کوب آلدی بولغانلر. مونه بومثال، مکتبلرده بالالرنک ذهنلرن آرتماو و تربیه جسمانیه لرینه تیوشنجه اهمیت بیرولازم ایکانچیلگن بیک آچق اثبات ایتسه کیرهک. آمریقادا حتی اعدادی مکتبلر ایچون ده اوچ سیگز قاعده سی قبول ایتلگان: یعنی ۸ ساعت طریشو، ۸ ساعت حال جیو، تننی و اعضالرنی حرکت ایتدرو، ۸ ساعت یوقلاو اصولی قویلغانلر.

جیمناستیک و آنک فائدهلری. - جیمناستیک، قوللرنی کوته - روب توشرو، آدوم آنلاو، آرقلی قویلغان آغاچقه آصلو، یا که او طر تلغان باغانه غه طرمانو. . . کبی تننی قولنلندرو ایچون ترتیب و انتظام ایله اشله نگان حرکتلدر.

جیمناستیکدن مقصود کوچلی باطرلر و کوره شچیلر یتشترو توگل، بلکه تننک ایتلرن و اعضالرن قولنلندرو، تننی مشقت و آور لقلرغه چدارلق حالگه کیترودر. جیمناستیکنک فائدهلری بیک کوب:

۱ - تننک فعالیتن (اینیرگیه سن) و کوچن آرتدرو، ایتلرنک اوسووینه، بوونلرنک نغووینه و کشینک بازقلا نووینه و چداملیلانووینه سبب بولا.

۲ - کشینی کوچنه ایله بولورغه، کیره کمه گانگه کوچن ارم ایتمه سک، آز کوچ ایله کوب اش اشلرگه اویره ته؛ آدمنی یوگرو، سیکرو، آنلاو، ارغو کبک ترکلکک بیک کیرهک بولغان اشلرگه کونکتره.

۳ - همده بالانک حسن اخلاقنه بیک زور یاردم ایتدو: جیمناستیک

۷- او یونلر ایله شغلانگان بالانچار ویمان اشلر ایلمن ماطاشورغه و آنلرنی ایسکه ررگه وقت و فرصت طابا آلمی . کوبسنچه بالالر بعض نچار خلقلرغه اشسز لسکدن و اچ پوشقانلقدن ئله گوب کیتلر . بالالرنڭ جانلر ندهغی فعالیتلرنڭ نتیجهسی بولغان اعضالر ندهغی فعالیت بر یاقدن طیلسه ، ایکنچی یاقدن اثرن کورسه ته باشلیدر .

۸- جیمناستیق و او یونلر کشینی اویانق ، باطر و متشبت یاصی ، بالالرنی بر برسینه یاردمله شرگه و کیرهك چاقده بر برسینه بیوررغه و ایه ررگه و حتی برله شورگه اویره ته .

۹- ریاضات بدنیه فکر اوزرینه ده زور تاءثیر یاصی : آرغان ذهنڭ حال جیوب آچلووینه ، شا کردلرنڭ ایکنچی درسکه تمام شوق و تلهك ایله باشلاولرینه سبب بولا . شونڭ ایچون معلم ، صنفك درس وقتنده شا کردلرنڭ یالقه و آورایه باشلاغانلقلرن سیزسه درسنی طوقناتوب ، شا کردلرنی آییاق اوستی طور غزوب قول و باش حرکتلری یاصاتو تیوش .

جیمناستیقلرنڭ انواعی کوبدر . شولای بولسه ده ایکی صنفقه آیریلورغه ممکن : قوراللی جیمناستیق و قورالسز جیمناستیق . تربیه- بدنیه یاغندن قاراغانده قورالسز جیمناستیقلر آر تفر اقدر . قورالسز جیمناستیق حرکتلرنڭ مشهورلری شونلردر :

- ۱- آییاق حرکتلری .
- ۲- بیل سویه کلرنڭ کیریلو حرکتلری .
- ۳- قوللر ایله آصلو و موازنت حرکتلری .
- ۴- آرقه ایتلرنڭ حرکتلری .
- ۵- گوده نڭ یان یاقعه بولغان حرکتلری .
- ۶- فارن ایتلرنڭ حرکتلری .
- ۷- آطلاو حرکتلری .

۸ - طن آلو حرکتلری .

بو تورلی حرکتلرنڭ هر قايوسى آيرم بر فائده بيره وباشقه بر عضله (ايت) لرنڭ نفو و اوسووينه ياردم ايتهدر . جيمناستيقده كوز طوتلغان نرسه بتون عضله لرنڭ تيگزر روشك اوسولرى بولو تيوش . شونڭ ايجون بو تورلى حرکتلرنڭ هر قايوسى برسى آرتندن برسى ترتيب ايله اشلانو تيوش . روس مکتبلرينه قبول ايتله باشلاغان عسكرى تعليملرنڭ مکتبلرمزگه ده قبول ايتلولرى بيك لازم نرسهدر . بالالرنڭ اويونلرن ده بيك فائدهلى جيمناستيقدن صانارغه يارى :

بالالر آنلرنى بيك ياراتوب وتلهب اوينيلر . تنفس وقتلرنك بالالارغه اوينارغه ، سيكررگه ، چابارغه ايرك قويارغه ، لکن يراقدنغنه صاقچى وكوزه توچى بولوب طوررغه تيوشدر .

جيمناستيقي بيك آچ كويگه ياكه آش آشاغاجده ياصالماسقه ، يگرميدن قرق مينوتقه قدر صوزيلورغه ، فنى ومنطقى بر روشده ترتيب ايتلورگه تيوش .

جيمناستيقي تعليملرنده تدریجگه رعایت ايتهرگه ، هر درسده ايك آنصانلرنندن باشلارغه ، لکن شولای بولسه ده ايك قبونى ايله بترمسه و آنڭ ايجونده قيون حرکتلردنصوڭ جينگلچه حرکتلر ياصاب تعليمدن طوقتارغه تيوش . زور فعاليتدن كينه تكنه طوقتاو ، بيگره كك تن جلى وتيرلى چاقه طوقتاو ، سلامتلك ايجون بيك ضررلى وقورقنچلیدر . جيمناستيقدن صوڭ يوشاغان و بلسكه ده تيرلرگان تننى اوشودن وجيلسگه قارشى طوتودن صافلاو ، صو ايجودن طيولو مطلقا لازمدر . قول هنرلى درسى و اهميتى . - آوروپا و آمرىقادغى عمومى مکتبلرنڭ پروگراملرينه كوز سالنسه ، بزگه بيك چيتم بولغان بر درس كوريله : اولده قول هنرى درسييدر .

بو درسده گى اشلر بيك تورلى بولالر : كاغد طاسهارنى بوگوب

واوروب، طباقلی کاغدلرنی بوگوب وکیسوب تورلی شکلر یاصامق . . .
 قاطرغہ لرنی بر برسینه یابشدروب، بالچق قامرینی اوهلب، معدنی
 چوقلرنی بوگوب ویابشدروب، تیمرنی وتیمیر فالایلرنی چوکچلب
 وکیسوب وطاقتهلرنی کیسوب، یونتوب وایوب . . . تورلی نرسه لر
 اشلہ مک؛ توسلی کاغدلر ایله شکل ویا زولر یازمق؛ زراعی وفنی
 تورلی عملیات یاصامق . . . بارسیده «قول هنرلری» درسینه کره در.

۴۰ - ۵۰ یلر الیک عمومی مکتبلرده موندی اشلر یاصاتلمی،
 بو اشلرنک اوینوچق کمی بیک بسیط بولغانلریغنه آنا مکتبلرنده (*)
 وباشقه لری ایسه هنر مکتبلرنده اشلہ تله ایدی. لکن صوگره بو اشلر
 وهنرلر بارا طورغاچ بتون مکتبلرگه طارالدی و بیک کوب فائلر کورلدی.
 قول هنرلری درسلیری بیک اهمیتلی وفائللی تربیه واسطه لریدر:

۱ - قول هنرلری بارماقلر، قوللر، کوزلر ایچون برجمناستیق
 بولا؛ قوللرنی سهله ت، بولدقلی وبازق یاصی؛ کوزلرنک دقتلیلگن
 واونکونلگن آرتدره در.

۲ - طاقته، تیمر و بالچق ایله بولغان قول هنرلری، قول
 وکوزدن باشقه بتون تن ایچونده ادمان بولا؛ چونکه بو اشلر قولنک
 وکوکره کنک بیک ایرکنله ب سلکنو وقوزغالو وینه، شاقطای کوچ چغار و-
 وینه سبب بولادر.

۳ - قول اشلرنک کوبسی بالالرنی جو واترغه؛ شادلاندررغه
 ومکتبکه ایله لشتیررگه یاردم ایته. قول اشلری کورسه تلگن مکتبلرده
 درس بتکاچ بالالرنک کوکلسزله نولری، اشلرنی ومکتبنی طاشلاب کیتسه
 کیلمه ولری ده بونی اثبات ایته در.

(*) روسیه ده ویاورویاده «آنا مکتبی» و «بالالر باچه سی — Дѣтскій Садъ»
 اسملی مکتبلر باردرکه آنلرغه ایکی یاشندن بیش یاشنه چاقلی بولغان بالالرنی قبول
 ایتوب ایون وایونچاقلر ایله تربیه ایتلر.

۴ - قول هنرلری بالالرده تناظر و انتظام فکرینی ، کیلشلیک و اصیایلق حسینی اوستره در .

۵ - قول اشلری ، باشقه درس لر طور وسنده غی معلوماتنڭ قوتله - نووینه و بیک یخشی اڭلاشلووینه یاردم ایتهدر .

هندسه درسی ایچون قول اشلری درسندن ده برکتلی بر چیشمه یوق دیب ایتلسه برده مبالغه بولماس . شکللرنڭ خاصه لرن تیکشرتو و آنلرغه دقت ایتدرو ایچون ایڭ الیک ذهنک « شکل » لرنڭ فکون طودررغه کیرهک . بونی طودرو ایچون « شکللر یاصاتو » دنده یخشی بر واسطه بولورمی ؟ سوڭره شکللرنی آڭلاتو ایچونک بوشکللرنی تیکشرتو ، بولدرو و تطبیق ایتدرو لازمدر . کاغد یا که قاطررغه دن بر نیچه نرسه یاصاتو بر دعوانی و بر خاصه نی آڭلاتونی بیک آنصاتلاته ، بر قول اشی بیک اوزون سویله و و آڭلاتو اورنینه طوره در (*).

جغرافیا درسنگ طاو ، اوطراو ، کول کبک نرسه لرنی و باشقه جغرافیا اصطلاحلرنینی آڭلاتو ایچون قوم و بالچقندن ، بالاوزدن طاولر ، اوطراولر ، وادیلر ، کورفلر ... یاصاودن و یاصاتودن یخشی بر چاره کورسه تله آلورمی ؟

۶ - قول هنرلری ، هر وقت طوتله طوررغان فائلی نرسه لر یاصاررغه ده خدمت ایته . تورلی روشده گی طارتمه لر ، قلملکلر ، کاغد یانچقلر یاصاو قول هنرلری درسینی آلفان کشیلر ایچون بیک آنصات نرسه لدر . قول هنرلرینه اویره نگان معلملرگه ، هندسه ورسم درس لری ایچون موده لدر ، حکمت طبیعیه و کیمیا درس لری ایچون کیره کلی قوراللر یاصاو بیک آنصات بولادر .

۷ - قول هنرلری ، خلقنڭ هنر و صنایعغه محبتلری آرتوغه

(*) انگلیزچهدن روسچه غه „Наглядная Геометрія“ اسمیله E. Поновъ طرفندن ترجمه ایتلگان هندسه ده اوشبو نقطه غه بیک زور اهمیت بیرلگان . اهرام ، منثور ، مکعب ... کبک شکللرنڭ کاغدن نیچک یاصالغانقلری ، کورسه تلگان .

وآنلارنى ترقى ايتدرولرینه سبب بولادر، که ايك زور فائده لرندن برسیده شولدر .

شونڭ ايجونده هنر و صنايعده ايك آرتقه قالغان بزنگ كيك بر ملت ايجون بوقول هنرلرى درسى صو وهوا قدر كيرهك بر نرسدر . اوشبو درسلىر مکتبلر مزنڭ پروگراملرینه كركان چاقدهغنه ، خلقمزن قولندن اش كيله طورغان، تركلك ميداننه باشقه لرايله ياريشه آلا طورغان بولدىلى واشچهن بر ملت بولا آلور (*).

۸ - قول هنرلر ينگ طاغنده زور بر خدمتى بار: آدمنگ طبيعت و اخلاقنه يخشى تاثير ايتيه . ترتيب و انتظام ايله اشله رگه اويرهنگان كيمسه يوروش طورشلىرن توزه ته و ترتيب ايله قيله نه واش يوروته باشلى وباشلاغان اشن بترميچى طاشلاميطورغان بولا .

قز مکتبلر نده ده قول هنرلرى بيك مهم اورن طوتارغه تپوش . آنلرغه نگو، چيگو، بديله و كى اشلر ايله باشقه كيرهكلى هنرلر كورسه تلورگه تپوش . شونى ده ايتوب اوزيق : اويره تله طور - غان هنرلرنگ بالالرنڭ ياشلىرى و ذهلىرى ايله متناسب بولووى و آنلارنى آرتماوى لازمدر .

ايگونچيلىك حقنده معلومات . - خلقمزنڭ كوبسى ايگونچى بولغانلىقندن، بيش صنفلى ابتدائى مکتبلرده باخصوص اولدهغى مکتبلرده ايگونچيلىك حقنده معلومات بيرو بيك فائده ليدر . طوفرالقر و آنلارنى تپرسله و، تورلى نرسه لرنى ايگو، آغاچ آشيلاو، بال قورطى و مال آصراو و ايگون قوراللىرى حقنده معلومات بيرو و ممكن قدر تطبيقتن كورسه تو بيك تپوش نرسدر .

(* «Давайте С. Порѣцкій طرفندن ترتيب ايتلىگان و اوچ قسمدن عبارت - Работать» اسملى كتابك كاغدن* آغاچدن، گييس و سيمنتدن و تورلى معدنلردن ياصالوى ممكن بيك كوب نرسه لر و حتى بيك ساده حكمت طبيعیه قوراللىرى و هر قايسينڭ ياصالو روشلىرى بيان ايتلىگان بولوب، معلم مزنڭ مطلقا شول كتابنى آلوب استفاده ايتولرى لازمدر .

« اون دور تېنجى باب »

معلملىرىڭ اوصافى

بوندە قدر سويلەپ كېلىگەن اصوللارمىز، واسطەلارمىز، نى قدر مەكەل بولسەلردە ، آنلارنىڭ فائىدە بېرىلەرى ، يىخشى نەتىجەلەر تودرو- لرى مەلەمگە طوقتىدەر . بىر دارونىڭ آوروغە شفا بېرىۋى ايچون دوقتورنىڭ آنى استعمال ايتودە مەھارتى بولوۋى لازم بولغان كىبى ، فن تدرىس قواعدىنىڭ لايىقى ايلە تطبيق ايتلوۋى ايچوندى مەلەمنىڭ مەھارت وقابلىتى ، اجتهاد وغىرىقى لازمدر . بو اصول وقاعدەلەر بالالارنى تربىيە وتدرىس ايچون بىرەر قورالغىنە بولوب آنلارنى استعمال ايتوچى مەلەمدر . يىخشى استعمال ايتلە آلماغاندى ايڭ مەكەل قورالنىڭ اشكە ياراماغانلىقى ھەر كىشىگە مەلوم بىر اشدر . بىنەئ عليه تعليم وتدرىسنىڭ ، مەكتەب ومدرسەنىڭ جانى مەلەمدر . شونىڭ ايچون مەلەمنىڭ رعايت ايتوۋى تىۋوش بولغان بعض شرطلەر وآندى بولوۋى لازم بولغان بعض صفتلەر باردر ، كە آنلردە شونلردر :

۱ - بىر مەلەم ، مەلەمنىڭ غايەت نەچكە وقىيون بىر ھنەر ايكانلىگىن بولو ايلەن بىر بىر ، آنىڭ بىك زور ومقدس اش ايكانلىگىن دە ايسنە آلورغە تىۋوش . اول مەلەم بولو ايلەن بىك عالى ومقدس بىر وظيفە نى يوكلەگانلىگىن بىردە خاطر نەن چغارماسون ، ھمدە مەلەمنى وبالا تربىيەسىنى چىن كوڭلى ايلە سويسون وشوڭا بتون تىنى وجانى ايلە بىرلسون ؛ مەلەملىككە تركلك ايتە طورغان بىر كىسب دىكەنە قاراماسون . بتون املى وبتون غايە خىاليەسى قولنە طابىشراغان ملت بالالارن تركلككە صلاحىتى ايتوب حاضر لەو ، دنيا و آخرت سعادتنە ايرىشترو

بولسون . معلمك وظيفه سن الوغلاماغان ، آنك عاليلىگن تقدير ايتە
 آلمان و معلمكىنى يالغز بركىبكە ايتوب طوتقان كىمىسە نك معلمك
 ايتووى بىك قورقنچلىدر . اول كىمىسە بوندى مقدس بر يورطنك
 ايشىگن آچماسون ، بوميدانده چوالماسون ، ملت بالالرينه خيانت
 ايتمەسون . بر كىمىسە نىندىگنە مسلككە يابىشسە يابىشسون ، موفق
 بولووينك بىر نچى شرطى مطلقا شول مسلكنى سويووى و تقدیس
 ايتوويدر .

معلم بالالرنى ده بىك سويسون و آنلرغە بىك شفقتلى روشده
 معلم ايتسون ؛ لکن اوزينك شفقتلىلىگن سويله و دن صاقلانسون ،
 محبت و شفقتن فعللرى و معامللرى ايله اثبات ايتەرگە طرشسون . ذاتاً
 معلم چىلابده شفقتلى بولسە ، آنى بالالرغە ايتوبده طوررغە حاجت
 بولمى . شاگردلر آنى اوزلريده سىزەلر ؛ هيچ بولماغانده يوره كلرى
 سىزە و كوكللرنده معلملرينه قارشى بر ميل و محبت طوادىر . والحاصل
 معلم ، بالالرنى اوزندن اوركتە طورغان بر جانوار بولمىچى ، اوزينه
 طارته طورغان مقناطيس (ماگنىت) بولورغە تىوش . بالالرنى سويو
 و آنلرغە شفقت و مرحمت كورسە تو تعليم و تربيه ده شول قدر اهميتلىدر ،
 كه حتى بعض پيداغونلر « تربيه هنرى ، سويەك هنرىدر » ديگانلر .

۲ — معلم اوقوتە طورغان فنلرينك ايه سى بولورغە كيرەك .
 يعنى آنلرنى بىك يىخى بلورگە و اول فنلرده تيرەن معلوماتى بولورغە ،
 هر قايسينك خلاصەسى ذهننده و كوز آلدنده طوررغە والحاصل بر
 ساعتچينك آنك اچنده نيلر بارلغن و آنلرنك نىگە يار اغانلغن بلووى
 شىكىللى ، آنكده اوقوتقان فنلرينك نرسەلردن عبارت ايكانلىگن و نىگە
 يار اغانلغن و باشقە علملر ايله مناسبلرن تاميله بلورگە كيرەك . بو
 مقصودقە ايريشو ايچون معلمك ايكدن اول علملرنى يىخى و اساسلى
 ايتوب تحصيل ايتووى لازم بولسەده اول غنە هيچ بروقت يته چك

توگل . معلم معلوماتن آرتد ره طورغان ايكنچى بر چيشمه طابارغه تيوش . اولده مطالعهدر . يعنى معلم هر وقت اوقوته طورغان فنلرى ايله باشقه موضوعلر حقنك يازلغان كتابلرنى ، مجموعه ومقاله لرنى اوقوسون ، تعليم وتدرىسدن وحمل جيودن آرتقان وقتلرن مطالعه ايله اونكار . سون . مطالعه آنك ايك سويگان نرسهسى وايك عزيز يولداشى وايك برنچى كوكل يوانتچى بولسون ، يالغز اورنلرده ، هيبت صحرالرده مطالعهنى سويسون ، آرده مطالعهنى طوقتانوب طوروب اوقوغانلرن ذهنندن اوتكارسون وشونلرنى اساس ايتوب اوزمخامهسنگ يورتسون ، اوقوغانلرنندن ومخامهلرندن خلاصه ايتوب چغارغان يخشى وفائىلى فكر ومطالعه لرنى هر وقت ياننده يورته طورغان قوين دفترينه قيد ايتسون . بوروشچه اشله گانده مطالعه ومخامهلرينك ييميشن ارم ايتيميچى جيا بارغان بولور .

۳ - معلم تعليم وتدرىسده طوته طورغان اصولينه آيه بولورغه كيرهك : يعنى ممكن قدر ايك يخشى وفائىلى وايك آنصات اصول طوتارغه كيرهك . بو ايسه اصول تعليم وتربيهنى يخشى اويره نو ايلن برابر هر وقت اصول تعليم وتربيه حقنك يازلغان اثر ومقاله لرنى مطالعه ايله وپيداغوغياگه واقف مشهور معلملرنك درس لرن طكلاو ايله بولور . اوشبو مطالعه لر وتيكشورلر نتيجه سنده اوزينه تعليم وتدرىسده اساسلى يول ومسلك طوتارغه وشونى تطبيقه طريشورغه والحاصل معلمك هنرينك ايك زور عاشقى بولورغه ، كوندن كون كيمچيلكلرن توزه توب مهارت وقابليت آرتدرغه بتون تنى وجانى ايله بيريلورگه تيوش .

تعليم وتدرىسك موفقيتنك شرطلار نندن برسده معلمك بيرهچكى درسنى آلدن بيك يخشى حاضرلەب ، پلان ياصاب قويوويدر . معلم بيرهچكى درس لرينك هر قايسنه پلان ياصارغه ، يعنى نيلر سويلهيه .

چگن و آنلرنی نى روشچه آڭلاته چفن و نیندى نتیجه گه آلوب باروب چقاره چفن بیلگیلهب قویارغه تیوش. درس حاضر لامیچی صنفقه کرگان معلم ایڭ کیره کلی نرسه لرنی سویله می قالدرر و کیره کلی بولماغانلری طور وسنک تیوشندن آرتق تفصیلات بیرر و کوبسنجه شا کردلری آلدنک یوزی قزارر.

ایکنچی بر شرطده شا کردلرنی درسکه دقت ایتدره بلو و آنلرنی طڭکلارغه مجبور ایتودر. «طڭکلارغه کیرهک، طڭکلاماساڭز جزا یا- زارمن، درس طڭکلاو و درسکه دقت ایتو بیک فائلی» کبی سوزلر ایله گنه بالالرنی درسکه دقت ایتدروب بولمی. چونکه آنلر قاشنده فائده دیگان نرسه نڭ اول قدر اهمیتی ده یوق. آنلر کوڭللمرینه خوش کورنگان و قزقلی بولغان نرسه لرگه میل ایتوچان بولالر. آنلرنی درس اوستنده طوته سبز کیلسه مطلقا درس لرنی آنلر قزغریق، یاراطوب و کوڭله نوب طڭکلارلق حالگه کیتدرگه کیرهک. والحاصل معلم بالالرنی درسکه میل ایتدره طورغان و آنلرغه درسنى سویدره طورغان هنرنی بلورگه نیوش. بالالر درس طڭکلامیلر ایکان آنلرغه آچولانرغه یارامی، بلکه معلم کیمچیلکنک اوزنده ایکانلگن بلوب درس بیرر روشن اوزگارترگه کیرهک بولا. بیک کوب معلملر شا کردلرنی درسکه دقت ایتدرو و آنلرنی طرشدر و ایچون جزا و قورقتونینغه قورال ایتوب طوتالر. لکن بیک زور خطا ایتلر. طایاق و قورقتو ایله گنه آدم بالا- سن هیچ بر نرسه گه میل و محبت ایتدرو ممکن توگل. معلم کولر یوزی ویوغوملی افاده لری و قزقلی بعثلری ایله گنه شا کردلرنی اوزینه قاراته آلور و آنلرنی درس اوستنک طوته بلور.

بالالرنی دقت ایتدرو طور وسنده درسکه باشلاو روشینک ده بیک زور تأثیرى بار. مثلا بر معلم: «طڭکلاڭز، مین سزگه اطاعت سز لکنک نچار لغی حقنده سویله یه چکمن» دیب درسکه باشلاسه بیک یولسز بر

اش اشلەگان بولور . چونکه شا کردلر معلمنڭ بر نچى سوزندنوك درسنڭ نى ايكانلگن و آخرى نى بولاچفن بلورلر . شونڭ ايچون درسكه اول قدر اهميت بير مهسلر . اگرده « اطاعتسز بر بالانڭ باشنه نى كيلگانن بله سزمى ؟ مونه مين سزگه حاضر آنى سويليم » ديب باشلاسه بالالرنڭ درسنى طىكلاولرى و آڭا دقت ايتولرى بتونلاى باشقه بولور . نى بولدى ايكان ديب نتيجه نى صبر سزلىق ايله كوتەرلر ، معلمنڭ هر بر سوزن طىكلارغه و آڭلارغه طريشپيرلر . لىكن شونى ده ايتوب اوزىق : درسنى قزلى ياصيم ديب بالالر قاشنده آنڭ قدرى كيتهرلك ايتمه سكه تيوش . درس عين زمانده هم جدى همده قزلى بولسون .

۴ — معلم اوزن طوته بلورگه و شا کردلر ينه ايه بولورغه كيرهك : معلم توزملى و آچولانمى طورغان ، كولر يوزلى ، شونڭ ايله بر ابر مهابتلى بولسون . پستالوجينڭ سوزنچه « معلم هم اوزن سويدرو ، هم اوزندن قورقتو ، همده اوزينه اطاعت ايتدرو يوللرن بلسون » . معلم طايانوب اوطرو ، آياق سلكتو ، ايسنهو ، باشن قاشو ، ميبق بورو . . . كيك معلمك شرفنه كيلشمه گان نرسهلردن و باشقه كياوشسز اشلردن بىك صافلانسون . والحاصل معلمنڭ هر بر يورش و طورشلىرى شا کردلر ينه يخشى ئولگى و اورنهك بولورلىق بولسون . شا کردلرن توزه ترگه ، اوزن توزه تو ايله باشلاسون . اوزن طوتا آلغان ، اوزن شا کردلر ينه سويدره بلگان و آنلر قاشنده الوغ و قدرلى بر كيمسه بولوب كورنگان معلم نى قدر بختليدر . شا کردلرنڭ معلمنه محبتلىرى ، اشانچلىرى و احتراملىرى بولدىمى ؟ موفقيت ايشكى آچلدى ديب ايترگه يارى . اول وقت تربيده اورلىق ايكيله طورغان ير حاضرلەنگان بولوب ، ايگەرگنه اش قالادر . مع التأسف اوزن طوته و سويدره آلغان ، حلم و وقار ايهسى و كولر يوزلى بولغان معلملرگه بىك سيرهك

اوپچرالادر. لکن چن معلم بولورغه تلگان کیمسه نڭ مطلقا اوشبو خلق و طبیعتده بولورغه طریشووی لازمدر.

۵ - معلم ترتیب و انتظامده بیک رعایت ایتەرگه تیوش . هر مکتبه بیلگولی و اوزگارمیطورغان بر اصول بولورغه کیرهك . اگر بوندى بر اصول و نظام بولمیچی کیرهك چاقغنه قویله طورغان بولسه ، معلمنڭ کیفنه گنه قاراب یوریطورغان بر نرسه حسابلانوب شاگردلرگه تأثیرى بیک آز بولور . معلم ایڭ ایلك اوزینه تیوشلی بولغان اشلرنی اور نینه يتکررگه کیرهك . اول وقت بالالرده ترتیب و نظام طوروسنك آڭا ایه رلر و آنى اورنهك ایتوب طوتارلر .

معلمنڭ بیک دقت ایله تعقیب ایته طورغان اصوللرندن برسى ده درسخانه گه وقتنده کروویدر . معلم بو طوروده بر آز اهمال کورسه تسه شاگردلرده وقتنده صنفده حاضر بولمی باشلارلر و بیک زور ترتیبسز - لککه یول آچلغان بولور . معلمنڭ درسخانه گه وقتنده کرووی گنه ده یتمی ، بلکه ده درس بتکانچی صنفده بولووی وشونده اوتکارگان وقتن ممکن قدر بالالر ایچون ایڭ فائلی روشده استعمال ایتەرگه طریشووی و هیچ بر سبب ایله درسخانه دن چقماوی لازمدر . صنفده کرگانده معلمنڭ ذهنی صافی بولووی و چیت نرسه لر ایله چووالغان بولماوی ده ایڭ کیره کلی بر نرسه در . ذهنی باشقه نرسه ایله مشغول بولسه آنڭ وقتنده درسکه کرووندن ئلله نی فائده چقماس .

و الحاصل معلم مکتبه ترتیب و انتظام اورناشتررغه و ممکن قدر یخشى و فائلی اش اشلرگه بتون جانی و تنی ایله طریشه چق ، اوستنه یوکدنگان وظیفه لر نی هر کون باشقه بر همت و باشقه بر شادلق ایله فارشو آلاچقدر ؛ درستن ایتکانده معلم مسلک و وظیفه سینڭ چن عاشقی و فدائیسى بولاچقدر . مونه شول وقتلغنه چن معلم و چن مکتب میدانغه کیلور . شاگردلرده چن تربیه کورر .

« اون بېشىنچى باب »

وسائىل انضباطىيە - مكافات و مجازات

معلمك ھنرىزىڭ ايك زور بىر قىسمى دە، معلمنىڭ بالالارنى بېلىگولى بىر يولغە سوقايتە آلووى و اوزى تەلەگان تىرىيەنى بىرە بلوويدىر. معلمنىڭ اوشبو مقصدقە ايرىشو اىچون استعمال ايتكان واسطەلر يەنە اصول تەلىم و تىرىيە دە « سوائىق تىرىيە » ياكە « وسائىل انضباطىيە » دىلەر. بو واسطەلرنى بىرەم بىرەم بيان ايتىك :

۱. مودت و محبت

بىر مەكتەپدەگى انتظام و انضباط (دىسپلىنا) نىڭ نىگىزى معلم ايلە شاگرد، شاگرد، شاگرد ايلە معلم آرسىندەغى محبت و مودت بولورغە تىيوش : اؤللا معلم شاگردلر يەنە بىك محبت و شفقت كورسەتوب، آنلرغە اوزن سويدرسون . لىكن بو محبت و شفقتن آنلرغە كورسەترگە و بىلدرگە بىرە طرىشماسون . معلمنىڭ چىلاب بالالارنى سويووى و آنلر - غە شفقت كورسەتووى يەدەر : چونكە بالالار بو محبت و شفقتنى اوز - لرىدە بىك تىز كوررلر و سىزەرلر . معلمنىڭ مەاملە و فەللەرنىن آڭلاب چىن كوڭلدىن مەملەرىنە اشانىرلر، بىتون قىلبارى ايلە مەملەرىنە مىل ايتەرلر .

بو مودت بالالردە امنىت و اعتماد فەكرىنى، مەملەنى آچولاندرو و كوڭلىسىزلىندرو قورقوسىنى، آڭكا يىخشى كورنرگە تەلەفى، معلمنىڭ

اوزىنە و نفوذىنە حرمتنى وەر برامرىنە شادلىق ايله اطاعتنى طودره -
درکه، درسلىرنده و تربيه اخلاقىلرندە آنلرنىڭ بىك زور ترقى
ايتولرىنە سبب بولادر .

معلمنىڭ روشى و قىياتى كورسەتشىلى بولووى، يورش و طور -
شلىرنىڭ طبيعى بر وقار و مهابت كورونووى، شاگردلرنىڭ طاغنىڭ تيزرهك
محبت و اطاعت ايتولرىنە و مکتبلردەگى انتظامنىڭ سىرى بولغان نفوذ
معنوينىڭ حاصل بولووينە بىك زور ياردم ايتە آلور . لىكن بوخاصە
و قابليت بىك سىرهك كىمسەلرگە گنە نصيب بولغان بر نعمتدر . شولاي
بولسەدە هر وقت بر طرزده طور و حرمت كورسەتو، كىينو و قىافتكە
دقت ايتو، بىك زور مزىت علميه و اخلاقىگە ايه بولو . . . كىك
نرسە لر ايله بو كىمچىلىكنى طوتررغە ممكندر . و الحاصل انضباط
و انتظامك و هر تورلى تربيه روشلىرنىڭ معلم ياغندن رفق (*) و وقار
ايله، طلبە ياغندن احترام و امنيت ايله متصفى مودت و محبت متقابلە
اساسى بولورغە تىوش .

بر معلمنىڭ تعليم و تربيه اشلىرنىڭ فائىد لانه آلچغى باشقە واسطە
و وسيله لر بولسەدە، هيچ برىسى مودت و محبت متقابلە قدر اهميتلى
و تاثيرلى توگىلر . شونىڭ ايچون اول واسطە لرنى مودت و محبت
واسطە سىنە ياردمچى ايتوبكنە طوتارغە تىوش . اول واسطە لرنىدە
كوزدن اوتكارىك:

۲ . عقل و ملاحظه گە مراجعت

بعض پىداغوغىلر بالالارغە تاثير ايتە آلو و آنلردن تله نگان نرسەنى
اشلەتو ايچون آنلرنىڭ عقل و ملاحظە لرىنە مراجعت ايتو يعنى بر اشنىڭ

(*) رفق - بوشاقلىق ايله معاملە ايتو .

یخشی و نچارلغن محاکمه ایتدرو، سبب و حکمتلرن سویله و اصولن قبول ایتکانلر.

بواصول ایسه بالالرنی عقللری قبول ایتکان، یخشی و فائذلی ایکن- نلگینه کوکللری اشانغان اشلر نیگنه اشلر گه تکلیف ایتو بولادر که بیگوک معقول بولوب یتمیدر. اول وقت بالاغه، عقلی یخشی و فائذلی دیب اشانه آلمان نرسه لرنی قبول ایتدرو و اشلر توبیک قیون بولاچقدر. لکن بر بالا معلمینک محبت و شفقتنه اشانسه و آکا قارشى اوزینک محبت و حرمتی بولسه، اولدن بر نیچه مرتبه ایتکان تجربه لرندن معلمینک آلداتمایه چغن بیک یخشی بلیگان بولسه، اول معلمک هر امری و هر سوزی آنک فاشنده درست کورونه چگی و بناء علیه تمام شادلق و محبت ایله قبول ایتل چگی شبهه سزدر. اطاعت و احترامی بارلغی اشانغان شا کردکه سبب و حکمتلری سویله نو فائذلی بولسه ده، شایان و اطاعتسز بالالرغه سبب و حکمتلرن سویله و گنه اصلا تاثیر ایتمه گانلکدن، ایک الیک آنلرنی مطیع قیلورغه طرشمق و شوکا کیرهک بولغان باشقه واسطه لرغه مراجعت ایتمک لازمدر. یخشی اشلرنک فائذلری و نچار اشلرنک ضررلری حقنده قرائت و اخلاق درس لرنده معلومات بیریله بارو تیوشدر.

۳. رقابت

انضباط و تربیه ده اساس ایتوب طوتلغان واسطه لرنک برسی ده «رقابت» در. بوده بر کیمسه نک بر اشته یا که بر خصلتده باشقه لرنی اوزارغه طریشوویدر. بیک کوب معلم و مر بیلر بالالرنی طرشد رغه و آنلرنک فعالیتلرن آرتدر رغه بونی بیک زور یاردمچی ایتوب طوته لر. رقابت

چنلابدە آدم بالاسىنىڭ آلغە كىتووينە زور ياردىمچى وەر وقت آنى قوزغانە طورغان بىر قامچىدەر . بىتون ملتىرنىڭ تىرقىلىرىدە رىقابىت بىك زور تائىر ايتەدر . ھىمدە بو رىقابىتنىڭ اورلىغى بالالردە بولا وھاضر اوسەرگە طورەدر . لىكن بىر قورقنىچى باركە ، اولدە بىك تىز بالالردە كونچىلىك ودىشمانلىق كىمى نىچار خىلقىرنىڭ اوسووينە وبعضا بىك يىمان نىتىجەلر چىقووينە سىبب بولادر . معلم بو رىقابىتنى صاقلىق وچاما اىلە استعمال ايتەرگە ، بالالرنى اوقورغە وىخشى خىلقىزە قىزىقەرە طورغان واسىطەلرنىڭ بىرنىچىسى ايتوب طوتىماسقە تىوش . بالالر اىبدە شلرن اوزو اىچونگىنە طرىشماسونلر ، درسلىرنىڭ تىملى وىقزىلى بولولرى و بىر قىدر فائىدە ووظىفە ھىسلىرىدە آنلرنى طرىشدرسون .

طرىش و اخلاقى شاكردلرنى اىيىكلىرى قاشنىك ماقطاو و باشقە - لرنى آنلرنى ئولگى ايتوب طونارغە اوندە والبىتە يىخشى اش . لىكن دقت ايتلە طورغان بىر شول ، بىك افراطقە كىتمەسكە كىرەك . ھىمدە اىك شىب بولغانلر نىغىنە ماقطامىچى ، بلكە قولدىن كىلىگان قىدرى طرىشقان وھسن اخلاق اىلە يورگانلرنىدە ماقطارغە كىرەك . شونىڭ اىچون طرىشو درجەسن دە بىك اعتبار ايتەرگە تىوش . يوقسە طرىشوو يىخشى بولوب دە موفىقتى آز بولغان بالالرنى تىقىر قىلماساق آنلرنىڭ طرىشودن اخلاصى قايتوغە سىبب بولور . والھاصل رىقابىت شوندى بىر دوادر كە ھسن استعمال ايتىلسە بىك يىخشى شفا بىرە ، لىكن سۇ استعمال ايتىلسە بىك ضررلى نىتىجە طودرەدر .

۴ . مكافات

بالالارغە بىرلىگان مكافات ، رىقابىت قاعدەسىنىڭ نىتىجەسى و تطبىق ايتىلوىدر . چنلابدە مكافات بولسە يعنى معلمنىڭ راضى و شاد بولغا-

نلغينه و شاگردلرن تقدیر و تحسین ایتلگاندلگینه علامت بولسه
یغشی نتیجه لر بیره آلور. کیرهك مكافات، کیره كسه جزا یالغزغنه استعمال
ایتلگانده بیک کیم واسطه لر در. انضباط و انتظامنك اساسی بولغان
محبت و مودتکه قوشلسه لر غنه فائده لی و کیره کلی واسطه بولا آلالر.

بر بالا یالغز مكافات آلو ایچونگنه طر شماسقه ، بلمکده اوستنه
یوکلنگان وظیفه لر نی یرینه یتکرو، و مقصدینه ایریشو و معلمن شاد-
لاندر و ایچون طریشیرغه تیوش. لکن بالالر فاشنده وظیفه و مقصد
کبی نر سه لر نك اهمیتی کیره گنچه آکلاشلووی و ذهنلرنده اورناشووی
قیونراق بولغانلقدن هر حالده آنلر مكافات كك بر قز قدر غچقه ده
محتاج بولالر. همده مكافاتلر یولی ایلن بیر لگاندی یغشی ثمره لر نده
کورسه ته لر. قسقه سی بالالرنی مكافات ایچون طر شدرماسقه، لکن
مکافاتنی آنلر نك طریشولرینه یاردمچی ایتوب طوتارغه کیرهك بولا.
مکافاتلرنك فائده لی و تاثیرلی بولولری ایچون بعض اوصافی حائز
بولولری لازم بولوب آنلرده شونلر در :

۱ - مکافاتلر معتدل بولورغه : یعنی طریشودن و حسن اخلافدن
کیله طورغان اصل فائده لر نی کوزدن یوغالتورلق کونچیلک، مینمیلک
و کبر لیلک کبی نچار حسلرنی طودر رلق درجه ده قیمتلی بولماسقه ؛
مکافاتکه لایق کور لگان اشنك قدر و مزیتی ایله متناسب بولورغه
تیوشدر .

۲ - مکافاتلرنی کوبه یتودن ده بیک صاقلانولازم : چونکه مکافات
کوب بولسه لیاقتسزلرگه ده بیر یلو احتمالی بار. همک مکافات بیک یش
بیر یله باشلاسه شاگردلر فاشنك قیمتی کیمی و تاثیریک کورلمی باشلیدر .

۳ - مکافات شخصی بولورغه و اضافی بولماسقه تیوش : یعنی
بر بالا بر آطنه یا که اون بیش کون اولگی حالندن ترقی ایتسه ،
طریشووی آرتسه و اخلاقی توزه لسه شونك ایچون مکافات آلسون .

یوقسه بر بالاغه ایکنچی بر بالانی اوزغانلیق و آندن یغشی بلیگانلیگی ایچون مکافات بیروب، آنلر آرهسنه کونچیک و دشمانلق یالقینی کر ترگه یارامیدر.

۴ — والحاصل مکافاتلر شول روشجه بیرلسونکه بالالرده ماقطانو و ماصایو و دشمانلاشو حسلرن قیابارتماسون؛ بالالرنی قزقدره طورغان و آنلرنی آلقه طابا امطلدره طورغان بر واسطه غنه و معلمنک شادلق و رضالغینه بر علامتکنه بولسون. یولسز و تیوشسز بیرلگان مکافاتلر بعضاً بیک نچار نتیجه لر چغوغه، شا کردلر نك بر برسی آرهسنه حتی معلم ایله شا کردلر آرهسنه صالحونلقلر کر وگه سبب بولادر.

اگرده شا کردلر مکافاتکه محتاج بولماسلر یعنی معلمنک و قورانه سوزلری و آننک حسن توجه و التفاتلری شا کردلر نك طریشولرینه و حسن اخلاق ایله حرکتلرینه کفایت ایتسه، اول وقت مکافات اصولینه اصلا مراجعت ایتهرگه یارامی. مادامکه آنلر مکافاتدن ئله نیچه مرتبه آرتق و فائزلی بولغان باشقه واسطه لر ایله تشویق و سوق ایتله آلالر، نیچون آنلر نك عالی حسلرن و نجیب فطرتلرن بوزارغه کیرهک؟ بوندی بالالارغه مکافات بیرو بلیکه آنلر نك فکر و حسلرن توبه نله توگه گنه سبب بولادر. استعمال ایتله طورغان مکافاتلر شونلر در:

مدح و ثنا. — مدح و ثنا، یعنی بالالرنی ماقطاو و آنلرغه رحمت ایتو، مکافاتلر نك ایك بسیطی و اورنی ایله استعمال ایتله آغانده ایك یغشیسیدر. بر بالا بتون بالالر آلدنده کوتهرنکی برطاوش و مهابتلی بر وضعیت ایله ماقطالسه، اهمیتی طاغنده آرطغراق بولور. بوروشچه بولغان مدح و ثنالر بالالرده شرف و ناموس حسلرن قوزغاتقانلقدن آغلرغه بیک یغشی تأثیر ایتهرلر. معلم شا کردلرگه اوزن سويدرونی و حرمت ایتدرونی نی قدر یغشی بلسه مدح و ثنالری ده شول نسبتده تأثیرلی بولور.

معلمنىڭ نفۇدى يىغشى و شاگردلىرى عزت نفس ايهسى بولغان بر
صنفده مكافاتلارنى اوشبو مدح و ثنا درجه سنه گنه قالد ررغه تيوش بولا.
بو مكافاتنى ده بىك صافلىق ايله استعمال ايتو لازمدر .

آفرين و تحسين ورقه لرى ، كتاب و هديه لرى . - درس لرن
و وظيفه لرن يىغشى حاضر له گان و حسن اخلاق ايهسى بولغان بالالارغه
« آفرين » ورقه لرى و اون آفرينگه بدل « تحسين » ورقه لرى بيروده
مناسبدر . لکن كوب و بىك یش بيرودن صافلانورغه كيرهك . چونكه
كوب بيرلسه اهليتسىز بالالارغه بيريلو همده شاگردلر قاشنده قدر
و اعتبارى آزايو خوڧى باردر .

هر آى ياكه ايكى آيده بر شاگردلر نڭ قوللرينه ، وليلرينه
كورسه تو ايچون تورلى درس لردن آلغان نوميرلرينڭ و سطيسن
بلد رگان جدوللر (تابللر) بيروده فائىلى ترغيب و تشويق واسطه لرننددر .
بالالارغه بعضاً كتاب ، قاره صاوت ، قلملك كى نرسه لرده مكافات
ايتلوب بيريلورگه يارى . لکن بونلر نڭ بىك قيمتلى بولماولرى
لازمدر . بوندى مكافاتلارنى امتحانلرده لياقت كورسه تكانلرگه ياكه
آلغان تحسين ورقه لرى اونغه و يكرمىگه طولغانلرغه بيرو مناسبدر .

توزيع مكافات رسمى . - سنه تدرىسيه آخرنده امتحان د نصوصك
محل نڭ ياكه شهر نڭ اعتبارلى كيمسه لرن و بالالار نڭ آنا ياكه وليلرن
مكتبكه جيوب ، آنلر حضور نك مکتبنى تمام ايتكانلر نڭ شهادت نامه لرن ،
امتحان عمومىده ابراز لياقت ايتوچيلر نڭ مكافاتلرن طاراتوده بالالارنى
بىك تشويق و ترغيب ايته طورغان و سيله لرن نڭ برسيدر . اوشبو
مراسمگه « توزيع مكافات رسمى » ديلر . اول كون بالالارغه و آنلر نڭ
وليلرينه بر تورلى بيرام بولادر . اوروپاده باخصوص اسويچرده
اوشبو توزيع مكافاتكه بىك زور اهميت بيره لرى .

۵. مجازات

معلمناڭ محبت و مودتی ، فائده لی سوزلری ، یغشی نصیحتلری و بیرگان مکافاتلری بالالرنی تربیه ایتەرگه و انضباطنی صاقلارغه کفایت ایتمهسه جزاغه مراجعت ایتەرگه طوری کیله در .

بو جزادن مقصود بالالرنی کوکلسزلندره طورغان ، آنلرنی قایغرته و اوکوندره طورغان و آنلرنی اویالته طورغان و بر آزمشقت سیزدره طورغان واسطه لر اولوب تن جزاسی توگلدر . تن جزاسینی بومدنیت عصرنده تلگه ده آلورغه یارامی . یاطقزوب صوقترولر قایه ؟ آزغنه اتو و تزلندرو ، یش یش اورشو کبک جزالردن ده صاقلانورغه کیرهک . چونکه تن جزاسی ، بالالرنڭ حسلرن تو به نله شتره و آنلرنی تمام کشیلکدن چغاره در . هیچ بر و سائط تربیه فائده بیرمه گان چاقغ غنه بعض جینگلوه کلرینه مراجعت ایتو یاریدر . لکن معلم هیچ بر وقت اشنی آڭا یتکزمه سکه کیرهک . معلم باشقه واسطه لر ایله و کتابمزده بحث ایتله چک جزالر ایله بالالرنی تربیه ایته آلماسه ، کیمچیلک بیگهک آرنڭ اوزنکدر . اول معلمناڭ تربیه هنرینی بیک یغشی بلمه گانلگی آڭلاشلدر . اصول تعلیم و تربیه ده رخصت ایتلگان جزالرنی تطبیق ایتو ایچون بعض رعایه ایتله طورغان شرطلر بار :

۱ - بر مکتبه جزالر بیک سیرهک بولورغه کیرهک . یوقسه بالالر جزاغه اویره نوب کیتهلر و آڭا اهمیت بیرمی باشلیلر . ذاتا بز نڭ قبول ایتکان جزالرمز تننی آور تدره طورغان و مشقت چیکدره طورغان نرسه لر بولمیچی ، بالالرنڭ اخلاقنه تأثیر ایته طورغان بعض طور و معاملهلردنگنه عبارت بولغانلقدن ، بیک کوبه یتلوب بیه رلسه ، یا که اور نسز بیرلسه ، بالالرنڭ او یونچاق ایته باشلاولرینه سبب بولور و تأثیرلری یوغالور .

جزالر سیرهك بولورغه كیرهك دیگیاچه بالالرنڭ كیمچیلک و خطالرینه بله طوروب كوز یومو و آنلرنی كورمه گانگه صالحشو دیگان معنا آگلاشلماسون . بالالرنڭ خطالری و کیلوشسنز اشلری مطلقا كو - ریلورگه و آنلر توزه تلورگه تیوش . لسن واسطه اصلاح ایتوب جزانیغنه آلدن طوماسقه كیرهك . معلمنڭ بالالرنی نچار اشلرگه سوق ایتدر میطورغان و آنلردن نفرت ایتدره طورغان باشقه واسطه لرنی ده بلووی لازمدر . بر مکتبه جزانڭ كوب بولووی ، معلمنڭ اداره و تربیه بابنده گی اقتدار سزلغینی كورسه ته در .

۲ - جزالر مفید بولورغه كیرهك . یعنی جزا بیریلورگه سبب بولغان خطاء و قباحتنی توزه تو ایلن برابر بالالرنڭ فكر و قلبلرینه تاءثیر ایتن طورغان ، تعلیم و تربیه لرن مكممله شتره طورغان نرسه لر بولورغه كیرهك . مثلا : درس لرننك یاكه وظیفه لرننك دقتسنزلك و بصیر - تسزلك كورسه تكان بر بالاغه ربطسنز جمله لرنی و معناسز شعرلرنی ئله نیچه قات كوپرتو كبك جزالرنی اصلا بیررگه یارامی . چونكه بو روشچه بولغان جزالر اول بالانڭ دقتسنز و اعتبار سز لگن طاغنده آرندرالر . اگرده آگفا فائیلی و معنالی جمله لرنی دقت ایله كو چررگه ، یاكه بعض صرف و نحو ، حساب تمیرینلرنی اشله رگه قوشلسه فائیلی بر جزا بیرلسگان بولور .

۳ - جزالر معقول بولورغه كیرهك : یعنی خطا و قباحتنڭ مادی و معنوی اهمیتی ایله ، بالانڭ یشی و کوچی ایله و جزاغه بیلگوله نه طورغان زمان ایله متناسب بولورغه كیرهك . مثلا : یش بالالرنی آیرم آیرم بولمه لرگه یابوكبك جزالر ، آنلرنڭ قورقورینه و بعض آورولرغه صابشولرینه سبب بولغانلقدن اصلا یارامیدر .

۴ - جزالر آچولانمیچی یومشاقلق و اعتدال ایله گنه تطبیق ایتلورگه كیرهك . اصول تعلیم و تربیه ده قبول ایتلگن جزالرده گی اهمیت ،

جزانىڭ اوزىندە توغۇل، بىلكە معلمنىڭ اول جزالرنى بىرۈ روشنىدە در-
 جزانى اشلەنگان قصورنىڭ آرتىدنوقى، ئىللە سوگرەمى؟ بىرۈ
 كىرەكلىكى طوروسىندە بىك زور مباحثە و مناقشە لىر بولغان. بو
 بابدە قطعى بىر قاعدە سويلەو قىونراق كورىنە. شاكردىڭ و بعضا
 معلمنىڭ حال و اخلاقى، خطانىڭ طبيعتىنە قاراب جزانىڭ تطبيق ايتلو
 زمانى اوزگارر. شولاي بولسىدە خطا و قباحتنىڭ بولغان چاغنىدە ھىجان
 اچىدە بولغان وقتدە تطبيق ايتلووى مناسبە كىد. بوندىغى ھىجان
 سوزىدن آچولانو، قزوب كىتو و ياكە اوچ آلو معنالرى بىردە
 آكلاشلورغە يارامى. ھىجاننىڭ بونلر ابلە ھىچ بىر مناسبىتى يوق.
 جزا ھىجان ابلە يعنى تاثير بتمەس برون تطبيق ايتلسە، واقعەنىڭ
 آورلىقى و نچارلىقى تيوشنچە آكلاشلورغە، و بىر ياقىدن دە خطا و يا
 قباحتىدن متاثير بولغانلىقى و بالانىڭ فلاكتە اشتراك ايتكانلىكى بلىنوگە،
 طاغىدە كوبرەك خدمت ايتە در.

۵ - جزالر قطعى الاجرا بولورغە تيوش. شونىڭ اىچون معلم
 بالاغە نىندى جزا بىرەچكىنى سويلەمەس برون، اول جزانى تطبيق
 ايتوب ايتە آلمايەچىن بىك يىخشى اويلارغە كىرەك. سوگرەدن اوز-
 گارتلوردى جزانى بىررگە يارامى. اوزگارترگە طورى كىلىگاندە دە
 بىك اوستەلىق كورسەترگە يعنى تطبيق ايتە آلماو عىزن بىلدرمەسكە
 تيوش. بىرلىگان جزانى اوزگارتو ياكە تطبيق ايتمەو معلمنىڭ نفوذ
 واقىدارن يوغالتردى و شاكردىلرنى شومارتىدى بولغاندە طلبەنىڭ
 اطاعتسىزلىكىنە اصلا قارامىچى تطبيق ايتو چارە سنە كرىشو لازمىد.
 چونكە معلمنىڭ سويلەگان سوزن بىرىنە يتكروى، شاكردىلر قاشنىدىغى
 نفوذ و مھابتىن صاقلاوى مكىتبىنىڭ انضباطى اىچون ايك كىرەك بولغان
 نرسەلردىدەر. بالا قصورن اعتراف ايتو ايلن برابر جزانىڭ عفو ايتلوون
 اوتىسە و آنىڭ جزادن بىك متاثير بولغانلىقى بلىنوب طورسە، اول وقت

ایکنجی اشله گانده طاغنده قاطیراق جزا بیریله چکینی اخطار ایله عفو ایتو بیک مناسبدر. لکن آشغوب بیک تیزگنه عفو ایتهرگه یارامی. معلمنک جزانی اجرا ایته چکینه بالا تمام اشانسون. آنک بتون افعال واطوارندن عفو ایتو احتمالی هیچ بولماغانلغی کورینوب طورسون. والحاصل عفو ایتلو بالاغه بیک قیمتکه توشوب اصلا ایسندن چغارلق بولماسون.

اصول تعلیم و تربیه ده رخصت ایتلگان جزالر حقنده ده بر آز معلومات بیریک :

اخطار و توبیخ. - بالالرنک کیمچیلکاری و قباحترلی کچکنه بولغانده آنلرغه تنبیه ایتو و بر آز اورشوده یتهدر. بو، جزالرنک ایك جینگلی بولوب آکا « اخطار و توبیخ » دیلر. لکن افتداری و درایتلی معلمنک جزالری بیک شوندن آرتماسقه تیوش. یغشی تربیه ایتلگان بالالرغه جزانک بو قدرسی ده آور کیله در. اخطار و تنبیهنک تأثیرلی بولووی آنک ایتلو روشنده بولغانلقدن، معلمنک بو بابده بیک زور مهارت کورسه تووی لازم. معلم شول روشجه تنبیه و توبیخ ایتسونکه، هیچ ایسندن چقماسلق روشده بالانک، کوکلنده از فالدرسون.

آفرین ورقه لرن کیری آلو. - بالالرنک درسکه طریشلوری وحسن اخلاق ایله حرکت ایتولوری ایچون آلفان آفرین ویا نصمین ورقه لرن کیری قایتاروب آلوده یغشی تأثیر ایته طورغان جزالردندر. چونکه بو ورقه لرنک یوقالووی بالا قاشننده ثمره سعینک بر قسمی یوغالو منزلنده در. بو جزاده بیک سیرهک بولورغه و تیوشلی اورنده غنه اجرا ایتلورگه کیرهک.

توقیف. - طاغندک بر تورلی جزا بار: اولده درس زمانلردن باشقه بروقتک مثلا تنفس وقتنده یا که کیچکی تعطیلدن صوگ بر بالانی صنفک

قالدر مقدر. بوگا «توقیف» جزاسی دیلر. توقیف ایتلنگان بالانی برده اشسز قالدر رغه یارامی. توقیف جزاسی بر وظیفه نڭ یاصالماوی، یا که نچار یاصالووی ایچون بیرلنگان بولسه، اول وظیفه نی یاگان یاصارغه، یا که توزه ترگه و اوزگارترگه بالانی مجبور ایتو تیوش. نیچک بولسه ده جزالی بالانی بوش طوتماو ایچون وظیفه لر نندن باشقه فائده لی اشلر ایله مثلا حساب مسئله سی حل ایتو، برر جمله نی صرف ونحو قاعده سنچه تحلیل ایتو، یا که یخشی یازلغان بر مقاله نی کو چر تو کبک تمرینات ایله شغلله ندر و لازمدر.

اخلاق نومیرن کیمیتو و طرد. - زور راق قباحت اشله گان بالالرنڭ اخلاق نومیرلرن کیمیتوده یخشیفنه تاءثیر ایته طورغان جزالر - دندر. لکن بالالرقاشنڭ اخلاق نومیرلرنڭ اهمیتی بیک زور بولوب طانیلورغه و معلم طرفندن ده بیک اهمیت بیریلورگه، همده بو جزاغه بیک سیره ک مراجعت ایتهرگه تیوشدر.

بر بالانڭ قباحتلری بیک زور و کوب بولوب ده هیچ بر وسائط تربیه ایله اصلاح ایتلمه سه و آنڭ مکتبده بولماوی بتون شا کرد ایچون فائده لی بولسه، اول وقت «طرد» یعنی «مکتبدن چقارو» جزاسی تطبیق ایتله در. لکن اول وقتلیچه غنه طرد ایتوب صناب قارارغه کیره ک. آنده اصلاح ایتلمه گان تقدیرده گنه بتونلای طرد ایتو مناسبدر. طرد جزاسی جزالرنڭ ایڭ آوری بولغانلقدن، بو جزاغه لزوم کورلنگان بالانڭ ولیسن چاقروب، حقیقت احوالنی بلدر و موا - فقدر. اول وقت بلکه ولیسی اوزوک بالانی مکتبدن آلوب اشنی جینگله یتور. بر مکتبده بیک سیره ک بولا طورغان، ئله نیچه یلده برگنه اوچرالورغه تیوش بولغان جزا، طرد جزاسیدر.

صوڭ سوز

معلم ومعلمه قرداشلرم!

اوزم بىلگان وقلمم يورگان قدرى سزگه تعليم وتدریس حقنك فائدهلى وطوغرى يوللرنى كورسه ترگه طرشم. لىكن بونلرنى تطبیق ایتهچك وگوزل یمش لرن بىردیرهچك سزسكز. بو كورسه تلگان اصوللرنى قولسكز دن كیلگان قدرى عملگه قویارغه طریشكز. معلومكز، تكمل وترقى هیچ بروقت كینه تكنه بولمى، تیزگنه ثوره سن كورسه تمیدر.

بو كتابده ابتدائى مکتبلر ایچون لازم ایتوب كورسه تلگان فنلرنك بعضیسی، ابتدائیلرنك بيش یاكه آلتى صنف بولا آلورینه قاراب سويله نگاندر. چونكه آوروپاده بزده گى رشدیلر كىك آیرم اسمده يورگان مکتبلر یوق. آنلرده ابتدائى ایكى درجه بولا: برسى اوچ یللق ایكنچیسى بيش یاكه آلتى یللق.

بو كتاب باشدن آخرینه قدر او قلوب چقغانده آكلاشله كه، « اصول حدسى - Наглядная метода » زمانمزه ایك مهم وفائىلى اصوللرنك برسیدر. روس مکتبلرنده بو اصولغه بىك زور اهمیت بىریله. شونك ایچون آنلرنك كتاب ناشرلرى طرفندن شول اصول ایچون كیرهك بولغان كتاب وباشقه اسبابلرنك هر قایوسى حاضرلنگان. جغرافیا، تاریخ، حساب، علوم طبیعیه، تل درسلى ایچون كیرهك رسم وکار تینالر بىك كوب نشر ایتلگان. بناء علمیه بوكى نرسه لرنى طابو ایچون بزگه یراقلردن ازله نرگه حاجت یوق. روس کتابلرى ساتلغان مگازینلرگه، مسكو، پیتربورغ كبی زور شهرلرده گى نشریات شركتلرنىك كاتالوغلر-ینه مراجعت ایتویته. زمانمزه «خیال فنارى - Волшебный фонарь»

ایله بالالارغه درس بیروده بیک ترقی ایتسکان و بیک کوب فائدهلر کورسه تسکان بر اصولدر . بناء علیه هر مکتبه بوفنارنک برسسی بولورغه تیوش . بوفنارلر ایله جغرافیا، تاریخ، حفظ الصحه... کبک فنلرگه عائد کارتینالر کورسه تهلر . آنلرنی زور شهرلرده گی خصوصی مگازینلردن طابارغه ، یا که مسکاو، پیتر بورغ کبی یرلردن آلدررغه ممکندر . والحاصل زمانمده تعلیم و تدریس ایچون هر نرسه حاضر ، لکن آنلرنی عملگه قویو ایچون سز نك هم تگنر گنه کیرهک .

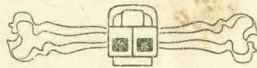
ای معلم و معلملر ! سز بلکه خلقمزدن تیوشنچه قدر و اعتبار کورمیطورغانسزدر . سز نك خدمت و غیرت لرگز تقدیر ایتلمیطورغاندرده ، لکن سز مایوس بولما گنر ، مقدس وظیفه لرگز گه کیمچیلک کیرمه گنر . چونکه خلقمز نك کوبسی معذورلر ، کوبسنک تعلیم و تدریس نك اهمیتن تقدیر ایتهرلك فکر و ادراک یوق . سز استقبال ایچون ، علم و معارفنی سویه طورغان ، تعلیم و تدریس نك اهمیتن بیک نق سیزه طورغان کیمسه لر یتشدرگز . قوللرگزغه طابشر لغان معصوم بالالرنی ترکلکسکه صلاح حیتلی چن کشی یاصاب چغاررغه طریشکنر . نه آنلر و آنلر نك بالالری معلملرنی تقدیر و تقدیس ایته چکار ، علم و معارفنی سویه چکار و ناملرگزنی الی الابد خیر ایله یاد ایته چکار . بلمش اولسگزکه ، ملتمز نك سعادتق و طنمز نك منافعی سز نك هم تگنر گه به یله نگان . ملتمزنی مسعود ایته چک ده و محو ایته چک ده سز سگنر .

مەندىر جاتى

صەھىفە

- ۷ بىرىنچى باب - تەلىم و تەربىيەنىڭ يوللىرى .
- ۱۲ ايكنچى باب - مشهور اصول تەربىيەلىرى: اصول ھەسى، اصول تەشرىھى ياكە تەقەرىرى، اصول قىياسى و اصول استقرا-ئى، اصول استفھامى، اصول كەشىفى و توليدى؛ تەربىيەلىرىنىڭ استجواب .
- ۳۳ اوچنچى باب - اصول تەربىيەلىرىنىڭ قواعدا اساسىيەسى .
- ۴۲ دورتنچى باب - الفبا، قرائت و يازونىڭ اصول تەربىيەسى: الفبا، اصول تەھجى، اصول مەدىيە، اصول صوتىيە، قرائت، قرآن كرىم؛ يازو اوپىرە تو .
- ۵۹ بىشىنچى باب - تاتار تىلىنىڭ اصول تەربىيەسى: تاتار تىلى اوقتونىڭ اھمىيەتى، آنا تىلن اوپىرە توگە ياردەم ايتكان واسطەلەر، صرف و نحو تەربىيەسى، املاء اوپىرە تو، حفظ و سوز سويلەو تەربىيەلىرى، كىتابت و انشا تەربىيەلىرى، تەربىيەلىرىنىڭ ادبىيە .
- ۷۶ آلتىنچى باب - علوم دىنيەنىڭ اصول تەربىيەسى: علم دىن و تەربىيە دىنيەنىڭ اھمىيەتى، اصول تەربىيەلىرىنىڭ دىنسى .
- ۸۱ يەتتىنچى باب - جغرافىيەنىڭ اصول تەربىيەسى: جغرافىيەنىڭ فائىدەسى، اصول تەربىيەسى، خرىطە و آطاسلەر، قىبارتەمە خرىطەلىرى، قارت پوستاللىرى، كىتاب و سائىرە .
- ۸۹ سىگىزىنچى باب - تارىخنىڭ اصول تەربىيەسى: تارىخنىڭ اھمىيەتى، اصول تەربىيەسى، تارىخ كىتابى .

- ۹۳ طوغزىچى باب - حساب و هندسه نىڭ اصول تدرىسى :
 حسابنىڭ فائىدە و اهمىتى ، اصول تدرىسى ، حساب
 درسندن نمونه ، هندسه درسى .
- ۱۰۳ اونچى باب - معلومات فنيە نىڭ اصول تدرىسى :
 معلومات فنيە نى ؟ اهمىتى ، اصول تدرىسى ، مکتب
 موزەسى ، مکتب تنزەلرى ؛ درس نمونهسى .
- ۱۱۳ اون برىچى باب - معلومات اخلاقىيە و مدنيە :
 تربيه اخلاقىيە و تدرىس اخلاق ، اصول تربيه
 و تدرىسى ، معلمنىڭ نمونه امثال بولووى ، تربيه
 مدنيە و معلومات مدنيە ، درس نمونهسى .
- ۱۲۷ اون ايكنچى باب - رسم - موسيقى .
- ۱۳۱ اون اوچىچى باب - جىمناستىق - قول هنرلىرى :
 تربيه بدنيە ، جىمناستىق و فائىللىرى ، قول هنرلىرى ،
 ايگونچىلىك حقندە معلومات .
- ۱۳۹ اون دورتنچى باب - معلملرنىڭ اوصافى .
- ۱۴۵ اون بيشىچى باب - وسائىط انضباطيە - مكافات و مجازات :
 مودت و محبت ، عقل و ملاحظه گە مراجعت ، رقابت ،
 مكافات ، مجازات .
- ۱۵۶ صوڭ سوز .

« تربيه كتهپخانهسى » نىڭ برونچى غىدى .

تعليم و تربيه تارىخى

و

دنيانىڭ فيلوسوفلىرى

مترجم و ناشرى :

عبدالله شناسى

بھاسى ۳۰ تىن پوچتە ایلە ۳۶ تىن

اصول تعليم و تربيه نىڭ تارىخىدىن
بىخا ايتىكان بو كىتابدە مشهور
پيداغوغىلارنىڭ تىرجمە خاللىرى ایلە،
آنلارنىڭ تعليم و تربيه خىققە يازغان
اثرلىرى و اول بابدە گى فىكر
و مىسلىكلرى مۇكەممەلى روشدە
بيان ايتلىگاندر .

مىنىر جاتى - قرون اولى و قرون وسطى تعليم و تربيهسى : ايتىڭ
اولىگى زمانلار - وحشى قوملار - ھىندىستان - ايران - يونانىلار -
رومىلار - قرون وسطى تعليم و تربيهلىرى . قرون اخىرە تعليم
و تربيهسى : ۱۶ نچى عصرده : اراسم - رابله - راموس - مونتەنى -
جزويتلار - اوراتوار - يوررودايال - قومەتيوس . ۱۷ نچى عصرده :
لابرويهر - بو سوئە - مادام دەمىنتون - مالبرانئىش - لابه فاورى -
فنه لون - لابه دەسن پيەر . رولن - دومارسە - لامبر . ۱۸ نچى عصرده :
ولتر - لامترى - روسو - ديدەر و - فوندىلاق - ھلوه سيوس -
دالامبر - باز دو - ھولياق - قانت - برناردن دە سن پيەر -
پستالوجى - فرانسە انقلابى - آثار مقبولە .

مراجعت ايجون آدرىس :

г. Оренбургъ, медресе Хусаиновыхъ, Абдуллѣ Ибрагимову.

مختصر كيميا

اثر :

عبدالله شناسى

معدنلر ایلە مرکباتىدىن بىخا ايتىكان ، مختصر
كيميا نىڭ ايكىنچى قىسمى رسىملى اولەرق تىزدن
باصلوب « وقت » طرفىدىن نىشرايتلە چىكىر . بو
قىسىمگە مىسلمان كيميا گىرلرئىدىن ابن جابر الكوفى
ايلە ابو بكر رازى خىزىنلر نىڭ رسىملىرى دخى علاوہ اولئىدى .

حقی ۳۵ تین .

